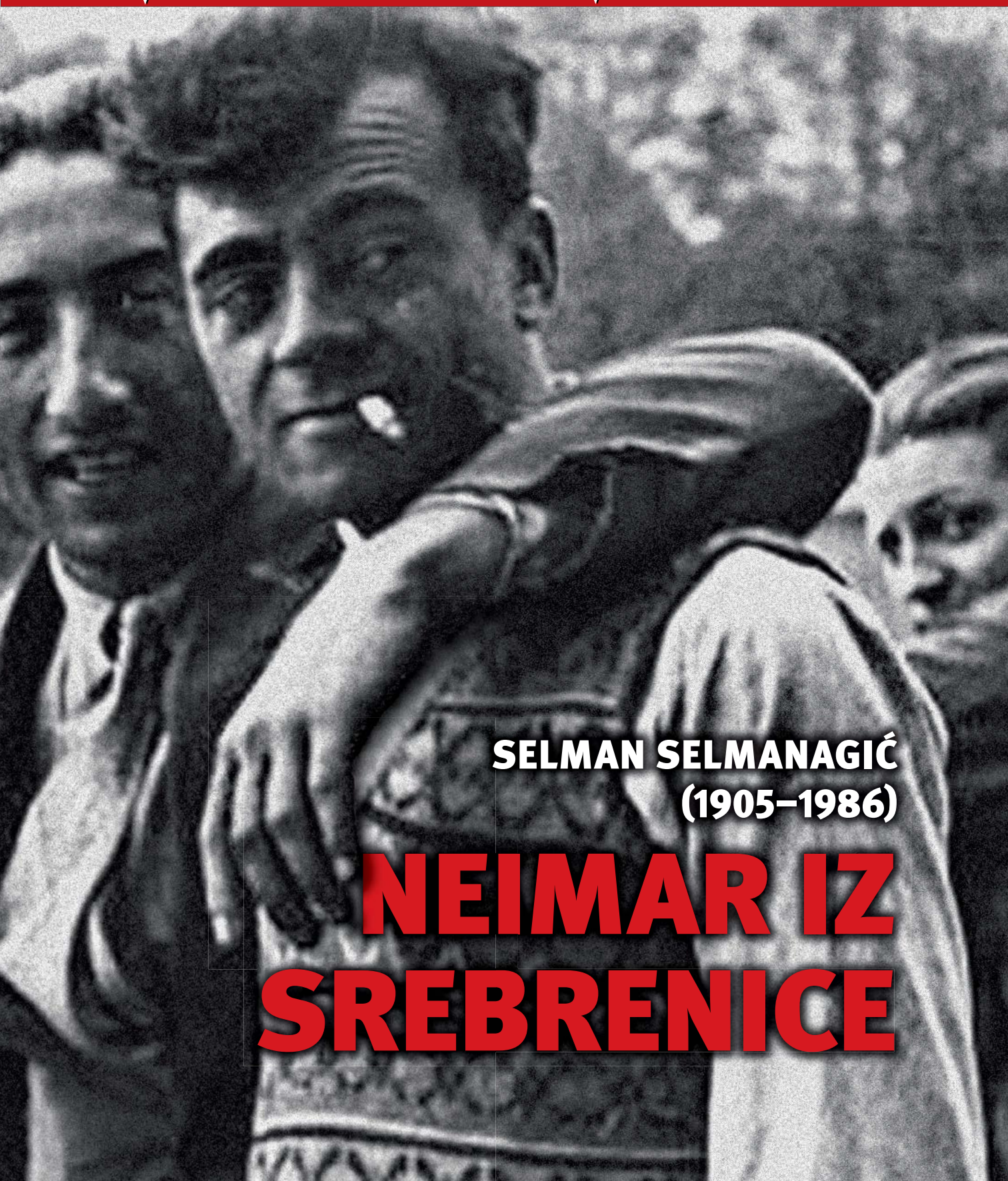
INTERVJUI: MILORAD PUPOVAC, FILIP BALUNOVIĆ, IRINA DEČERMIĆ

BiH 4 KM; Hrvatska 19 KN; Makedonija 150 DEN; Crna Gora 2.00 EUR; Slovenija 2.80 EUR; Austria, Greece 3.00 EUR; Germany 3.50 EUR; Switzerland 6.00 CHF cena 200 DIN

01253
9 770353 802002

VREME

broj 1278
2. jul 2015.

SELMAN SELMANAGIĆ (1905–1986)

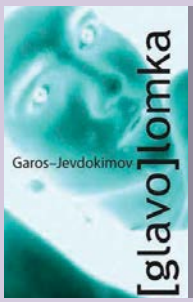
NEIMAR IZ SREBRENICE

AKCIJA

NEDELJNIKA **VREME** I IZDAVAČKE KUĆE Laguna

Knjige za 299 dinara!

U SVIM KNJIŽARAMA „DELFI" U SRBIJI
Ponesite ovaj primerak „Vremena" u neku od knjižara „Delfi" i kupite jedan od deset naslova sa ovog spiska po specijalnoj ceni od 299 dinara.
Akcija traje od 19. juna do 17. jula 2015.

Aleksandar Garos, Aleksej Jevdokimov:
GLAVOLOMKA

Nova ruska proza, postsajberpankovski triler, zlobna satira svega postojećeg. Najbolje što se desilo u „omladinskoj liniji" ruske književnosti posle Peljevina

Kamila Šamsi:
SPALJENE SENKE

Uzbudljiva i potresna priča o sudbini jedne Japanke koja je preživela udar atomske bombe u Hirošimi i njenom životnom putu koji je odveo od rodnog Japana preko Indije, Pakistana i Avganistana do Amerike

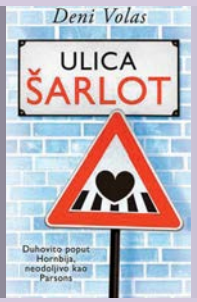

Metju Gudman:
OSAMDESET DANA

Istorijski roman o trci dve mlade američke novinarke koje se takmiče koja od njih će prva obići svet za manje od osamdeset dana i potući rekord Fileasa Foga. Avanturistički roman nastao prema istinitom događaju iz 1889. godine

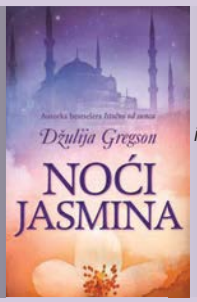
Deni Volas:
ULICA ŠARLOT

Roman jednog od najboljih savremenih britanskih pisaca komedije. Priča o običnom mladiću u neobičnoj potrazi za devojkom. Duhovito poput Hornbija, neodoljivo kao Parsons

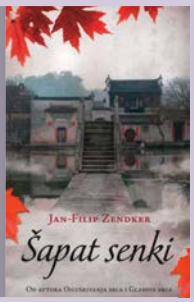
Džulija Gregson:
NOĆI JASMINA

Istorijski roman i ljubavna priča iz Drugog svetskog rata o britanskoj pevačici koja nastupa pred savezničkim vojnicima, putuje od Velsa do Kaira i Istanbula i biva uvučena u svet špijuna i dvostrukih agenata

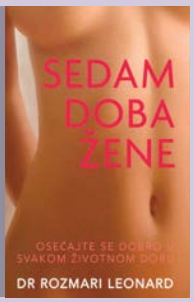
Jan-Filip Zendker:
ŠAPAT SENKI

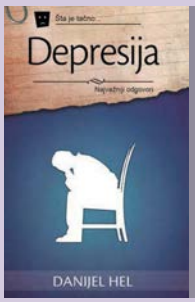
Njegov sin je umro, njen sin nestao u Kini. Kroz intimnu dramu dvoje ljudi Zendker daje impresivnu fresku o neverovatnom ekonomskom razvoju savremene Kine i posledicama takvog uspona

Dr Rozmari Leonard:
SEDAM DOBA ŽENE

Vodič za žene sa praktičnim i umirujućim savetima potrebnim u svakom od životnih razdoblja, od detinjstva do starosti, koji se oslanjaju na tradicionalnu medicinu, ali i na dokazane alternativne vidove lečenja

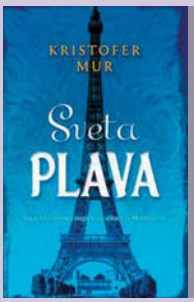
Danijel Hel:
DEPRESIJA

Da li depresija nastaje iznenada? Kakva je uloga nasleđa? Da li je moguće potpuno izlečenje? Depresija ima mnogo lica, informacije o njoj često su protivrečne. Poznati psihijatar govori o uzrocima, toku, terapiji i preventivi ove bolesti

Eduardo Mendosa:
ČUDESNO PUTOVANJE POMPONIJA FLATA

Detektivski roman s radnjom smeštenom u I vek nove ere u grad Nazaret, s izvesnom Marijom i njenim suprugom Josifom. Istorijska pripovest sa detetom po imenu Isus u glavnoj ulozi

Kristofer Mur:
SVETA PLAVA

U julu 1890. Vinsent van Gog je otišao u kukuruzno polje i ubio se. Ili nije? Van Gogovi prijatelji Lisjen Lesar i Anri Tuluz Lotrek sumnjaju u to. Sledi nadrealna jurnjava po bordelima do samog dna umetničkog sveta Pariza s kraja XIX veka

Spisak knjižara u kojima ovaj popust važi:

Delfi knjižare d.o.o. "Kod Vuka" (Bulevar kralja Aleksandra 92, Beograd)
Delfi knjižare d.o.o. "SKC" (Kralja Milana 48, Beograd)
Delfi knjižare d.o.o. "Terazije" (Terazije 38, Beograd)
Delfi knjižare d.o.o. "Zemun" (Glavna br. 20, Beograd)
Delfi knjižare d.o.o. "Laguna" (Makedonska 12, Beograd)
Delfi knjižare d.o.o. "Laguna Kragujevac" (Kralja Petra I 12, Kragujevac)
Delfi knjižare d.o.o. "Laguna Niš" (Voždova 4, Niš)
Delfi knjižare d.o.o. "Super Vero" (Milutina Milankovića 86a, Beograd)
Delfi knjižare d.o.o. "Kalča" (TC Kalča, lamela E, lokal 11, Niš)
Delfi knjižare d.o.o. "Kod sata" (Kneza Miloša 33, Valjevo)
Delfi knjižare d.o.o. "Laguna Čačak" (Gradsko šetalište bb, Čačak)
Delfi knjižare d.o.o. "Laguna Novi Sad" (Kralja Aleksandra 3, Novi Sad)
Delfi knjižare d.o.o. "Laguna" (Omladinska 16/1, Kraljevo)
Delfi knjižare d.o.o. "Pančevo" (Miloša Obrenovića 12, Pančevo)
Delfi knjižare d.o.o. "Rodić" (TC Rodić, Sremska Mitrovica)
Delfi knjižare d.o.o. "Zira" (Ruzveltova 33, Beograd)
Delfi knjižare d.o.o. "KNEZ" (Knez Mihailova 40, Beograd)
MNV Vemex d.o.o. "Bulevar" (Bulevar kralja Aleksandra 146, Beograd)
Delfi knjižare d.o.o. "Immo" (Gandijeva 21, Beograd)
Delfi knjižare d.o.o. "Subotica" (Korzo 8, Subotica)
Laguna Klub Čitalaca (Resavska 33, Beograd)
Delfi knjižare d.o.o. "Miljakovac" (Vareška 4, Miljakovac)
Delfi knjižare d.o.o. "Banovo Brdo" (Požeška 118 a, Banovo Brdo)
Delfi knjžare d.o.o. "27. mart" (Stanoja Glavaša 1, Beograd)
Knjižara Delfi NS (Big Shopping Center, Sentandrejski put 11, Novi Sad)
Knjižara Delfi Požarevac (Stari korzo 2, Požarevac)
Delfi knjižare d.o.o. "BIG" (Sentandrejski put 11, Novi Sad)
Delfi knjžare d.o.o. "Jagodina" (Vivo shopping park, Jagodina)

VREME

BROJ 1278
2. jul 2015.

04 Grčka kriza: Opasna evropska igra

08 Referendum koji je razbesneo Evropu: Ne nadam se ničemu, ne plašim se ničega, slobodan sam

10 Kako to vidi Nemačka: Ništa na lepe oči

11 Zoom: Vučiću, izvini

12 Intervju: Filip Balunović

16 Lični stav: Vladimir Todorić

20 Nuspojave: Ćirilična povest kvalitetnog laganja

22 Intervju: Milorad Pupovac

26 Slučaj sudije Vučinića: Nastavak zastrašivanja pravosuđa

28 Intervju: Prof. dr Đokica Jovanović

30 Vidovdan u Andrićgradu: Prvi put bez predsednika

32 Komunikacije: Wi-Fi potrošači, biznis i mediji

39 Lisica i ždral: Umetnost mogućeg II

KULTURA

40 Kultura sećanja: Selman Selmanagić

45 Istorija i književnost: U senci tajnih službi

48 Intervju: Irina Dečermić

50 Bečki pozorišni festival: Čari verbalnog pozorišta

53 TV manijak: Vodopad i Palma

SVET

54 Emigranti u Mađarskoj: Zloupotreba bede

56 Sanktpeterburški ekonomski forum: Ko s kim i protiv koga

MOZAIK

60 Portret savremenika: Marina Maljković

62 Vreme uživanja: U Tajlandu

O istorijskom "ne" grčkog premijera. O mogućem grčkom izlasku iz evrozone kroz vrata koja ne samo da nisu otvorena nego čak ni ne postoje i o daljim komplikacijama po Evropsku uniju

PIŠE: MILAN MILOŠEVIĆ

"Daljinsko grejanje mora da bude jeftinije od drugih vidova grejanja: zbog toga je i izmišljeno. Međutim, došli smo u situaciju da je skuplje od svih ostalih. Ako je već tako, onda nema razloga da postoji – samo sebe cenom dokida"

PIŠE: ZORAN MAJDIN

Selektorka našeg šampionskog državnog tima odavno je izašla iz senke slavnog oca Božidara Maljkovića i postala brend za sebe, ali se svesno odmiče u stranu i posle svakog uspeha, pa i ovog najvećeg, istura u prvi plan igračice

PIŠE: ALEKSANDAR OSTOJIĆ

Na naslovnoj strani: Selman Selmanagić

izdavač
NP "VREME" d.o.o.
Trg Republike 5, Beograd

direktor
Stevan Ristić

pomoćnik direktora
Vojislav Milošević

finansijski direktor
Daniela Vesić

glavni urednik
Dragoljub Žarković

odgovorni urednik
Filip Švarm

pomoćnici glavnog urednika
Jovana Gligorijević, Momir Turudić

sekretarijat
Ana Aleksić

redakcija
Muharem Bazdulj, Dimitrije Boarov, Slobodan Bubnjević, Sonja Ćirić, Zora Drčelić, Slobodan Georgijev, Nebojša Grujičić (kultura), Andrej Ivanji (svet), Jelena Jorgačević, Tatjana Jovanović, Jasmina Lazić, Zoran Majdin, Radmilo Marković, Saša Marković, Ivana Milanović Hrašovec, Milovan Milenković (foto), Milan Milošević, Teofil Pančić, Saša Rakezić, Mirko Rudić, Tamara Skrozza, Zoran Stanojević, Tatjana Tagirov, Dragan Todorović, Tanja Topić, Biljana Vasić, Miloš Vasić, Marija Vidić, Ljubomir Živkov

dokumentacija
Dragoslav Grujić (arhiva)
Jelena Mrđa (foto)

tehnička redakcija
Ivan Hrašovec (ur.), Tanja Stanković, Vladimir Stankovski, Slobodan Tasić;
lektori: Katarina Pantić, Živana Rašković, Ivana Smolović;
korektori: Nikola Dragomirović, Marko Tasić, Stanica Milošević

internet izdanje
www.vreme.com
Marjana Hrašovec

prodaja i pretplata
Nikola Ćulafić, Milan Radović

računovodstvo
Slavica Spasojević

marketing
Aleksandar Aleksić (direktor)

e-mail: redakcija@vreme.com
telefon redakcije: 011/3234-774
telefaks: 011/3238-662

štampa
Rotografika, Subotica

ISSN 0353-8028
COBISS.SR-ID 16907266

Ovo izdanje je oditovano od strane ABC Srbija

SAVET ZA ŠTAMPU
Brzo, besplatno, pravično.

Opasna evropska

O istorijskom "ne" grčkog premijera. O mogućem grčkom izlasku iz evrozone kroz vrata koja ne samo da nisu otvorena nego čak ni ne postoje i o daljim komplikacijama po Evropsku uniju

NO PASARAN: "Ne" briselskom ultimatumu

U potpisu ispod slike Marlona Branda u ulozi Kuma u tekstu "Za grčke kreditore promena režima je glavni cilj" britanskog "Telegrafa" piše: "Grčka kriza rešena: jednostavno, dajte im ponudu koju moraju odbiti."

Aleksis Cipras, koji je postao premijer januara 2015. kada su Grci izabrali levičarsku Sirizu koja je bila protiv nametnutog paketa štednje, priča kako su mu posle pet meseci pregovora sa "Institucijama", kako se danas naziva Trojka (EU, ECB i MMF), o takozvanoj petoj reviziji, o izmirenju duga redefinisanog posle spasavanja Grčke u 2010. i 2012. godini, poverioci zapravo dali ponižavajući ultimatum.

Ciprasova vlada je tokom pregovora s poveriocima predložila paket mera u kojima se govori o oporezivanju luksuza i visokih prihoda, ali ne i o smanjenju penzija, a poverioci u Briselu su do poslednjeg momenta predlagali izmene koje se tiču upravo smanjenja plata i penzija i povećanja poreza koje čak ni konzervativna prethodna vlada nije mogla da prihvati.

"Fajnenšel tajms" piše i da je grupa međunarodnih kreditora diktirala i druge osetljive segmente unutrašnje politike – zahtevala je ukidanje poreskih olakšica na grčkim ostrvima, subvencionisanje poljoprivrednika i smanjivanje troškova odbrane.

U poslednjem krugu pregovora nemačka kancelarka Angela Merkel i francuski predsednik Fransoa Oland sastali su se sa Ciprasom na marginama samita EU da ga nagovore da prihvati dokument predat Grčkoj u četvrtak 25. juna u kome je pisalo da Atina može dobiti 15,5 milijardi evra sredstava od EU i MMF-a u četiri rate do kraja novembra čim grčki parlament odobri novi briselski plan.

Posle mnogo natezanja, nedeljâ telefonskih poziva, diskusija licem u lice i rundi sastanaka između evropskih lidera, tapšanja po ramenima i čupanja iz zagrljaja, Cipras se u Atini posle ponoći 26/27. juna pojavio na televiziji da objavi da na referendumu 5. jula grčki narod treba da odluči glasanjem da li da prihvati nacrt sporazuma koji su 25. juna 2015. evrogrupi podnele Evropska komisija, Evropska centralna banka i Međunarodni monetarni fond. Reč je o dva dokumenta pod nazivom "Reforme za završetak tekućeg programa i šire" i "Preliminarna analiza održivosti duga".

Iznenađujući Ciprasov poziv na referendum označio je najdramatičniji obrt u pet meseci dugim pregovorima između Grčke i njenih kreditora, pa je najnovija, šest godina duga priča zvana "dužan ko Grčka" dobila novu kulminaciju.

Cipras je od EU i kreditora zatražio da bar produže program pomoći za nekoliko dana, da bi grčki narod mogao slobodno i bez pritiska ili ucene da odluči kao što je predviđeno grčkim Ustavom i demokratskom tradicijom Evrope.

Ministri finansija evrozone su na

igra

fotografije AP Photo

sastanku u Briselu, na koji Grčka nije ni pozvana, nekoliko sati kasnije saopštili da će program pomoći Grčkoj biti okončan 30. juna.

"Nemamo osnova za dalje pregovore", rekao je nemački ministar finansija Volfgang Šojble.

Agencija Rojters prenosi da su zvaničnici ranije davali signale da će Evropska centralna banka ipak nastaviti da podržava tekuću likvidnost grčkih banaka sve dok ima dovoljno kolaterala. ECB je, međutim, odlučila da neće za šest milijardi evra povećati vanredno finansiranje likvidnosti banaka u Grčkoj iz svog 89 milijardi evra teškog Mehanizma za vanredno finansiranje likvidnosti (*Emergency Liquidity Assistance* ELA). Konzervativni list "Katimerini" konstatuje da uprave banaka nisu imale relevantne informacije neophodne da sistem bude spreman za povećano povlačenje od oko milijardu evra dnevno. U četiri velike grčke banke u nedelju su bili zakazani krizni sastanci korporativnih organa da bi se procenila situacija.

Žan-Klod Junker je bio među onima koji su iz Brisela pozivali Grke da "ako se plaše smrti, ne izvrše samoubistvo". U poslednji čas, u utorak 30. juna, iz Brisela je došla nova ponuda o kojoj je raspravljala grčka vlada, ali, po izveštaju BBC-ja, ona se nije bitno razlikovala od ranijih predloga koje je grčka vlada odbila (predloženo je neko olakšanje za najsiromašnije penzionere), a i nemačka kancelarka Angela Merkel je rekla da ona ne zna ni za kakav novi predlog.

CIPRAS MORA PASTI

U komentarima o beskrajnoj dužničkoj odiseji vratio se izraz "promena režima", kao da nisu upečatljivi efekti sa Zapada podržavanog "arapskog proleća", pa i "majdan revolucije" u Ukrajini koju, po nekim izveštajima, čeka bankrot u julu.

"Pitanje je ko su ljudi kojima ćemo verovati, s kojima radimo, koji će sprovesti taj program", rekao je šef evrogrupe Jerun Dijselblum, što, prema "Njujork tajmsu", sugeriše da bi grčki poverioci bili zainteresovani samo za rad sa nekom novom vladom u Atini, a ne sa Sirizom.

Dakle, cilj briselske partije pokera je zapravo Cipras. Uostalom, u Brisel su išli viđeniji opozicioni političari koji su navodno obećali da bi učestvovali u vladi jedinstva ako padne Ciprasova "kratkovečna levičarska partija". (O atmosferi u Grčkoj pred mogući bankrot i predreferendumskoj kampanji "oki – nei", da – ili ne, možete pročitati više u tekstu naših dopisnika.)

Zapadni mediji (kao i ovi naši, neoliberalni do dna kace, a bez prebijene pare u džepu) javljali su složno, možda i unisono, da se nakon nekoliko meseci neplodotvornog natezanja strpljenje evropskih partnera u odnosu na levičarsku vladu u Atini istanjilo i da su evropski zvaničnici rekli da je ostalo malo prostora za manevrisanje, uz devizu "Neka visi Cipras".

Jedna iskusna britanska novinarka u nedeljnom razgovoru za BBC retorički je pitala: "Može li u Evropi uopšte da pobedi levičarska partija?" Da, može da pobedi, ali ne, ne može da vlada, što pokazuje sudbina italijanskih "evrokomunista" Enrika Berlinguera u Italiji, Španske komunističke partije Santjaga Karilja i Francuske komunističke partije Žorža Maršea...

U Briselu je bio i lider nekada vladajućeg PASOK-a, čijeg je premijera Jorgosa Papandreua Brisel oterao sa vlasti kada je zatražio referendum u 2011. godini – ne da bi odbacio plan, već da bi dobio plebiscitarnu podršku da nametne bolne rezove koje su zahtevali kreditori. Referendume u Irskoj i na Islandu briselske institucije nisu mogle da spreče, ali smatraju da ima gde mogu. Briselska birokratija izgleda smatra da su birači malih država slobodni da izaberu koga hoće, ali da taj ima da radi kako mu se kaže.

Nobelovac Stiglic u magazinu "Tajm" ponavlja da se ne radi o novcu, već o kažnjavanju Grčke, koja treba da prihvati neprihvatljivo – ne samo mere štednje već i regresivnu kaznenu politiku.

Prema pisanju zapadne štampe, grčko "ne" Briselu sa velikom verovatnoćom će značiti izlazak Grčke iz evrozone, mada je malo kome jasno kako se to tehnički izvodi, pošto nije najavljen prelazak Grčke sa evra na drahmu. "Reč je o izlasku na vrata koja ne samo da nisu otvorena nego čak i ne postoje", napisao je jedan hroničar američkog magazina "Tajm".

Kada grčka vlada proglasi da ne može da vrati dug MMF-u, vlade evrozone će morati da odluče da li žele da zahtevaju punu otplatu svojih kredita, koristeći ono što se zove *cross-default*, klauzula koja omogućava drugim kreditorima da traže da se dugovi vrate.

Zvaničnici evrozone su ranije govorili da je malo verovatno da bi to uradili da finansijska situacija u Grčkoj ne postane »

NESRDAČAN ZAGRLJAJ: Cipras i šef Evropske komisije Žan-Klod Junkers

još teža, ali ta je odluka, na kraju, politička, zaključuje agencija Rojters.

Vasilis Korkidis, šef grčke lobističke grupe (*Nacional Confederation of Hellenic Commerce* ESEE) pak procenjuje da je opasna igra "prvo bankrot, pa druga vlada".

I to ne samo za Grčku.

KOME IDU PARE

Grčka je postala epicentar krize u Evropi 2008, tokom krize na globalnim finansijskim tržištima, a u oktobru 2009. kreditne rejting agencije su upalile crveni alarm procenom da Grčka neće biti sposobna da otplaćuje dugove.

Evropa i Grčka su u maju 2010. postigle sporazum o paketu za spasavanje teškom 146 milijardi dolara, pod uslovom da se sprovedu mere štednje, a u oktobru 2011. banke su se složile da izgube 50 odsto u odnosu na nominalne vrednosti grčkog duga. U narednom periodu ostvarile su se ocene pojedinih ekonomista da gorki lek može da ubije pacijenta, a pokušaji grčkog ministra finansija Janisa Varufakisa da kupi vreme za pregovore o novom aranžmanu okončani su prekidom.

Bivši direktor Svetske banke, dobitnik Nobelove nagrade za ekonomiju, profesor na univerzitetu Kolumbija Jozef Stiglic konstatuje u intervjuu za američki magazin "Tajm" da do grčkih građana nije stiglo gotovo ništa od novca pozajmljenog u okviru plana spasavanja, da je veliki deo tog novca zapravo vraćen poveriocima iz privatnog sektora, uključujući nemačke i francuske banke.

"Građani su dobili mrvice, ali su platili visoku cenu očuvanja bankarskih sistema ovih zemalja", kaže Stiglic, koji smatra da takozvana trojka finansijskih institucija (MMF, EK i ECB) snosi i krivičnu odgovornost za izazivanje još veće recesije, jer je politika kresanja troškova bila velika greška, pošto je od 2010. grčka ekonomija opala za 25 odsto, a nezaposlenost povećana sa 10 odsto na 27 odsto (među omladinom 50 odsto).

Prema podacima BBC-ja, grčki dug od 323 milijarde evra raspoređen je ovako: 60 odsto evrozoni (od toga 141 milijardu Evropskom finansijskom fondu za stabilnost, 52 milijarde Fondu za sanaciju grčkog duga), 10 odsto MMF-u, 6 odsto Evropskoj centralnoj banci, grčkim bankama 3 odsto itd... Po proceni BBC-ja, baziranoj na podacima ECB-a, MMF-a i agencije *Open Europe*, Grčka duguje Nemačkoj (68,2 milijardi), Francuskoj (43,8), Italiji 38,4, Španiji 25, MMF-u (21,4), ECB-u (18 milijardi evra) itd... Formulu grčkog zaduživanja navodno je razradila globalna bankarska korporacija Goldman Saks.

Papiri grčkog duga su, po nekim procenama, u najvećoj meri deponovani u Dojče banci. Značajan deo tih papira navodno poseduju hedž fondovi o čijem se lobističkom uticaju može samo nagađati.

Ukupan obim grčkih dugova ne prelazi 3 odsto suverenih dugova u Evropi, pa po nekim procenama evrozona s novim mehanizmima za stabilizaciju taj slom sada može lakše da podnese nego što je to bilo pre nekoliko godina. Pojedinačno gledano, neko bi posle grčkog sloma mogao da prođe kao američka korporacija Liman Brothers.

STARI I NOVI KLUB DUŽNIKA

Kriza suverenog duga nije novost za Grčku. Iz analize istorije zaduživanja država i bankrotstva, koju su izradili američki ekonomisti Kenet Rogof sa Harvarda i Karmen Rajnhart sa Univerziteta u Merilendu, Grčka je od sticanja nezavisnost 1829. već bila u stanju platežne nesposobnosti i restrukturisanja dugova (1932, 1934, 1941–44. i sada).

Kriza suverenog duga nije novost ni za razvijenu Evropu – u kojoj države nisu bile u stanju da izmiruju svoje obaveze 73 puta, a među bankrotiranim državama su Austrija (1920–22, 1932–34, 1938, 1940, 1945), Belgija (1934), Francuska (1934), Nemačka (1922–23, 1932, 1948), Italija (1920, 1924, 1926, 1934, 1944, 1940–1946), Španija (1936–1939), Velika Britanija (1934), što se zaboravlja kada se prigovara "lenjim rasipničkim južnjacima".

Filozof Jirgen Habermas u listu "Zidojče cajtung" podseća da svoj ekonomski oporavak, čije blagodati i danas osećа, Nemačka duguje mudrosti država poverilaca koje su Londonskim sporazumom 1953. otpisale skoro polovinu njenih dugova. Habermas piše da je jasno da je ovde problem u tvrdoglavom insistiranju na politici programa štednje, koja je izložena sve oštrijim kritikama međunarodnih eksperata i koja proizvodi zastrašujuće posledice u Grčkoj, gde je njen neuspeh očigledan.

Nobelovac Stiglic ponovo nagovara Trojku, tj Institucije, da otpiše grčke dugove od približno 300 milijardi dolara i da ponudi stimulativni paket, pa tvrdi da će izostanak takvih mera pogoršati recesiju u Grčkoj, koja je po njegovoj oceni već postala dublja i duža od Velike depresije u SAD tridesetih godina prošlog veka, a koja može potkopati poverenje u evropsku zajedničku monetu i svetsku ekonomiju izložiti riziku zaraze.

NEKA IDU

Istorija grčkog zaduživanja je duga najmanje petnaest godina, a deficit grčkog budžeta je beležen veći deo proteklih decenija. Budžetskog deficita, na primer, nije bilo u vreme pukovničkog režima sedamdesetih godina prošlog veka. Ta činjenica je nekako ponovo izbila na površinu kada je počelo da se raspravlja o čemu se zapravo izjašnjavaju grčki građani – o neprikosnovenosti "kockarskih" dugova, o izlasku Grčke iz EU, povratku drahme ili o demokratiji.

Nemačka kancelarka Angela Merkel je nastupala s tezom "ako padne evro, pada Evropa" (videti tekst našeg dopisnika). "Cipras zemlju vodi u ponor, baš kao u pravoj grčkoj tragediji u kojoj na kraju junak umire. I za garante će ovaj neregulisani izlazak iz zajedničke valute biti skup, mnogi krediti će otići u nepovrat. Grčka će kao članica Evropske unije i dalje biti zavisna od humanitarne pomoći. Uprkos tome i teška srca, kažem: Sad je dosta! Izlazak Grčke iz evrozone je neminovan...", razrađuje tu tezu komentator "Dojče velea".

Nemci – odlična ocena za tehničko izvođenje, ali opet hramlju iz istorije. Ispraćaju Grke iz Evrope, skoro kao Slobini komentatori Slovence iz Jugoslavije 1990.

A s druge strane čuju se upozorenja da se, ako Grčka izađe iz evrozone, može dalekosežno promeniti karakter Evropske unije, koja postaje samo privremena asocijacija, dok evroskepticizam raste, zaraza zahvata Španiju, Italiju i Portugal, a Rusi dolaze. Raj Badiani, viši ekonomista u ekspertskoj istraživačkoj kompaniji IHS iz Daglasa, upozorava da ako Grčka izađe iz evrozone, nestaje ideja o nepovratnosti članstva u zoni evra. ¶

MILAN MILOŠEVIĆ

Ne nadam se ničemu, ne plašim se ničega, slobodan sam

NEIZVESTAN REFERENDUM: Podeljena nacija

Premijer Aleksis Cipras pozvao je Grke da se 5. jula na referendumu izjasne protiv "pogubnog" novog paketa štednje, povećanja poreza i smanjivanja plata i penzija koji Evropska komisija, MMF i Evropska centralna banka smatraju neophodnim. Dok "evropski partneri" škrguću zubima i prete Atini izbacivanjem iz evrozone, banke u Grčkoj su zatvorene, pred pumpama i prodavnicama su redovi, narod je podeljen, a Cipras poručuje: No pasaran

Za "Vreme" iz **Soluna**

Banke su zatvorene, transfer novca se kontroliše, građani sa računa mogu da podignu najviše 60 evra dnevno, na benzinskim pumpama i u supermarketima su redovi. U atmosferi straha i neizvesnosti građani Grčke su pozvani da se 5. jula na referendumu izjasne da li će da odbace (NE) ili prihvate (DA) novi predlog grčkih kreditora, koji zapravo nije ništa drugo nego novi (treći po redu) Memorandum strogih mera štednje serviran Grcima za godine koje dolaze.

Posle pet meseci napornih pregovora između Grčke i njenih kreditora, levičarska vlada i njen premijer Aleksis Cipras našli su se pred novim (starim) predlogom – ultimatumom koji nimalo ne olakšava već nepodnošljivo težak teret natovaren još pre pet godina na leđa grčkom narodu koji zapravo sprečava oporavak grčke privrede i povećava dugove i socijalnu nejednakost (bogati još bogatiji – siromašni još siromašniji). "Nijednog trenutka nismo mislili da podlegnemo. Ne pada nam na pamet da izigramo poverenje naroda. Pozivam vas da odgovorite bez straha, odlučno i ponosno, a ja ću poštovati rezultat vašeg izbora, kakav god on bio", poručio je Aleksis Cipras preko državne televizije kasno uveče u subotu 27. juna. Te večeri je grčka skupština sa »

VANREDNO STANJE: Obraćanje Alesisa Ciprasa naciji i redovi pred bankomatima

179 glasova "za" i 120 "protiv" izglasala da se raspiše referendum.

DRAHMIN LOBI POBEDITI NE SME

Reakcije opozicionih stranaka su bile žestoke. Predsednik Nove demokratije (ND) Adonis Samaras govorio je o "državnom udaru sa referendumom-parodijom". Bivši premijer je rekao da pravo pitanje referenduma nije izbor između vladinog predloga i predloga poverilaca, nego da "DA" znači da Grčka ostaje u Evropi i evrozoni, a "NE" da će izaći iz nje. "Napravili ste od zemlje Zambiju u roku od pet meseci", rekao je Samaras.

Novi predsednik PASOK-a Fofi Genimata je opisala vladin potez kao "političku prevaru koja se sad razvija u puč i banalizuje demokratske procese". Sa levog centra nedavno osnovana "Reka" smatra potpuno nepoželjnom odluku o referendumu i otvoreno napada vladu i premijera, pozivajući narod na otpor. "Drahmin lobi neće pobediti. Grčka neće doživeti još jednu Maloazijsku krizu", izjavio je šef stranke Stavros Teodorakis.

Sa svoje strane, Panos Kamenos, ministar odbrane i predsednik stranke An.El (Samostalni Grci), malog desničarskog saveznika vlade, optužio je kreditore za "apsolutni fašizam" i nazvao njihov predlog "nadgrobnom pločom za grčku ekonomiju". Vidno uzbuđen je izjavio: "Od nas traže da ukinemo demokratiju, a sa takvim smanjenjem troškova za odbranu kakvo od nas traže praktično bismo mogli da raspustimo oružane snage." Konačno, članovi Komunističke partije Grčke (KKE) glasali su protiv predloga poverilaca, ali i protiv vlade, rekavši "NE" evrozoni i Evropskoj uniji.

Aleksis Cipras je, odgovarajući kritičarima u Grčkoj i u Evropi, rekao da "neće u zemlji koja je rodila demokratiju tražiti od gospodina Šojblea i gospodina Dijselbluma dozvolu da narod odlučuje o svojoj budućnosti. Referendum će se održati bez obzira na to da li ga oni žele ili ne. Naša je obaveza da branimo Ustav, demokratiju i nacionalni suverenitet. Oni nas ucenjuju širenjem panike i straha. Ali Grci znaju kako da pobede strah. Dugujemo to našoj deci."

PANIKA NA BANKOMATIMA

Onog trenutka kada je u grčkom parlamentu počela rasprava o referendumu, počeli su da se šire i razni horor scenariji o raskidu sa Evropom, o Greksitu, o povratku na drahmu, što je navelo mnoge Grke da uplašeni usred noći trče do bankomata. Sledećeg dana, u nedelju 28. juna, pošto je grčka vlada zatražila nekoliko dana produženja postojećeg programa podrške kako bi narod mogao bez ucena i ultimatuma da glasa na referendumu, Evropska centralna banka (ECB) je odlučila da ne obnovi ELA (*Emergency liquidity assistance* – Hitna pomoć likvidnosti) i tako je prekinula likvidnost u grčkom bankarskom sistemu. Nakon te odluke ECB, Grčka centralna banka i grčka vlada su bile prinuđene da u nedelju uveče donesu odluku o zatvaranju banaka i kontroli kapitala do 6. jula.

To je izazvalo navalu na preko 5000 bankomata širom zemlje, ljudi svih uzrasta su se gurali da dignu koliko god mogu keša. Grčka je doživela takav *bank run*, masovni odliv novca iz banaka, kakav ni Švajcarska ne bi sebi mogla da priušti. Mnogi su pojurili na pumpe da napune rezervoare, plašeći se da već sutradan neće biti goriva na tržištu, u ponedeljak rano izjutra trčali su u supermarkete i praznili police sa testeninom, konzervama i ostalom dugotrajnom hranom.

Prizori Grka koji čekaju u redovima ispred bankomata obišli su svet podržani izveštajima stranih dopisnika o predstojećem stečaju, o izlasku Grčke iz evrozone, o panici u bankama i opštem haosu. Svratili smo i mi do bankomata i čuli ljude koji se žale da ne znaju kako će da podignu svoje penzije, da "ne znaju kakav ih dan sutra čeka", govorili su "o strahu od ekonomskog kraha", o strahu da porodici neće moći da obezbede hranu, da će ostati bez posla, ali i o strahu od ogromne štete u turizmu.

Od novembra prošle godine Grci su iz grčkih banaka podigli preko 45 milijardi evra sa svojih privatnih računa, a većina tog novca nije prebačena u inostranstvo, već u bankarske ili kućne sefove, fioke i slamarice. Lopovi prave pravi pir pljačkajući na ulici penzionere koji su upravo podigli novac iz bankomata ili upadajući u domove i izvlačeći hiljade i hiljade evra sakrivenih ispod dušeka. Drugim rečima, Grci sada imaju više gotovine u svojim rukama nego ikada, samo što ne veruju bankama nego su odlučili da ih sami čuvaju za crne dane, bankrot ili izlazak zemlje iz evrozone.

ŽRTVA DEMOKRATIJE

Slike redova ispred bankomata i u supermarketima samo su jedna strana medalje. Većina Grka vreme provodi na plažama pijuckajući frape ili uzo i ironično komentarišući "postmoderne robove koji uspaničeno čekaju ispred mašina s novcem". Tako govori i sedamdesetogodišnji Lefteris Konstantinidis, bivši poslanik PASOK-a (od 1990. do 1996), trenutno politički aktivista, koji je od 2013. do danas već nekoliko puta štrajkovao glađu ispred parlamenata evropskih zemalja – Švedske, Nemačke, Grčke – zbog "okupacionog kredita" koji je Grčka pod prisilom dala Nemačkoj u vreme rata a koji nikad nije vraćen i zbog ratne odštete koju Nemačka nikada nije isplatila Grčkoj. "Na referendumu ću glasati Ne", rekao je Konstantinidis, "ali voleo bih da odemo iz evrozone i da se izborimo za raspad ove samoproglašene 'Evropske

unije', koja je zapravo 'Nemačka unija', ili još gore 'nemačka okupacija'. Oko 60.000 birokrata i tehnokrata EU su u stvari novi Vermaht Velike Nemačke. Kreatori i arhitekte Evropske unije su oni isti nemački karteli koji su stvorili Hitlera i naciste. Evropa ujedinjenih evropskih naroda u koju sam verovao i za koju sam se borio više ne postoji."

PODELJEN NAROD

Od prošle subote u grčkim medijima vlada naelektrisana predizborna klima, puna konfrontacija i sukoba. Narod je podeljen, a podeljenosti su Grci skloni još od vremena starogrčke, atinske demokratije. U ovoj konfrontaciji između pristalica sporazuma koji su predložili kreditori i onih koji su protiv tog predloga, to jest protiv mera štednje i dužničkog ropstva, učestvuju i mnogi umetnici. Javno se oglasio i popularni pevač Sakis Ruvas, koji je rekao da će glasati "da" na referendumu i napao Ciprasa rečima da treba smesta da dâ ostavku: "Dosta je više reči! Pregovori su uspeli ili nisu uspeli? Vlada je dobila konkretan mandat od naroda sa konkretnim ciljem! Da li je poslužila tom cilju? Ako nije, dužna je da ustupi vlast ekumenskoj vladi nacionalnog spasa!"

Sa suprotne strane se oglasio čuveni glumac, reditelj i satiričar Lakis Lazopulos, čija emisija "Al Kadiri njuz" svojom britkom satirom obara sve rekorde na televiziji. On je ogorčeno napisao na svom blogu: "Ovaj narod ne može više da plaća! Mi ne želimo da se još više poveća nezaposlenost! Odbijamo da gurnemo još ljudi kroz prozor. Ne želimo više da budemo svedoci zatvaranja nijedne firme. Dosta je bilo! Samo zato što nismo izabrali za premijera čoveka po njihovoj volji. Ovo je istina. Neka se pogledaju u ogledalo. Okrenuli su volan Evrope ultradesno. U takvom istom stakleniku je procvetao i Hitler. Ne treba nam fiskalni Hitler. Evropa mora da diše..." Na istoj talasnoj dužini je i novinar Asterios Dalas komentarisao stav ministra finansija Nemačke Volfganga Šojblea koji je rekao da "Evropa mora biti zaštićena od širenja grčke krize". Dalas je sarkastično dodao: "Achtung, Achtung! Hitno ih moramo staviti u karantin. Grčka pati od veoma opasne zarazne bolesti koja preti da se proširi na celu Evropu! Bolest se zove demokratija!"

PROBLEMI REALNE EKONOMIJE

Činjenica je da je, bez obzira na komentare i političke sukobe povodom referenduma, svakodnevni život Grka sve teži. Ipak, neke banke su otvorene za penzionere i oni mogu dnevno da podignu do 240 evra. Elektronsko bankarstvo u zemlji nije pogođeno. Kreditne i debitne kartice stranih banaka izdatih u inostranstvu koriste se i servisiraju normalno, što znači da strani turisti mogu normalno da podižu novac iz bankomata, naravno, ako u njima ima novca. U ponedeljak po podne je većina benzinskih pumpi u zemlji normalno isporučivala gorivo, kao i javno preduzeće ELPE (Grčka nafta) kojem pripadaju i EKO i OKTA, a koji kažu da imaju zalihe goriva za devet meseci. Situacija u supermarketima i na pijacama se normalizovala posle panike nastale tokom vikenda.

Međutim, realna ekonomija će neminovno patiti od problema kao što su nedostatak likvidnosti i funkcionisanje banaka, zamrznuće se dnevne privredne aktivnosti, posebno kupovina robe široke potrošnje za osnovne namirnice. Mnogi preduzetnici, vlasnici malih i srednjih radnji, zabrinuti su zbog problema u snabdevanju i zbog nedostatka gotovine. Sve to će imati dramatične posledice na državni budžet, pošto jedan novi pokret pod imenom "Ne plaćam ništa" sve više uzima maha.

Konačno turizam, grčka teška industrija, ovih dana zadobija snažan udarac, i to na samom početku jedne od najboljih sezona u poslednjih nekoliko godina, dakle u trenutku kada zemlja očekuje 25 miliona turista. Jer, slika ove prelepe i gostoljubive zemlje sa ogromnom turističkom ponudom svakodnevno je sve ružnija zbog prizora uplašenih ljudi u redovima ispred bankomata, a da i ne pominjemo hiljade izbeglica iz Sirije koji svakodnevno stižu na grčka ostrva. Slika će potamneti još više ako u utorak 30. juna (kada ovaj broj "Vremena" odlazi u štampu) Grčka ne plati ratu od 1,6 milijardi evra MMF-u. Istovremeno je Vlada odlučila da javni prevoz u Atini (koja ima preko četiri miliona stanovnika) bude besplatan za sve građane sve do 6. jula (dan posle referenduma), dok se električna energija i voda u tom periodu neće seći dužnicima koji nisu platili račune.

STRAH I NADA

U predreferendumskoj Grčkoj vlada velika neizvesnost. Ciprasova vlada, »

Ništa na lepe oči

Oko 58 odsto Nemaca bi izbacilo Grčku iz evrozone. Kancelarka Angela Merkel oduvek je uzimala u obzir šta joj istraživanja javnog mnjenja poručuju

Za "Vreme" iz **Bona**

NEMA VIŠE POPUŠTANJA: Vicekancelar Nemačke Zigmar

Geld gegen Gegenleistung – ako neko jednog dana bude pisao leksikon Grčke krize, svakako će ovoj nemačkoj frazi morati da posveti bar nekoliko stranica. Zvučna neprevodiva konstrukcija bi narodski mogla da se prepeva kao "nema para na lepe oči". I kada je Nemačka pristajala na dodatni novac za Atinu, i sada, kada je slavina praktično zavrnuta, ovu su magičnu formulu ponavljali vladajući političari u Berlinu, konzervativni ekonomisti i vodeća pera građanske štampe. Reč je o 87 milijardi evra poreskih obveznika, koliko je Nemačka kao privredno najpotentnija članica EU do sada uložila u spas Grčke. Mejnstrim u Nemačkoj je ubeđen da će Grci kad-tad vratiti taj novac ako prihvate "velikodušne" predloge reformi koje su im crvenim mastilom ispisali poverioci.

Vrh velike koalicije u Berlinu kao da je podelio uloge: dok demohrišćanske veličine Angela Merkel i Volfgang Šojble ponavljaju da se Grčka mora zadržati u zoni evra, socijaldemokrate biraju oštrije reči za levičare u Atini. Tako je šef diplomatije Frank-Valter Štajnmajer koja podržava NE, ostavlja otvorenima sve mogućnosti. U intervjuu koji je dao u ponedeljak uveče 29. juna na javnoj televiziji ERT1 (nedavno otvorena pošto ju je pre dve godine zatvorila prethodna vlada), premijer Aleksis Cipras je rekao: "Grčka vlada se i dalje nalazi za pregovaračkim stolom. Mi smo tu. Fiskalne razlike su minimalne. U drugim stvarima su velike. Ako postoje logičan nov predlog i rešenje, mi smo otvoreni da ga prihvatimo." Na pitanje šta ako bude primoran da se preda i potpiše postojeći sporazum rekao da raspisivanjem referenduma Aleksis Cipras uzima čitav grčki narod za svog taoca. Istina, ni Angela Merkel nema dilemu da je Siriza kriva za dramatični zastoj u pregovorima, ali ona radije ponavlja mantru: "Ako propadne evro, propada Evropa." Cinici bi primetili da u toj rečenici nema mesta za Grčku – to jest, može Grčka i da propadne, ali samo tako da to ne bude početak krunjenja monetarne unije i Evrope.

Jer razjedinjavanje EU moralo bi da se tumači i kao lični poraz kancelarke. Od nastanka Evropske zajednice za ugalj i čelik pa do danas nijedan političar nije imao tako jaku poziciju u Evropi – liderski ili hegemonijalnu, zavisi koga pitate – kao što je ima Merkelova. Ona sada oseća da je ugrožen čitav projekat evropskog ujedinjenja, piše "Frankfurter noje prese". "Zato se plaši za svoje mesto u istorijskim udžbenicima. Konrad Adenauer je bio evropski vizionar, arhitekta koji je slobodnu Nemačku ukotvio na Zapadu i motor nemačko-francuskog prijateljstva; Helmut Kol je simbol ponovnog ujedinjenja Nemačke i stvaranja evra; a Merkelova sada vidi da joj, kao prvakinji slobodne Evrope, dizgine polako klize iz ruku i da nema jasan koncept da ograniči štetu. Još gore: propast evropskog modela mogla bi da bude povezana sa njenim imenom."

IZBACITE GRKE

Zato je jasno da Merkelova taktizira kada kaže da se nemački i drugi evropski političari neće mešati u kampanju pred grčki referendum i uticati na birače "jednog ponosnog naroda". Naravno da se Berlin duboko umešao u kampanju porukom da Grci ne glasaju o predlogu štednje (koji *de facto* ne postoji), već o ostanku u zoni evra. Uz diskretan dodatak da Siriza vodi celu zemlju u propast. Vice-kancelar Zigmar Gabrijel već je pomenuo i "humanitarnu pomoć" jer Evropa ne sme da ostavi Grke na cedilu. Sve neodoljivo podseća na plašenje Škota pred referendum o nezavisnosti. Sama Merkelova, inače, ima loša iskustva sa mešanjem u prekogranične kampanje – kada je direktno podržala Nikolu Sarkozija, ovaj je izgubio predsedničke izbore u Francuskoj.

ponuđen od kreditora, rekao je: "Mi smo došli da promenimo vlast i da damo moć narodu. Ako narod želi premijera poniženog i bezuslovno poslušnog, ima ih koliko hoćeš koji čekaju u redu, pa neka izaberu nekog drugog..." Za one koji ga optužuju da gura Grčku iz evrozone i Evrope, odgovorio je: "Naša želja je da ostanemo u evrozoni. Mi ne da smo u srcu Evrope, nego smo samo srce Evrope. Grčka jeste i ostaće jezgro Evrope. Grčki narod je evropski narod. Oni koji nam krše ta prava ucenama i reketiranjem, pokušavaju da promene DNK Evrope." Cipras smatra da će referendumskim NE pregovaračka pozicija zemlje biti ojačana i da će obezbediti bolju ponudu od kreditora za grčki narod.

Prenos intervjua sa premijerom Grčke pratili su svi veći svetski mediji uključujući CNN, BBC i usred tog intervjua javio se predsednik Evropske komisije Žan-Klod Junker, koji je poslao grčkoj vladi još jednom u suštini isti predlog kojim zahteva: 1. da bude prihvaćen tekst Institucija; 2. da gospodin Cipras traži od građana da glasaju DA; 3. da Institucije prihvate promenu u tekstu (po pitanju restrukturiranja grčkog duga) i 4. da grčka vlada

DRAGOLJUB ŽARKOVIĆ

Gabrijel i kancelarka Angela Merkel

Retko se nađu drugačiji glasovi u Nemačkoj kada je u pitanju grčka kriza, jedan od njih je, recimo, glas stanovite levičarke Sare Vagenkneht koja je za "Dojčlandfunk" rekla: "Strašno je što se posle pet godina neuspele politike prema Grčkoj, politike koja je upropastila njenu privredu i osiromašila zemlju, i dalje insistiralo na tom konceptu. Pet godina se smanjuju penzije; pet godina se smanjuju plate. To ni na koji način nije smanjilo dugove, već su dugovi danas mnogo veći nego što su bili kada se počelo sa navodnim spasavanjem Grčke."

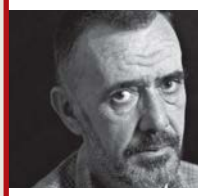
No, koliko god Merkelova bila zainteresovana za očuvanje evropskog projekta, ona je oduvek malo više bila zainteresovana za profane stvari: recimo, da joj rejting u Nemačkoj ostane vrtoglavo visok. Poslednje ispitivanje javnog mnjenja – i to pre nego što je Cipras "drsko" raspisao referendum – kaže da bi 58 odsto Nemaca izbacilo Grčku iz evrozone, dok bi je zadržalo svega 28 odsto. A Merkelova zna da čita ankete. ¶

NEMANJA RUJEVIĆ

zahteva vanredno zasedanje evrogrupe.

Grčki premijer je odgovorio da će u nedelju na referendumu glasati NE, u nadi da kreditori neće ubiti demokratiju. A svojim sugrađanima je poručio da je po prirodi optimista: "Treba da pobedimo strah jer u stvari nemamo čega da se plašimo. Ovaj narod ima i srce i ponos, i uspeće!" I zaista, u ovom trenutku se u duši i srcu većine Grka bije velika bitka između straha i nade, pa je možda pravi trenutak da se setimo reči najvećeg grčkog pisca XX veka Nikosa Kazancakisa: "Ne nadam se ničemu, ne plašim se ničega, slobodan sam!" ¶

GEORGIOS STAMKOS, MILICA KOSANOVIĆ

Vučiću, izvini: Ja i dalje duvam svoj luft-madrac

Srpski đilkoši cele godine žive od ideje da se dokopaju na deset dana nekog all inclusiv risorta pa da ostalih jedanaest i po meseci gnjave društvo pričom kako su pojeli više nego što su mogli i popili više nego što im je prijalo

Poznajem samo jednog čoveka koji sigurno neće letovati van Srbije. To je Miroslav Mišković. Od ostalih aktera, pasivnih ili aktivnih, prošlonedeljne polemike vođene i u "Vremenu", tobože oko ćirilice, nešto slutim da će Basara ići na Taru na novo savetovanje s baba Kuranom, a Ljiljanu Smajlović će možda da pripuste do Hilandara, jer toliko muški brani srpstvo i ćirilivstvo da će joj progledati kroz prste polne segregacije.

Ostale ne možeš da odgovoriš. Hoću u Tunis, hoću u Grčku... Uzeli smo kredit, neće valjda baš nas. Navikli smo.

"Politika" ovih dana piše: "I dok se pristalice teze o samoubilačkom ponašanju Srba prisećaju da su naši sugrađani tokom bombardovanja danju bezbrižno sedeli po kafićima, a noću od kafanskih svirača naručivali pesme poput 'ne može nam niko ništa, jači smo od sudbine', psiholog i psihoterapeut Nebojša Jovanović kaže da su u sredinama u kojima su česti incidenti i vanredna dešavanja, kao što je naša zemlja, ljudi oguglali na loše vesti. Već 25 godina živimo u vanrednim okolnostima i izmešteni smo iz normalnog života i manje strepimo od onoga od čega siguran zapadni čovek drhti."

Tabloidi željni krvi najavljuju da će islamski teroristi (ISIS) da nas napadnu za Vidovdan (pa ništa od toga, osim što smo napadnuti vrhunskim kičerajem spomeničkih memoralija), pa za Egzit i Guču, kao da ovo poslednje nije samo po sebi neka vrsta terorizma.

Dr. otac Životić, u već legendarnom serijalu tvitova s naslovom "Krenuo ISIS...", piše i ovo: "ISIS krenuo na Zlatibor, ali nisu gledali SAT patrolu pa su upali u kolotrag na 89. kilometru od Beograda, sjebali osovinu i morali da se vrate."

Lom gotovo planetarnih razmera između Grče i ostatka EU ovde se razmatra kroz prizmu snabdevenosti pumpi gorivom i cene paradajza.

Pokolj u Tunisu komentariše se u kafanama kao pravedno ubijanje Engleza, kao da su na kupaćim gaćama imali grb Gordog Albiona. Ništa nas ne može sprečiti. Dr. otac Životić piše: "'Pucajte, ja i dalje duvam svoj luft-madrac.' N.N. srpski turista tokom napada terorista ISIS."

U rodoljubnim medijima otkrivaju nam svaki čas vrline domaćih vukojebina gde je najveća atrakcija to što su komarci veliki kao rode, a i deca mogu da vam se otruju za tili čas. "Vučiću, izvini", ali je nama i srednji prst od bilo kojih grčkih pet prstiju bolji od rukoveti srpskih turističkih uzdanica.

Srpski đilkoši cele godine žive od ideje da se dokopaju na 10 dana nekog *all inclusiv risorta* pa da ostalih jedanaest i po meseci gnjave društvo s pričom kako su pojeli više nego što su mogli i popili više nego što im je prijalo.

Kultura odmora dosta govori o opštoj kulturi. A opšta kultura barometar je iole ozbiljne politike. Svet oko nas, tzv. omiljene destinacije, sagoreva u barutnom dimu nasumičnih terorističkih napada i predvidljivog bankrotstva, ali to ne ubija volju ljudi da, makar nakratko, pobegnu od srpske svakodnevice. ¶

Levica je slaba, ali jača nego ikad

Aleksandar Vučić je predstavnik sadašnje političke elite koja je kidnapovala ovdašnje narode da bi ostvarila svoje interese u novim nacionalnim okvirima. To što je on pre bio četnik, a sad je stavio kravatu i smeška se po Briselu, ništa ne znači u kontekstu nacionalizma. Da je Draža Mihailović danas na vlasti, isto bi pregovarao o pridruživanju EU

U beogradskom Centru za kulturnu dekontaminaciju, krajem juna promovisana je knjiga "Beleške sa slobode" Filipa Balunovića (1987). Tema Balunovićeve knjige je postsocijalistička slobodarska naracija, a onda i manifestacija "oslobodilačke" društvene klime u državama bivše Jugoslavije. Glavna teza je da se, uprkos međusobnim razlikama, postjugoslovenske zemlje mogu posmatrati kao celina, s obzirom na nivo slobode, odnosno neslobode u njima. Razlike među državama bivše Jugoslavije nisu uticale na to da se one zbog tih razlika drugačije odnose prema slobodi nakon jugoslovenskog iskustva, a političke elite su u svima njima podjednako instrumentalizovale slobodu. Balunović je politikolog i aktivista iz Beograda, nesumnjivo levičarske političke orijentacije. Diplomirao je na Fakultetu političkih nauka u Beogradu, master studije završio je na Evropskom institutu u Nici. Trenutno živi u Sarajevu. "Beleške sa slobode" su njegova prva knjiga objavljena u Srbiji.

Na pitanje kakav je to pojam slobode koji razmatra u knjizi, Balunović u razgovoru za "Vreme" kaže: "Pokušavam da razvijem pojam slobode na takav način da njim dokažem kako je uslovna sloboda nemoguća, da je nemoguće biti malo slobodan, a malo neslobodan. Pokušavam da razvijem univerzalniji pojam slobode, koji bi obuhvatao i kulturnu i medijsku i ekonomsku i svaku drugu slobodu."

"VREME": Na koji način kritikujete slobodu u postsocijalističkim zemljama nastalim iz raspada Jugoslavije?

Filip Balunović: Ono na čemu se bazira moja kritika postsocijalističke slobode, najpre je kritika temelja te slobode. Temelji onoga što danas živimo, a što se naziva slobodnim, u odnosu na neka prethodna, takozvana autoritarna socijalistička vremena, jesu nacionalni, odnosno nacionalistički. Dalje dokazujem da su ti temelji krvavi, bazirani na etničkom čišćenju i genocidu. Pokušavam da kroz koncept nacije pokažem kako je nužno moralo da ide tako i da je to "oslobođenje" koje se događalo u multinacionalnom prostoru u našem slučaju bilo oslobođenje od druge nacije. U slučaju Bosne ili Hrvatske, to je bilo oslobađanje od komšije – ne od nekog ko živi u drugom gradu ili drugoj republici, nego od onog ko živi u susednoj kući ili ulici. Tako je nacionalna sloboda kojoj se težilo od kraja osamdesetih, i onaj čuveni narativ o Jugoslaviji kao tamnici naroda, doživeo svoj vrhunac.

U odnosu na ono ovo nacionalno oslobođenje, koje nikoga u Jugoslaviji nije dovelo do prave slobode, kako kvalifikujete nacionalno oslobođenje koje nam je doneo Prvi svetski rat, iz kog se rodila Jugoslavija?

Tu leži fundamentalna razlika između antikolonijalnog nacionalizma s početka XX veka i onog etno-nacionalizma koji smo imali na kraju istog tog XX veka. Nacionalizmi proistekli iz antikolonijalne borbe, ne samo ovde, već i širom sveta, jesu nacionalna borba koja u sebi ima oslobodilačke elemente i samim tim je nešto sasvim drugo.

Da li mi uopšte između ondašnjeg i današnjeg pojma nacionalnog možemo da stavimo znak jednakosti?

Apsolutno ne. Ono kako bi iz leve pozicije trebalo da razumemo antikolonijalno nacionalno oslobođenje jeste početni impuls koji treba da podstakne potlačene narode da sebe oslobode od hegemona. Međutim, ono što kasnije sledi, formiranje nacionalne države kao sistemske tvorevine, nužno sa sobom nosi probleme koji bi čak i iz leve perspektive trebalo da dođu, ali i da budu prevaziđeni. To je neophodni korak od kolonijalizma do socijalizma u kom se prevazilaze novi problemi nastali nakon oslobođenja od kolonizatora. Ali, u slučaju našeg regiona devedesetih, ta emancipacija se nije dogodila, jer se nismo oslobađali od kolonizatora, nego jedni od drugih.

Borba za nacionalno oslobođenje 1914. bila je borba za pannacionalno, internacionalno oslobođenje. Formirana je jedna zajednica koja jeste bila i monarhistička i rojalistička, ali je autentična ideja multinacionalne Jugoslavije kao jedinstvene političke zajednice mapirana upravo u pokretu kao što je Mlada Bosna. Kad pogledamo šta su oni čitali, vidi se da je ta ideja naciju koristila samo kao model da se oslobodi od kolonizatora, a da je u suštini težila uvođenju sistema koji je multinacionalan i u kom su svi jednaki i žive slobodno u novoformiranoj političkoj zajednici.

Pošto već pominjete kolonijalizam i antiimperijalizam, vratićemo se u današnje vreme. Nedavna blokada Filozofskog fakulteta, vođena baš od strane levičarskih studentskih pokreta, pokazala je jednu onespokojavajuću stvar. Naime, organizatori blokade napravili su kompromis sa ultranacionalističkom i ultradesničarskom Srbskom akcijom.

Utisak je da su se našli upravo na toj antiimperijalističkoj tački. Kako dolazi do takvih spojeva, a čini se da dolazi često, pa čak i pojedinci lako pređu tu tačku između suštinskog antiimperijalizma i završe kao tvrdokorni nacionalisti?

To je realan problem na levici, nije nikakva apstrakcija. Mi ovde imamo fenomen desnog primitivnog antiimperijalističkog, alter-globalističkog pokreta, koji je oličen u ličnostima kao što je Emir Kusturica, primera radi. To stvara brojne probleme u objašnjavanju ljudima, kad ti kažu: pa Kusturica snima film sa Maradonom, pljuje po Bušu, simpatiše Čaveza... Te tačke poklapanja, slaganja u tome da živimo u imperijalnom svetu koji nas eksploatiše, dolaze tek nakon tačke razmimoilaženja. Suština leve ideje je internacionalistička, antinacionalistička. Taj temelj leve ideje je tačka na kojoj se razilaze desni, antiemancipatorski antiimperijalizam i levi, iz moje perspektive autentični antiimperijalizam i internacionalizam. Međutim, razumem da se ljudi nekad zbune, zbog tih tačaka preklapanja, ali one dolaze nakon fundamentalnih neslaganja između desnice i levice.

Kako iz leve perspektive izgleda ideja ekonomske slobode, budući da su nju praktično kidnapovale neoliberalne snage i materijalizovale je kroz pojam slobodnog tržišta i kapitalizma, koji se pokazuje kao pogubban i eksploatatorski za veliki deo sveta?

U neoliberalnoj ideji ekonomske slobode leži paradoks, jer je ona shvaćen akao sloboda preduzimljivosti: mi smo kao individue slobodni od državnog intervencionizma i svoje poslovne ideje možemo slobodno da realizujemo. Taj mit o neoliberalnoj državi kao neutralnoj je paradoksalan, jer se uloga takve države u ekonomiji očitava u sistemskom okviru koji ona formira. Bez države nema slobodnog tržišta.

Hajde da govorimo o komunističkim utopijskim zajednicama, ili o socijalističkim zajednicama. Ja i u knjizi pokušavam da pokažem da je njima manje potrebna država, nego buržoaskim, kapitalističkim zajednicama. Takav ekonomski i politički model je manje rigidan od sistema koji imamo danas. Dakle, bez okvira, bez monopola na upotrebu sile, bez zaštite privatne svojine kao neke sekularne vrhovne svetinje, nema slobodnog tržišta. S druge strane, slobodno tržište je najveća od svih mogućih utopija. Ne postoji niti jedna zemlja na svetu, uključujući i one najrazvijenije, koja se razvila na osnovu slobodnog tržišta ili otvorenosti granica. I danas imate visok nivo protekcionizma: Francuzi štite svoju poljoprivredu, Amerikanci prehrambenu industriju... Slobodno tržište bi preplavilo te zemlje jeftinijim i kompetitivnijim proizvodima iz takozvanog Trećeg sveta.

Slobodno tržište i odsustvo državne regulacije je verovatno najveći mit današnjice, a on služi legitimizaciji političkih agendi koje nas drže u poziciji u kojoj jesmo.

Kakav je odnos današnje levice spram privatne svojine?

Kada govorimo o privatnoj svojini nad sredstvima za proizvodnju, ona automatski favorizuje jedan sloj stanovništva u odnosu na drugi. Ta primarna ili primitivna akumulacija kapitala je uvek nasilna, i zato je to priča o nasilju. Neko uvek eksproprira nešto što je nekada bilo zajedničko. U ovom regionu, primer nasilne prvobitne akumulacije kapitala je vrlo paradigmatičan. Ona se desila kroz rat. »

Imali smo konverziju nekadašnje političke vladajuće nomenklature Komunističke partije u Jugoslaviji, koja je prešla na liberalnu nacionalističku stranu preko noći, i koja je konvertovala svoj politički kapital u ekonomski. To možemo da vidimo u političarima koji su se preko noći obogatili, ili u onima koji su bili blizu političke elite u tom trenutku.

Onaj kapital s kojim smo raspolagali kada su ovde počele privatizacije krajnje problematičnog porekla. Podsetiću vas na Zakon o privatizaciji iz 2001. godine, koji uopšte nije regulisao poreklo kapitala kojim se vrši privatizacija. Naravno da je ta tačka izostavljena, jer drugog kapitala, osim onog koji je stečen ratnim profiterstvom i na druge sumnjive načine, praktično nije ni bilo.

Dakle, uvek se prvobitna akumulacija kapitala vrši nasilno, a u ovom našem slučaju to nasilje je poprimilo eksplicitan oblik, kroz rat i etnička čišćenja. To je taj temelj naše postsocijalističke kvazislobode, temelj naših nacionalnih država i temelj sistema u kom živimo.

U poslednje vreme može da se čuje zamerka na mladu levicu u regionu, koja kaže: toliko su fokusirani na kapitalizam kao neprijatelja, da im promiču razni nacionalizmi. Vaša knjiga je levičarski polemički odgovor i na kapitalizam i na nacionalizam, i na spregu ta dva. Pod uslovom da vam ne smeta da budete viđeni kao predstavnik mlade levice, kako bi glasio vaš odgovor na ovu zamerku?

To ima veze sa prethodnom pričom o desnom i levom antiimperijalizmu i time da temelj levice mora da bude internacionalizam. Ta zamerka jeste delom tačna: mi na levici imamo problem da sve tačke jasno dogovorimo i artikulišemo, da se nađemo oko nekog najmanjeg zajedničkog imenitelja i da beskompromisno govorimo o nacionalizmu, rasizmu, homofobiji... Dakle, ta zamerka jeste realna, imamo na levoj sceni takve pokrete, ali, ja mislim da oni nisu prava levica. Onaj ko na blokadi Filozofskog podržava fašističke organizacije zato što se sa njima slaže u dve od moguće dvesta dve tačke, za mene nije levičar. Zato nam je potrebno temeljno dekonstruisanje kvazilevih ideja. Među te kvazileve ideje svrstavam i politički mejnstrim u Srbiji, dakle, treba dekonstruisati Ivicu Dačića, Branka Ružića koji izjavljuje da je levičar, ali i pragmatičar.

Biti levičar nije stvar akomodacije, prilagođavanja. Biti levičar znači pratiti ideje, umrežavati se internacionalno, a ne znam kako to možeš kao član SPS-a koji je sprovodio etnička čišćenja. Baš zato što se pojavljuju razne mutantske opcije, nama danas trebaju autentične leve pozicije.

Da li negde vidite potencijal za okupljanje te autentično leve opcije?

Vidim. Ovde ima mnogo mladih ljudi koji misle. Pogotovo u sferi obrazovanja, vidite da sistem radi sve da spreči mlade ljude da misle. Dovoljno je da pogledate kurikulum Fakulteta političkih nauka, pa da vidite šta se tamo čita i biće vam jasno o čemu pričam. To je fakultet koji sam ja završio i imao sam sreće da izbegnem utapanje u tamošnji mejnstrim, u tu oportunističku političku atmosferu i mislim da je to fakultet politikantskih, a ne političkih nauka.

Na promociji vaše knjige, sociolog Jovo Bakić je rekao da je levica danas slaba i još nema snage da odgovori na kapitalizam. Da li je ta teza baš sasvim tačna, s obzirom na to da smo do pre samo dve godine govorili o nepostojanju levice u Evropi, a onda se pojavila Siriza, pojavio se Podemos, a pojavio se i Toma Piketi koji daje naučnu, akademsku podlogu za pojavu ovih pokreta?

Postavio bih kontra tezu: ne bih rekao da je levica jača, nego da je liberalni establišment slabiji nego ikada u poslednjih 30 godina, a da je sada u toku pokušaj kritike i pronalaženja alternative u odnosu na tu slabost. Opadajući trend za liberalni establišment nastupio je s ekonomskom krizom 2008/9. Levica jeste slaba, ali je jača nego što je bila i bolje su okolnosti da se ta ideja artikuliše.

Artikulacija leve ideje ide teško, pogotovo u ovom regionu, gde je socijalističko iskustvo do te mere demonizovano, da mi moramo da odgovaramo na pitanja o demokratičnosti levice. Moramo da se vraćamo na korene socijalističke i komunističke misli da bismo pokazali da je upravo ta misao jedina autentično demokratska, dok su sve druge elitističke i buržoaske. Jedine partije koje su oduvek stremile da uključe što širi krug ljudi u politički život jesu bile proleterske, komunističke.

Kao što su liberalizam i tačerizam bili reakcija na nemogućnost sistema da se izbori sa nižim slojevima, sa sindikatima, tako nama danas treba leva reakcija, koja će baš postmarksistički pokušati da prilagodi ideje današnjem vremenu i radikalnom neoliberalizmu. Dakle, treba nam reakcija u obliku: nemojte da nam govorite o vladavini prava u Srbiji dok u medijskim kućama čiji su vlasnici velike korporacije ljudi rade deset sati za 6000 dinara mesečno. Ili im ponude ugovor o radu i zabrane sindikalne aktivnosti, koje su Ustavom zagarantovano pravo.

U knjizi naglašavate da se nama danas u regionu negira pravo da baštinimo socijalističko nasleđe. Šta je ono što bi trebalo da baštinimo?

Prvo, mi smo u obavezi da baštinimo početnu tačku socijalističkog nasleđa, jer je bila oslobodilačka. To oslobođenje je jedan autentičan događaj koji nije svodiv na svoje koordinate. To je ono što Fuko kaže o iranskoj revoluciji – "nastajanje Naroda", sa velikim N. To je povratak političkog subjektiviteta, ono što danas zovu dostojanstvom. Sve se dogodilo 1945, ne kao proizvod delovanja političkih elita, nego delovanja jednog širokog narodnog, antifašističkog, antinacionalističkog pokreta. Naravno da je taj pokret kasnije do izvesne mere izneverio svoju početnu tačku. Ali, ono po čemu se taj period fundamentalno razlikuje od današnjeg vremena jeste ta početna tačka. Tendencija te ideje je bila emancipatorska. Sve što je došlo od devedesetih do danas bilo je antiemancipatorsko i retrogradno. Uzmite položaj žena kao primer, žene u Jugoslaviji su bile na visokim

Ne postoji niti jedna zemlja na svetu koja se razvila na osnovu slobodnog tržišta ili otvorenosti granica
– Filip Balunović

državnim položajima dok u Švajcarskoj nisu imale pravo glasa. Dalje, imali smo masovnu emancipaciju ruralnih delova. Danas imamo obrnute trendove, na primer, obrazovanje postaje dostupno samo najbogatijima.

Da li je Siriza signal da je komunizam evoluirao i da imamo njegovu verziju za XXI vek?

Negde sam već napisao da je Siriza bila evropska šansa i da će joj slomiti kičmu ako ostane sama. Koje opcije ima jedna socijalistička zemlja u uslovima globalnog kapitalizma? Da odbije sve i izađe iz EU? Šta joj onda ostaje, ako je na geografskoj poziciji na kojoj jeste? Da se okrene Putinu i Erdoganu? Da li je to bolja opcija? Ne bih rekao. Međutim, šta bi se desilo da je Podemos došao na vlast mesec dana nakon Sirize? Sa dve autentično levičarske partije na vlasti u Evropi, pozicija čitave levice bi bila mnogo bolja. Zato je Siriza, pre svega, simbolička snaga i inspiracija za ostale levičarske pokrete u Evropi koji se bude u Nemačkoj, ili, recimo u Sloveniji, gde Udružena levica vrlo pametno daje konstruktivne predloge.

Takođe, na promociji vaše knjige, Borka Pavićević se, kritikujući srpsku vladajuću elitu, zapitala: "Kako ja sad da kažem da neću u EU?" Čini mi se da je odgovor zapravo u tome da, čak i ako smo proevropski opredeljeni, ne želimo da nas ova vlast kidnapuje i izruči Evropskoj uniji. Kako vi gledate na to?

EU je desna konzervativna tvorevina. Kad pogledate ko je formirao Evropsku ekonomsku zajednicu, to su sve hrišćanske demokratske stranke koje su u tom trenutku bile na vlasti zemalja osnivačica. Da, ideja EU u sebi sadrži ideju mira, što je sjajno. Ali, šta je cilj svega toga? Napredovanje samo jedne klase. Mi nemamo ujedinjenu Evropu nego ujedinjenu buržoasku Evropu. Buržoaska klasa je ta koja ima najveći interes da vlada mir. Ratovi u Evropi su uglavnom izbijali jer su buržoaske klase bile glupe i nisu znale kako da savladaju niže, potlačene slojeve. EU danas jeste ideja da se radi sve isto što i do sad, samo uz trajno obezbeđen mir.

Aleksandar Vučić je predstavnik sadašnje političke elite koja je kidnapovala ovdašnje narode da bi ostvarila svoje interese u novim nacionalnim okvirima. To što je on pre bio četnik, a sad je stavio kravatu i smeška se po Briselu, ništa ne znači u kontekstu nacionalizma. Da je Draža Mihailović danas na vlasti, isto bi pregovarao o pridruživanju Srbije EU. Ta dihotomija između nacionalizma i EU je lažna.

Levičarska ideja je, nadam se da se slažete, u velikoj meri kompromitovana zahvaljujući Staljinu i staljinizmu. Vi i u knjizi kažete da se nacionalsocijalizam i staljinizam ne mogu izjednačiti jer je Hitler doslovno primenio nacionalsocijalističku ideologiju, dok je Staljin zloupotrebio komunističku. Kako današnja levica može da se oslobodi staljinističkog balasta?

Uz pomoć Lenjina (smeh). Da, Staljin je veliki problem i zbog njega levica ima totalitarno nasleđe s kojim mora da se izbori. Postoje dva Staljina. Jedno je njegov antifašizam i uloga koju je Sovjetski savez imao u Drugom svetskom ratu. Uzmite ulogu Sovjetskog saveza u Španskom građanskom ratu, koji je prva opipljiva tačka na kojoj vidimo odnos kapitalističke Evrope prema fašizmu. Toj kapitalističkoj Evropi je bilo bolje da u Španiji na vlast dođe Staljin, nego republikanske snage koje je podržavao Staljin. Drugi Staljin je apsolutno i bez daljnjeg – totalitarizam.

Lakši put bi bio da se cela stvar relativizuje, pa da postavimo pitanje da li se bilo koja ideja više može zastupati posle nekoga ili nečega. Recimo, da li možeš da zastupaš konzervativnu ideju posle Buša, libelarnu posle Blera, ideju zelenih posle Joške Fišera? Ali to je lakši put, jer je Staljinov režim oličenje totalitarizma bez daljnjeg. Jedino što možeš je da se vratiš na Lenjina, kažeš da je autentični socijalizam koji je zavladao posle Oktobarske revolucije počeo pravom na samoopredeljenje. Pogledaš šta je Lenjin uradio sa baltičkim narodima dajući im pravo na samoopredeljenje. Onda dolazi ovaj ludak na vlast i ponovo imaš imperijalizam, a autentična levica mora da bude protiv imperijalizma, odakle god on da dolazi. ¶

JOVANA GLIGORIJEVIĆ

Da Vaš biznis bude dobar posao

Poslovni korisnici Telekoma Srbija imaće još bolju poslovnu komunikaciju uz novu, jedinstvenu ponudu na našem tržištu namenjenu malim i srednjim preduzećima – BizPaket. Ovaj poslovni paket objedinjuje usluge fiksne, mobilne telefonije i Interneta i uz značajnu uštedu pruža kvalitet, fleksibilnost i pouzdanost.

Korisnici BizPaketa u mogućnosti su da povežu do 9 fiksnih i do 20 mobilnih linija, uz Internet Net 10. Oni koji izaberu ovaj paket, dobijaju po 150 besplatnih minuta koji su na raspolaganju svim linijama iz paketa za pozive ka svim nacionalnim fiksnim mrežama. Usluge Biz InoCall i Identifikacija poziva na svim fiksnim linijama koje su deo BizPaketa biće aktivirane bez naknade, tako da korisnici mogu da pozivaju svoje poslovne partnere u više od 50 zemalja po povoljnim cenama.

U zavisnosti od tarife koje izaberu, BizMix, BizMixNet ili BizMax, korisnici BizPaketa mogu da se odluče za neki od najsavremenijih telefona po ceni već od 1 dinar. Zahvaljujući BizPaketu, dobijaju i besplatan WiFi ruter za koji Telekom Srbija obezbeđuje instalaciju, tako da mogu imati WiFi u svom poslovnom prostoru.

Prednost ovog poslovnog paketa je to što objedinjavanjem usluga fiksne, mobilne telefonije i Interneta u BizPaket, korisnici dobijaju jedan račun, a potrošnju mogu da prilagode individualnim potrebama. Uz ovaj paket neka Vaš biznis bude dobar posao!

Uloga moje palanke u globalnom kapitalizmu

Objašnjenje našeg siromaštva glasi da je korupcija kriva za sve, da smo lenji, da je prethodna vlast kriva za sve, da ne razumemo kako svet funkcioniše itd. Jesmo krivi za mnogo toga, naročito za političke izbore devedesetih, ali kada je reč o tranziciji posle 2000. godine, tu nije bilo mesta da Srbija vodi bilo kakvu suverenu ekonomsku politiku

Piše: **Vladimir Todorić**

Sa terminom globalizacije smo se prvi put susreli negde sredinom devedesetih kada je počinjala digitalna era interneta i mobilnih telefona i kada se zaista nije moglo sporiti da je napredak tehnologije olakšao komunikaciju među ljudima. U tom smislu globalizacija je bila činjenica, a ne stvar opredeljenja. Međutim, ono što nazivamo ekonomskom ili tržišnom globalizacijom bilo je susret kapitala i rada na globalnom nivou, tj. preseljenje industrijske proizvodnje zapadnih razvijenih zemalja u siromašne azijske zemlje usled niske cene njihove radne snage. Logika kapitala je takva da uvek ide ka snižavanju troškova proizvodnje i maksimiziranju profita. Oni koji u tome vide problem sa etičkim ili političkim principima, bivaju istisnuti sa tržišta usled "nekonkurentnosti" njihovih proizvoda. Pomenuta logika vodi ka koncentraciji kapitala u rukama što manjeg broja subjekata i ukrupnjavanju tržišta. Da bi danas Apple, Samsung, H&M, Nike, Zara ili slične multinacionalne kompanije bile dominantne, tj. "konkurentne" na tržištu, grade se fabrike za desetine i stotine hiljada kineskih, malezijskih, tajlandskih ili sličnih radnika koji rade za jedan do pet dolara dnevno. Jedan proizvod koji naprave, npr. iPhone 4s, košta 649 dolara u maloprodaji, dok je trošak izrade 281 dolar. Za Apple to predstavlja 368 dolara profita.

Imao sam priliku da u Kini, u gradu Dženg Džuo, lično vidim čuvenu Foxconn fabriku koja radi za Apple, Samsung i mnoge druge elektronske kompanije. U njoj radi 250.000 radnika. Ista ta firma ima još nekoliko fabrika sa preko 100.000 radnika koje nisu ništa drugo nego radni kampovi gde radnici rade 55 sati nedeljno za prosečno tri dolara dnevno sa veoma dobro dokumentovanom istorijom fizičkog kažnjavanja radnika i velikim brojem samoubistava očajnika koji više nisu mogli da izdrže torturu na radnom mestu, a istovremeno nisu znali kako da prehrane svoje porodice.

Globalni ekonomski sistem se, najgrublje rečeno, sastoji od Zapada (Amerike i EU) kao većinskog vlasnika finansijskog kapitala, Azije kao vlasnika jeftine radne snage, opljačkane Afrike, kao geografskog porekla sopstvenih resursa i određenih strateških država poput Saudijske Arabije koje su bitne zbog nafte. Naravno da je nemoguće iz ove slike izostaviti Rusiju, zemlju sa najvećim prirodnim resursima na svetu, ali tu je i njen konflikt sa SAD i EU. Zato, Rusija kao takva nije još "globalizovana" u pomenutom smislu. Na neki način, ona je energetski nezaobilazna, a sa druge strane stoji van postojećeg globalnog sistema. Pored nje, u sličnoj ulozi nalaze se Indija, Južna Afrika i neke zemlje Južne Amerike.

Opisani globalni sistem je povezao u celinu demokratije "Zapada", arapske petromonarhije i nedemokratske režime Azije. Nemoguće je da je ovakva međuzavisnost delova sistema njih same ostavile netaknutima. Pravo je pitanje u kojoj meri su današnji demokratski principi slični onima pre devedesetih? Koliko se, recimo, Evropa promenila na relaciji država – tržište i na kojoj strani je težište društvene moći? Koliko prostora danas imaju nacionalne države, a naročito one manje, u kreiranju sopstvene politike?

Svi se sećamo koliko su Evropa i SAD kritikovale Kinu zbog incidenta na Tjenanmenu ili drugih primera kršenja ljudskih prava poput slobode govora ili veroispovesti. Međutim, u današnjoj Kini osnovna ljudska prava najviše se krše upravo u zapadnim kompanijama, gde vlada kvazirobovlasnički sistem finansiran uglavnom iz SAD i EU, a organizovan i sankcionisan od kineske države. Dnevna plata kineskog radnika od dva dolara jednaka je trošku egzistencijalnog minimuma, dok je minimalna plata po satu u SAD između 7,5 i deset dolara. Otprilike je svima jasno zašto one zemlje čije kompanije imaju ogromne koristi od "saradnje" sa Kinom ne brane istim žarom ljudska prava kao u vreme pre nego što su spoznale azijsku "vrednoću i stručnost".

Iste zemlje nisu bile previše gadljive ni na monstruozan sistem vladavine u Saudijskoj Arabiji gde su javna pogubljenja ili bičevanja svakodnevna pojava, gde žene ne smeju da voze automobil... Kada je ove godine umro Abdula-al Saud, kralj Saudijske Arabije, brutalni tiranin, predsednik SAD Barak Obama, Džon Keri, Džo Bajden i svi važni i nevažni američki kongresmeni dali su pojedinačna saučešća kojima su se pridružili svi veliki evropski lideri poput Merkelove i Kamerona. Čovek koji je javno odsekao glavu sopstvenoj unuci jer se zaljubila i koji je bio vladar potpuno istog sistema kakav danas želi da uspostavi Islamska država, od zapadnih lidera posthumno je opisan kao "hrabar vizionar, mirotvorac, mudar državnik" itd.

Noviji primeri guranja pod tepih ljudskih prava zarad interesa su Azerbejdžan, Makedonija i Srbija. Azerbejdžan je jako

foto AP Photo

TRANSFORMACIJA PRIHVAĆENA:
Aleksandar Vučić i Angela Merkel
Foto: FoNet/AP

bitna zemlja za energetsku stabilnost Evrope zbog svojih zaliha gasa i planirane izgradnje Trans-Kaspijskog gasovoda čime bi Evropa smanjila svoju zavisnost od Rusije. Energetski interes obuhvata ovde i ekonomsku i političku komponentu, pa gura u drugi plan činjenice o prirodi režima u Bakuu. Predsednik Azerbejdžana Ilham Alijev, koji je na vlasti od 2003. godine, trenutno drži u zatvoru više od 80 političkih zatvorenika i brutalno guši svaki pokušaj kritike. Unajmio je uticajne zapadne PR kompanije da ulepšaju njegov imidž, finansira renoviranje parkova od Kanade do Rusije, gde postavlja biste članova svoje porodice, sponzoriše fudbalske klubove poput Atletiko Madrida i uspeva čak i u tome da "kupi" pobedu Azerbejdžana na Evroviziji 2013. godine, što je i dokazano.

Makedonski predsednik Gruevski je sličan slučaj. Na vlasti od 2006. godine, dokazano je da je nameštao izbore, donosio naredbe za hapšenje, presude i naredbe za oslobođenje u svom kabinetu, kao i niz drugih teških dela za koje bi u normalnoj zemlji bio ne samo smenjen, već i momentalno uhapšen. Javna je tajna da je njegov režim u dogovoru sa određenim moćnikom sa Kosova režirao etničke sukobe u Kumanovu da bi skrenuo pažnju sa sopstvenih afera i da bi sebe opet prikazao kao nacionalnog spasitelja. Međutim, otkad je signalizirao da Makedonija možda i neće prihvatiti da učestvuje u izgradnji tzv. Turskog toka, gasovoda od Rusije preko Turske, Grčke, Makedonije, Srbije i Mađarske, kupio je sebi još malo vremena na vlasti. To je postalo jasno kada je komesar Johanes Han izjavio da su poslednji izbori u Makedoniji bili "generalno pozitivni", uprkos negativnim ocenama OEBS-a i Evropske unije. Veoma je važno što je ta izjava data u Vašingtonu posle Hanovog sastanka sa Viktorijom Nuland, pomoćnicom Džona Kerija.

Srbija i njen premijer Aleksandar Vučić su gotovo identičan slučaj. Zapad je prihvatio transformaciju Vučića od bivšeg nacionalnog šoviniste i branioca ratnih zločinaca u ulogu modernog prozapadnog reformatora i navodnog evrooptimiste. Uslov za to bio je suštinsko prihvatanje kosovske nezavisnosti od strane Beograda. Ispunjavanje ovog delikatnog uslova praćeno je gušenjem svakog oblika kontrole i kritike vlasti od opozicije, medija i nezavisnih institucija poput ombudsmana, čemu se niko nije previše usprotivio u Briselu ili Vašingtonu. Paralelno sa gušenjem slobode medija, Vučićeva stranka je napravila "jurišne odrede" koje kontrolišu šverceri sa severa Kosova, brutalno prebijaju opoziciju na lokalnim izborima širom Srbije i uteruju strah u kosti građanima.

U suštini, svi ovi slučajevi ne ukazuju da postoje različite vrste globalnih sukoba – ekonomskih i geopolitičkih. To je apsolutno ista kategorija sukoba – borba za odnose u globalnom ekonomskom sistemu i za hijerarhiju unutar njega. Pošto je taj sistem u svojoj prirodi zapravo najvulgarniji oblik kapitalizma, u njemu nema mesta za solidarnost, a kamoli za demokratske vrednosti. Tržište je iznad država, a države su samo instrument za obezbeđivanje interesa najmoćnijih činilaca tog globalnog tržišta. Skorašnji primeri poput "Lux Leaks" to vrlo dobro ilustruju. Mala država Luksemburg služila je velikom broju multinacionalnih kompanija i banaka kao instrument za izbegavanje poreza. lustrativna je i afera sa britanskom bankom HSBC: ona je organizovala poresku evaziju za multinacionalne kompanije, sa direktorom Stivenom Grinom na čelu, koji je 2010. postao ministar u vladi Dejvida Kamerona.

Danas u Evropi imamo jasan sukob između onog što simbolizuje administracija Evropske unije i evropske političke baštine od Francuske revolucije do danas. Ukoliko su EU i države članice vođene manje političkim principima, a više tržišnim oportunitetom, onda je jasno da institucije EU više deluju kao agenti tog interesa, a manje kao politički faktor. Mogli bismo da prihvatimo argument koji kaže da je slobodno tržište *raison d'etre* državnog aparata. Sa njim bi sve bilo u redu kad bi delovi EU tržišta bili postavljeni u konvergentni sistem gde ne postoje suprotstavljeni interesi.

Međutim, evrozona ni pre finansijske krize nije bila sistem koji je doprinosio ravnomernom razvoju njenih članica. Zbog nemogućnosti devalviranja sopstvene valute, slabije razvijenije zemlje ne mogu da izdrže utakmicu sa konkurentnijim privredama poput Nemačke, Austrije ili Holandije, pa teret trgovinskog deficita prebacuju na javni dug. Posle 2008. godine jaz se samo povećavao i bogatije zemlje su prirodno postale one koje mogu da pomognu (pozajme) siromašnijima i time se ekonomska nejednakost još jače preslikala u političku nejednakost. Pre deset godina nismo imali takav aksiom kakav danas imamo – da se Berlin najviše pita za unutrašnje stvari u Evropskoj uniji. A čak i da nije tako, takva slika se svesno podgreva. Danas ispada da od nemačkog ministra finansija Volfganga Šojblea i od njegovog moralnog shvatanja javnih finansija, zavisi sudbina miliona grčkih građana.

Osporavani grčki ministar finansija Varufakis uporedio je svoju zemlju sa kanarincima, a današnju Evropsku uniju sa rudnikom uglja, dok je kriza u njoj predstavljena kao prisustvo metana. Dok još nisu postojali uređaji za detektovanje smrtonosnog gasa metana u rudnicima, rudari su sa sobom u okna nosili kaveze sa kanarincima. Ove ptice su daleko osetljivije »

na otrovne gasove nego ljudi pa su umirale u slučaju prisustva metana dajući upozorenje rudarima da se što pre evakuišu. Nije neophodno slagati se u svemu sa Varufakisom niti biti fan Sirize, ali ova analogija ima dosta smisla. Grčka nije stvorila krizu u EU, ona je postojala još od kraha Ustava za Evropu 2005. godine na referendumu u Francuskoj. Tadašnja vizija federalne Evrope je propala, a druga nije ni danas još ponuđena. Politička-ekonomska kriza, koja je već postala dugotrajna pojava više nego incident, produbila je nejednakosti u Evropi razarajući solidarnost i osećaj zajedništva. Ekonomske nejednakosti država su postale ogromne stvarajući proporcionalni politički disbalans koji je onda dodatno pogoršao ekonomski stvarajući unutar Unije podelu po liniji poverilac-dužnik koja je, nažalost, povučena po liniji između severa i juga.

Previše smo puta do sada videli da je politika štednje proizvela više štete nego koristi, ali se preko takve greške opet prelazi i, još gore, na štednji se opet insistira, kako u slučaju Grčke tako i u drugim zemljama kojima će Grčka verovatno poslužiti kao primer za zastrašivanje šta im se može desiti ukoliko odustanu od "konstruktivnog pristupa". Politika štednje nije ništa drugo nego prebacivanje tereta plaćanja neodgovorno datih kredita na građane, umesto sankcionisanja banaka koje su olako davale pozajmice državama znajući da će one uvek moći kasnije da podignu poreze i tako vrate dugove.

Ne postoji neodgovoran dužnik bez neodgovornog poverioca, a nemačke banke su ukupno pozajmile Grčkoj, Italiji, Irskoj i Španiji i Portugalu preko 700 milijardi evra, što je više nego što je njihov ukupni finansijski kapital. "Spasavanje" Grčke 2010. godine preko iznuđenog programa pomoći od 110 milijardi evra uprkos protivljenju tadašnjeg grčkog premijera Papandreua nije bilo spašavanje Grčke, već banaka. Potpuna suprotnost ovom naopakom modelu gde se interes banaka stavlja ispred interesa cele Evrope, primer je Islanda koji je bankrotirao 2008. godine, takođe usled pohlepe banaka, ali nije krenuo da prebacuje teret krize na građane, već je jednostavno pustio banke da propadnu, a bankare poslao na izdržavanje kazne zatvora poput običnih kriminalaca. Kao rezultat takve politike Island će ove godine zvanično prevazići nivo BDP-a koji je imao pre krize i prva je zemlja koja je potpuno izašla iz krize. Island je dokaz da za globalne probleme postoje lokalna rešenja.

Da je Island 2008. bio zemlja članica EU ne bi mu bilo dozvoljeno da sprovede sopstvenu politiku antištednje, nego bi bio dodatno unesrećen politikom Brisela, tj. Berlina. Zato je odluka vlade Islanda da ove godine odustane od zahteva za članstvo u Evropskoj uniji savršeno razumna. Potrebno je citirati reči predsednika Islanda Olafura Ragnara Grimsona iz 2013: "Zašto se banke smatraju svetim crkvama moderne ekonomije? Zašto banke nisu poput avio-kompanija i telekomunikacionih kompanija koje idu u stečaj ako se ponašaju neodgovorno? Teorija da prosto morate da izvučete banke iz problema je teorija da pustite bankare da uživaju u sopstvenoj dobiti i uspehu, a da onda obični ljudi snose cenu njihovog neuspeha kroz poreze i štednju. Ljudi u prosvetljenim demokratijama tako nešto neće prihvatiti na duži rok."

Koliko se u Srbiji slobodno priča o svemu ovome? Koliko se u Srbiji slobodno priča o bilo čemu?

55 SATI NEDELJNO ZA 3 DOLARA DNEVNO: Fabrika Foxconn u Kini

Objašnjenje našeg siromaštva, koje je deprimirajuće ne samo za evropske, već i za svetske standarde, glasi da je korupcija kriva za sve, da smo lenji, da je prethodna vlast kriva za sve, da ne razumemo kako svet funkcioniše itd. Jesmo krivi za mnogo toga, naročito za političke izbore u devedesetim, ali kada je reč o tranziciji posle 2000. godine, tu realno nije bilo mesta da Srbija uopšte vodi bilo kakvu suverenu ekonomsku politiku, kao što realno danas malo koja zemlja na svetu jeste. Oslobađanje od dugova posle 2000. godine od Pariskog i Londonskog kluba je bilo uslovljeno skoro potpunom liberalizacijom trgovine, protekcijom stranih investitora, likvidacijom domaćih banaka i štetnim modelom privatizacije. Privatizacija je bila štetna zbog toga što je vođena na taj način da se nije vodilo računa o poreklu kapitala (da li je u pitanju pranje novca ili ne); nije se vodilo računa o koncentraciji kapitala, tj. stvaranju monopola (antimonopolska politika je započeta na kraju privatizacije); nije se vodilo računa o radničkim pravima; nije se vodilo računa o tome da li neko kupuje društveno preduzeće samo zbog nekretnina i zemljišta, a ne zbog proizvodnje; niti se vodilo računa o sprečavanju korupcije, naročito u pogledu sukoba interesa.

Savet za borbu protiv korupcije je još 2007. godine ustanovio da su ista lica istovremeno bila rukovodioci Agencije za privatizaciju i konsultanti kompanija koje su učestvovale u privatizaciji. Sve je išlo tako daleko da je Agencija za privatizaciju bila na istoj adresi gde i konsultantske firme u kojima su ista lica imala duple kancelarije. Svaka finansijska pomoć od strane međunarodnih finansijskih institucija poput Svetske banke i Međunarodnog monetarnog fonda je tada, kao i danas, bila uslovljena "hrabrim istrajavanjem" na "strukturnim reformama" u cilju "pospešivanja konkurentnosti". Kao rezultat takvih reformi dobili smo privredu bez industrije i bez domaćih banaka kojom je dominirao uvozнички lobi, a koja je trgovinski deficit finansirala prvo prihodima od privatizacija, a kasnije zaduživanjem.

Danas, tako, da bi Srbija dobila pozitivnu reviziju aranžmana sa MMF-om, mora da krene u "reformu državne uprave", što je eufemizam za desetine hiljada otkaza. To neće sigurno dovesti do razvoja domaće privrede, ali će omogućiti lakše otplaćivanje stranog duga naše države koji je sa 14 milijardi evra iz 2012. porastao na 25 milijardi 2015. godine, a otplata dugova stranim bankama je ono što je najbitnije za MMF. Interesantno je reći da je sve uslove na koje smo tako olako pristajali tokom tranzicije, npr Slovenija odlučno odbacivala sve do 2014. godine. Država je tamo ostala vlasnik osiguravajućih kuća, aerodroma, avio kompanije, farmaceutskih kompanija, rudnika, železnica, elektrodistribucije i pri tome je bila najuspešnija od svih bivših jugoslovenskih republika. Najveća greška prethodnih vlasti pre 2012. godine je ta što nije dovela u pitanju neoliberalni model tranzicije (deregulacija-privatizacija-liberalizacija), a sadašnja vlast nastavlja tu istu praksu u naivnom činu dokazivanja svoje prozapadne reformske orijentacije.

Kao država, slabo i sporo razumemo svetska dešavanja. Milošević nije shvatio šta znači pad Berlinskog zida, a nekima koji su danas na vlasti je trebalo za to čak 20 godina. Kada neko i shvati šta se dešava, obično se vladajući mediokriteti obruše na njega u besu jer se usudio da prvi kaže nešto mimo zvanične istine. Sva je prilika da ćemo zakasniti novih deset godina u poimanju dešavanja u Evropi i svetu. Danas je svuda teško slobodno diskutovati o osnovnim pitanjima, poput raspodele bogatstva i nejednakosti. Ipak, jasno je da se zaista nalazimo u vremenu kada se svet menja, a postojeći sistem se zamorio i istrošio. Taj sistem je izgubio svoj kredibilitet, ali još ima dovoljno rušilačke moći da kazni i zaplaši one koji žele da uspostave drugačije društvo u kom svrha države nije profit, već čovek. Društvo nije čopor gladnih "konkurentnih" vukova koji su spremni da prožderu svakoga da bi sebi obezbedili korist. Društvo je zajednica zasnovana na solidarnosti njenih članova, u kojoj uspeh pojedinca zavisi od njegovog rada i znanja. Mi danas moramo opet da razgovaramo o prirodi društva u kome želimo da živimo i principima na kojima će ono biti ustrojeno. Pitanje je samo da li je u Srbiji preostalo dovoljno pameti, energije i hrabrosti da otvori tu debatu. ¶

*** Autor je internacionalni sekretar Demokratske stranke**

TEOFIL PANČIĆ

Ćirilična povest kvalitetnog laganja

Bio je donedavno, a možda je i dalje tamo, neki čova koji je ordinirao na svim književnim promocijama i tribinama u Kulturnom centru Beograda: seo bi obično u prvi ili drugi red i pomalo odsutno odslušao šta govornici imaju za reći, a kad bi došao red na pitanja iz publike, čova bi se javio i strogo prekornim glasom priupitao da zašto je predmetna knjiga štampana na latinici, jer da je to protivno Ustavu koji definiše ćirilicu kao pismo u službenoj upotrebi (čova ne razlikuje službenu i javnu upotrebu, ali hajde sad). Više puta sam govorio tamo, o svojim i tuđim knjigama, i ne pamtim da je čova ikada izostao: po žezi ili po ledu, vazda bi prkosno stao na branik svetih ćirilskih slova, uporan i beslovesan poput muve koja stalno iznova kidiše na staklo zatvorenog prozora (jer ne konta koncept *prozirnih stvari*, što bi rek'o Nabokov). Nije njega bilo brigeša ni kakva je knjiga ni šta ima u njoj, nego smo zašto nije ćirilična, ako nije. Ako pak jeste, ako je na ćirilici pečatana, čova bi se nekako smežurao, utanjio bi na onoj stoličici i ćutke otrpeo do kraja, pošto nije imao šta za reći. Kao epizodni glumac kojeg rediteljev hir pred samu premijeru ostavi bez jedine replike. Gledaš ga onako pokunjenog i prosto ti ga bude žao, dođe ti da mu priđeš, staviš mu sućutno ruku na rame i obećaš mu da će sledeći put, i to vrlo brzo, ponovo biti promocija nekog latiničnog izdanja, pa će moći iznova da zablista, da se istakne, da ispuni svoju životnu tegobu dragocenim zrncem smisla.

Nepoznatom građaninu, i gde čuo i gde ne čuo, želim svako dobro, i da u zdravlju i veselju postavi još mnogo puta svoje isto pitanje, jer nije u njemu problem; kao biće lišeno društvene moći i "javnog značaja", on dejstvuje na jedini dostupan mu način, to jest, na tribinama se ponaša po principu već spomenute kućne muve: jeste dosadan i besmislen, ali nije opasan. On samo preslikava naučeni model, on je (sporedna) posledica, a ne uzrok bilo čemu. Uzrok je negde drugde, podaleko; uzrok je u jednoj (socio)patologiji kojoj je ćirilica samo relativno slučajan i apsolutno nedužan medijum. Pa dobro, u čemu je onda stvar s tom ćirilicom?

To pitanje me navodi na neke reminiscencije. Neko je tri puta video Tita Maršala, neko se tri puta oženi, drugi se tri puta prekrsti kad prođe pored crkve, a ja sam, eto, tri puta učio ćirilicu.

Prvi put onako, od svoje volje: imao sam pet godina, i hteo sam da znam šta sva ta slova koja sam viđao oko sebe – na uličnim firmama, na autobusima, u očevim novinama – znače i šta mi poručuju. Tada sam naučio i ćirilicu i latinicu o istom trošku, i od tada mi se nijesu razdvajale. Drugi put sam ćirilicu učio kad sam krenuo u školu. U Socijalističkoj republici Srbiji, a bogme i u mojoj SAP Vojvodini, ćirilica se učila u prvom razredu, a latinica u trećem. Mada sam je, rekoh, već dobro znao, dve godine sam je iznova deljao po bukvaru: Мама има Мому, Мима има маму, мама има мене, i sve već po redu. Kad znaš da odgonetneš i napišeš "Чизма главу чува, шубара је квари", to je to, apsolvirao si ćirilicu. Zapamtio sam to za ceo život, mada sam, tja, razvio antipatiju i prema čizmama i prema šubarama.

Ne lezi vraže, taman kad je trebalo da krenem u treći razred i po drugi put "učim" latinicu, otac dobije naprasnu prekomandu u bratsku Socijalističku republiku Hrvatsku, a i mi krenemo za njim. U SRH latinica se učila u prva dva razreda, a ćirilica u trećem. I tako mene tamo opet dočeka učenje ćirilice, treće po redu: Mama, Momo, veliko, malo, rke, koke, štampano, pisano... Pa sve nešto kontam: biće da sam je i uspeo naučiti, tu ćirilicu, iz tolikih ponavljanja (što kaže vic: Fata je Fata, ali triput je triput!), bar podjednako dobro kao naši rodoljubni dramoseri čiji vaskoliki identitet, lični i nacionalni, neposredno zavisi od postotka ćirilice u javnom prostoru i opticaju – ili tako bar kažu. Mada ja sve nekako mislim da ni sami sebi ne veruju dok to govore, ali neka ih, njihova stvar.

"Ugroženost ćirilice" bila je onomad lažni i lažljivi povod za "buđenje naroda", baš kao

Dobro pamtim vreme kada su ćirilica i latinica supostojale u mom prostoru, bez ozbiljnijeg konflikta. Svaka je radila svoje, ne smetajući onoj drugoj. Istini za volju, bivalo je i tada ljudi koji su živeli u svom ekskluzivno latiničnom ili ekskluzivno ćiriličnom prostoru, ali nisam ni po čemu mogao zaključiti da im je to neka prednost u odnosu na mene (ili bilo kojeg mog sunarodnika), naprotiv. Pa, nisu one vino i pivo pa da ne smeju da se mešaju! A onda je, kao uvod u "srpsko nacionalno buđenje", što je samo kvaziromantično ime za apsurdni, i najvećim delom samoskrivljeni pad Srbije i "vaskolikog Srpstva", krenula priča – ma šta priča, prava kampanja! – o "ugroženosti ćirilice" i... zapravo više nikada nije prestala; samo bi prolazila kroz faze plime i oseke.

Narativ o ugroženosti ćirilice ni po čemu bitnom se ne razlikuje od bilo kojeg drugog nacionalističkog narativa: o "ugroženosti hrvatskog jezika" (jer mu se, ma zamislite samo, ne priznaje da jeste ono što nije, tj. lingvistički zaseban jezik u odnosu na srpski, bosanski i crnogorski varijetet), ugroženosti plemenitaških Evropljana od primitivnih imigranata, ugroženosti bele većine u USA, ugroženosti muškaraca od emancipacije žena itd. Što, opet, ne znači da u odnosu ćirilice i latinice nije bilo promena tokom XX veka, i to ponajviše u Srbiji: da, bilo ih je, i biće ih još. Latinica je pro-

dirala među Srbe mnogo više nego što je bila prisutna ranije, ali Srbi zbog toga nisu postali ni Hrvati ni Španci, niti će to postati sve i da ćirilica zaista "izumre do 2050", što se naravno neće desiti, kao što neće izumreti ni Srbi, ni Evropljani, ni "beli Amerikanci", ni heteroseksualna porodica ni bilo koja druga tobože ugrožena "tradicionalna vrednost". Samo će, eto, morati da dele prostor s nečim drugačijim, pa im je malo teško da se naviknu da su izgubili monopol. Ili bar privilegiju da budu *norma*, dočim je sve drugo *odstupanje*, koje se u najboljem slučaju *toleriše*.

Drugim rečima, nema dobrog nacionalističkog mita bez konstrukcije *identitetske ugroženosti*, samo se različiti nacionalizmi fokusiraju na različite stvari; kod Srba je to, eto – pismo. Komparativno gledano, to je jedna od benignijih, ali i jedna od blesavijih paranoja u širokom asortimanu ponude.

Da li to onda znači da se baš ništa ne dešava, tj. da nije došlo ni do kakve promene? Ne, ne znači: nacionalistički radar je promenu ispravno detektovao, ali ju je pogrešno i jalovo protumačio; pogrešno zato što jednom neminovnom kulturološkom procesu dubokih korena i složenih uzroka pripisuje epi-

nog identiteta pravljen po mustri pretkumanovske Srbijice! Moraš se odlučiti, a svako razuman će izabrati onu bolju i širu opciju...

Naravno, sve što sam napisao u prethodna tri pasusa zaludna je rabota, jer se tiče formalnog merituma stvari (tj. kontekstulizacije i dekonstrukcije narativa o "ugroženosti ćirilice"), a nevolja je baš u tome što je meritum stvari – irelevantan. Gle, kako to? Zato što se u ovoj stvari radi o svemu samo ne o samoj stvari... Doduše, ni to ne gledamo premijerno. "Ugroženost ćirilice" bio je jedan od lažnih i lažljivih razloga za onomađašnje "nacionalno buđenje", i isto je tako lažan povod za ovu novu, do srži besmislenu i iz malog prsta (umočenog u *stinky pinky*, pa neopranog) isisanu polemiku "ćiriličnih" i "latiničnih" novina(ra).

Kao i prečesto s pompeznim nacionalističkim konstrukcijama, iza cele gromopucatelne verbalne skalamerije stoji kod ključnih igrača banalan materijalni i statusni interes, a kod raje koja se naivno pali i žari iskrena, ali sasvim besmislena napaljenost za dežurnu "našu stvar". Evo, od čega je ovo krenulo? Od inicijative da se štampanim medijima, koje

što je i sada iz prsta isisani povod za polemiku "ćiriličnih" i "latiničnih" novina(ra)

tete neke "zle zavere" protivu Srba, a jalovo zato što već četvrt veka pokušava da administrativnom prisilom i drugim bizarnim palijativnim merama zaustavi epohalni trend – što nikada, nigde i nikome još nije uspelo, pa neće ni njima.

Zašto su se, dakle, Srbi do neke mere "rasćiriličili", tj. zašto je danas latinica njihovo drugo, ravnopravno pismo – a kadgod, eto, nije bila (bar ne u "užoj" Srbiji)? Ekskluzivno je ćirilična Srbija mogla biti jedino kao mala, polautarhična kneževina i posle kraljevina, koja se u svojim najraskošnijim trenucima prostirala od Ristovca na jugu do Dorćola na severu; već su Borča i Zemun bili teško inostranstvo. I suštinski se ta Srbijica nije baš mnogo kulturno razlikovala od Bugarske. Nastankom Jugoslavije sve se menja iz korena, ali ima tu i razloga starijih i po naravi trajnijih od Jugoslavije kao države, koji zato i sasvim prirodno nadživljuju smrt Jugoslavije. Kad naši dušebrižnici pitaju "A kako to da Makedonci i Bugari i dalje koriste samo ćirilicu?" (doduše, to bar za Makedonce više nije tačno, ali hajde de), oni zaboravljaju nekoliko bitnih stvari. Makedonci i Bugari ne dele zajednički jezik – sa svim uticajima i prožimanjima koja to neminovno podrazumeva – sa Hrvatima i Bošnjacima, a Srbi ga dele; Makedonci i Bugari nisu sastavni deo stanovništva Bosne i Hrvatske, a Srbi jesu, stolećima, u značajnom procentu. Nije Makedoncima i Bugarima, nego baš Srbima, srednjoevropska i multijezična Vojvodina (s istorijski ključnim nemačkim, jevrejskim i mađarskim kulturnim uticajem) zapravo Meka i Medina savremenog kulturnog identiteta (čak je i Matica srpska u Pešti osnovana! I prva gimnazija, i pozorište, i sve drugo, sve je "iz preka"...). Pa, ne možeš istovremeno imati i Vojvodinu i "devičanski" koncept kultur-

kriza najžešće drma, prepolovi PDV. Svi su bili za tu ideju. A onda su se *neki* izdvojili iz tih *svih* i dosetili se da im je to malo, nego da bi bilo baš *herzlich* da njih država sasvim oslobodi PDV-a. Zašto, zaboga, to jest: zašto *samo* njih? Zato što se oni, eto, štampaju na ćirilici, čime "doprinose očuvanju nacionalnog identiteta" i bla, bla. A i mnogo su im nekako velika ta uglata slova ("ka katrige", što reče jedan rođak Ante Tomića, neuspeli beogradski student), pa zauzimaju više novinskog prostora...

Molim da zapazite jedan znakovit momenat. Mogla je biti pokrenuta inicijativa da *sve* novine budu oslobođene PDV-a (kažu da je tako, recimo, u Francuskoj), pa bi to samim tim bile i one ćirilične. Ali ne, nacionalisti nikad nije dovoljno da bude ravnopravan s drugim (mada na neravnopravnost stalno kuka): on zapravo mora da bude i delatno i simbolički privilegovan ne bi li se osećao koliko-toliko jednakim. Kako li se zove, otkuda li izvire taj kompleks?

Inače, moja prva, *stomačna* reakcija na inicijativu o *ćiriličnom izuzeću* bila je: "Čekaj, bre, je l' ovi to ozbiljno?!" Naravno da je ozbiljno, ta ekipa je uvek smrtno ozbiljna (i zabrinuta, strepnja joj dublja od nade). Tako se najkvalitetnije laže, s grobno ozbiljnim izrazom lica. A nacionalisti vazda mnogo lažu i baronišu, na svim jezicima i pismima. Jer, da se razumemo, na latinici se podjednako dobro može lagati, ali naši majstori ipak preferiraju da mažu i maste na ćirilici (naročito ako im se to isplati). U tom smislu, ćirilica fakat jeste ugrožena, ali upravo od njih. Kad bi takvi prešli na latinicu, ćirilica bi načisto prodisala, prosmejala, proplesala, vratila bi joj se rumen u ispijene obraščiće.

Ко зна, можда је дошло право време да се заменимо? ¶

Politika sećanja ka drugim sredstvima

Po ulasku Hrvatske u Evropsku uniju pogoršali su se i položaj srpske zajednice i političke prilike: porasla je politička netolerancija, narastao je ne samo desni konzervativizam već i desni ekstremizam, pa se manjinska prava krše jednostavno, lako, kao što su se kršila u vrijeme kada je Hrvatska bila daleko od pristupa međunarodnim organizacijama kao što su Vijeće Evrope i sama Evropska unija

Foto: Betaphoto/ Mladen Volarić

Branimir Glavaš, čovjek osuđen zbog ratnih zločina nad Srbima u Osijeku, poručio je Miloradu Pupovcu povodom ovogodišnje komemoracije u Jadovnu da više ne pravi "bal vampira" u Hrvatskoj i da sljedeće godine "ode u Srbiju i tamo igra kolo". Predsjednik Srpskog nacionalnog vijeća našao se tako po tko zna koji put na udaru govora mržnje uprkos svoje višedecenijske istrajne i demokratske borbe za ljudska i manjinska prava. Neizbježno pitanje je što stoji iza ovih kontinuiranih šovinističkih napada i kakvu to sliku daje o položaju srpske zajednice u Hrvatskoj.

"Teško je ulaziti u motive Branimira Glavaša", kaže za "Vreme" Milorad Pupovac. "Bilo je mnogo njegovih napada na mene i prije, a usmjereni su i prema svima ostalima koji se bore za sankcioniranje ratnih zločina. Ono što je važnije jeste naviknutost ovdašnje sredine na tu vrstu napada kao normalnog i standardnog stanja u javnosti i javnoj komunikaciji; to je mnogo veći problem i mnogo ozbiljnije pitanje od motiva samog Glavaša. Kada bi postojala reakcija javnosti i nadležnih tijela, onda sasvim sigurno ne bi trebalo raspravljati o Glavaševim motivima jer tih napada ne bi bilo."

"VREME": Zbog čega ta reakcija izostaje?

MILORAD PUPOVAC: Govor mržnje, netolerantnost, napadi na ljude koji samostalno i kritički misle naprosto su se udomaćili u Hrvatskoj. Stvoreno je stanje u kome su – slobodno možemo reći – fašistički tipovi govora postali naša normalnost... To se vrlo često pothranjuje, legitimira i obnavlja da ne bi kojim slučajem oslabilo – ponekad iz politike, ponekad iz crkve, a ponekad iz različitih udruženja. I samo se rijetko i u izuzetnim situacijama dižu glasovi protiv.

Koliko govor mržnje poput Glavaševog može da ugrozi konkretne pojedince unutar srpske zajednice u Hrvatskoj?

Teško je to procijeniti. Ali, sigurno je da taj govor mržnje Srbe u Hrvatskoj ne oslobađa od straha; sigurno je i da ni na koji način ne doprinosi da ti ljudi bolje i lakše prihvate život u Hrvatskoj; sigurno je i da ne pokazuje da su Srbi u Hrvatskoj prihvaćeni i zaštićeni od ekstremizma.

Kako ocjenjujete položaj srpske zajednice nakon što je Hrvatska postala članica Evropske unije?

Ispunilo se ono što su skeptici predviđali da će se dogoditi, a to je da su nakon završetka pregovora i Hrvatska i Evropska unija zaboravile na ono što su potpisale. Tih dvadeset i sedam članica sa jedne strane i Hrvatska kao dvadeset i osma sa druge strane – plus Evropska komisija i Evropski parlament – potpisale su da ne samo da će poštovati manjinska prava već i da će riješiti preostale neispunjene obaveze u trenutku kada su pregovori završeni. Riječ je, dakako, o provođenju ustavnog zakona o pravima nacionalnih manjina, o povratku

no rat
a

Hrvatska je dočekala dvadesetu godišnjicu "Oluje" bez, nažalost, razvijene svijesti što se dogodilo na drugoj strani, što se dogodilo Srbima, što se dogodilo Hrvatima u odnosu na Srbe, što se dogodilo samoj državi u odnosu na Srbe i njihovo stradanje

izbjeglica i izbjegličkim pravima, zapošljavanju i brojnim drugim pitanjima. Nažalost, sve to je zaboravljeno od onih koji su se na to obavezali – i u Evropskoj uniji i u Hrvatskoj.

Po ulasku Hrvatske u Evropsku uniju pogoršali su se i položaj srpske zajednice i političke prilike: porasla je politička netolerancija, narastao je ne samo desni konzervativizam već i desni ekstremizam, pa se manjinska prava krše jednostavno, lako, kao što su se kršila u vrijeme kada je Hrvatska bila daleko od pristupa međunarodnim organizacijama kao što su Vijeće Evrope i sama Evropska unija. Ne samo da se pogoršalo stanje političe tolerancije i ne samo da su unazađena manjinska prava, nego u isto vrijeme jača i jedna vrsta retrogradnog nacionalizma u Hrvatskoj.

Na što konkretno mislite?

To je opća atmosfera koja se iz dana u dan pogoršava, nasilne radnje prema znacima identiteta Srba u Hrvatskoj, napadi u pojedinim sredinama na pripadnike srpske zajednice, diskriminacija pripadnika srpkog naroda poput djece u školama, nezapošljavanje u skladu sa obavezama i pravima iz Zakona, nedovoljna posvećenost ili potpuna odsutnost želje za razvoj – ionako nerazvijenih – sredina u kojima Srbi žive... Tu su i pitanja kao što su neisplata mirovina koje su ljudi zaradili prije rata, a tokom rata ih nisu »

dobivali, suđenja za ratne zločine koja se ponovo pojavljuju kao teškoće kada su posrijedi Srbi u Hrvatskoj. Poseban problem predstavlja ometanje komemoracija žrtava u ratu od 1991. do 1995, kao i negiranje genocida počinjenog nad Srbima tokom Drugog svjetskog rata. To su najkrupniji problemi koje sam istakao. Ne treba zaboraviti i napade na pojedince, istaknute pripadnike srpske zajednice u Hrvatskoj; njima se nastoji onemogućiti rad kako pripadnici većinskog naroda ni na koji način ne bi mogli razumjeti djelovanje, a kamoli prihvatiti poruke koje dolaze od predstavnika nacionalnih manjina.

Kako se prema svemu tome određuje srpska zajednica u Hrvatskoj?

Neke korake već smo poduzeli. Prvo, povodom nekih ekstremističkih poruka i izjava članova Evropskog parlamenta iz Hrvatske, uputili smo pismo predsjedniku ovog tijela Martinu Šulcu u kome smo mu skrenuli pažnju na narastanje netolerancije i isključivosti prema drugačijima u Hrvatskoj. Zatim su zastupnici manjina u hrvatskom Saboru zajedno sa predsjednikom Savjeta za nacionalne manjine Vlade Republike Hrvatske su potpisali deklaraciju o netoleranciji i etnocentrizmu u Hrvatskoj. Potom smo imali sastanak sa predsjednicom Republike na kojem smo joj vrlo slikovito prikazali trend pogoršavanja položaja pripadnika nacionalnih manjina i opće atmosfere netolerancije u zemlji. Nećemo na tome stati. Kada već nismo uspjeli da imamo predstavnika u Evropskom parlamentu, moraćemo u Briselu otvoriti svoje predstavništvo i posegnuti za još aktivnijim djelovanjem ne samo u okvirima Evropske unije već i u Hrvatskoj.

Što će biti djelokrug rada predstavništva u Briselu?

Srpsko nacionalno vijeće (SNV) naprosto će otvoriti svoj ured u Briselu na koji kao samouprava Srba u Hrvatskoj ima pravo. Ovog trenutka mi se materijalno i kadrovski pripremamo, te je sasvim sigurno da ćemo na jesen realizirati tu našu zamisao. To će predstavništvo raditi sve ono što rade slična predstavništva – informirati, zagovarati, predstavljati... Ono će biti aktivan subjekt u stalnoj komunikaciji sa članovima Evropskog parlamenta i Evropske komisije.

Kakve reakcije očekujete u Hrvatskoj na ovu inicijativu?

Ne vidim nikakav razlog zašto bi to trebalo da bude primljeno bilo kako drugačije nego pozitivno. Kao što brojne hrvatske županije imaju svoje predstavnike u Briselu tako i jedna manjinska samouprava kao što je SNV može imati svoje. Ono se neće baviti samo informiranjem o položaju Srba u Hrvatskoj već i razvojnim pitanjima, evropskim fondovima, suradnjom sa evropskim institucijama sa ciljem konkretnog poboljšavanja položaja Srba u sredinama u kojima žive i, naravno, pitanjima njihove integracije u hrvatsko društvo u skladu sa porastom razvojnih kapaciteta.

Kako ocjenjujete trenutne odnose Srbije i Hrvatske u ovom trenutku i, uopće, srpsko-hrvatske odnose?

Ti odnosi su, nažalost, vrlo ranjivi. Dovoljne su i najmanje teškoće pa da se naruše, posebno one vezane za otvorena pitanja kao što je ratno naslijeđe. Mislim na ratne zločine, probleme nestalih i tu – očito – između Zagreba i Beograda nema još uvijek adekvatne suradnje i komunikacije. Stupanj političkog povjerenja između Srbije i Hrvatske je ozbiljno ugrožen što zbog otvorenih a nerješenih bilateralnih pitanja, što zbog stanja u samoj regiji.

Što se tiče srpsko-hrvatskih odnosa u samoj Hrvatskoj, problem je u tome što je ovdje na djelu jedna vrsta neokonzervativne, a često i politike isključivosti koja želi nakon ulaska zemlje u Evropsku uniju ne samo rehabilitirati već i obnoviti političke i nacionalne programe poražene u dvadesetom stoljeću i koje ne pripadaju modernim liberalnim društvima.

Kako se disonantni tonovi predstavnika vlasti u Beogradu i Zagrebu prelamaju preko srpske zajednice u Hrvatskoj?

Loše, kao i obično. Čim Zagreb i Beograd uđu u svađu, Srbi u Hrvatskoj odmah primaju dvostruke udarce. To je i aktualno i istorijsko iskustvo, pa bi bilo iznimno važno da se o tome vodi računa. A ne vodi se...

Ostalo je još mjesec dana do obilježavanja godišnjice "Oluje" u kojoj je srpsko stanovništvo u Hrvatskoj u ogromnoj većini bilo prinuđeno da napusti područja na kojima je živjelo vjekovima...

Kada su posrijedi ratno naslijeđe i politika sjećanja, u Hrvatskoj – ali i na čitavom prostoru bivše Jugoslavije – bilježimo porast isključivosti, to jest porast konfliktnosti. Bilo je i prije sporadičnih svađa prilikom obilježavanja "Oluje", ali sada bilježimo da se politike sjećanja i oficijelno počinju sukobljavati. Ako tome dodate i poziciju Srba u Hrvatskoj i naše nastojanje da izgradimo svoj doprinos politici sjećanja ratnog stradanja – ne samo Srba i njihovog egzodusa nego i drugih – onda možete vidjeti do koje se mjere pred dvadesetu godišnjicu "Oluje"

Foto: Zoran Jovanović

pokazuje da, nažalost, srpsko-hrvatski ratovi nisu završeni. Oni se sada vode u sferi sjećanja; oni se vode u sferi politike komemoracija; oni se vode u sferi politike povjesti; oni se vode u sferi politike identiteta i izgradnji nacionalnih simbola. Svo to ratovanje u nabrojanim sferama je veoma opasno za odnose u Hrvatskoj, ali i za odnose na čitavom prostoru bivše Jugoslavije.

Zašto je u bivšoj Jugoslaviji izostao razuman dijalog kada je riječ o kulturi sjećanja?

Pitate me to u trenutku kada se još jednom otvorilo pitanje Srebrenice i rezolucija o Srebrenici, što je u danom kontekstu dodatno zakompliciralo odnose u bivšoj Jugoslaviji; pitate me to u momentu kada se više pažnje – barem u Hrvatskoj – posvećuje ratnom stradanju poraženih formacija u Drugom svjetskom ratu i njihovih simpatizera nego što se posvećuje pažnja njihovim žrtvama; pitate me u momentu kada sa više strana dolaze neke vrste injekcija ili doprinosa

da se dekonsolidira onaj minimum odnosa prema ratnim stradanjima koji je bio koliko-toliko izbalansiran... Sada svatko radi na svojoj priči; sada svatko radi na svom stradanju; sada svatko radi na produbljivanju jaza u politici sjećanja. Kada je u pitanju hrvatska perspektiva, to se dodatno razvija zahvaljujući jednoj vrsti isključivo konzervativne kampanje, koja se ovdje vodi iz pojedinih političkih i dopolitičkih krugova. Hrvatska je u tim okolnostima dočekala dvadesetu godišnjicu "Oluje" bez, nažalost, razvijene svijesti što se dogodilo na drugoj strani – što se dogodilo Srbima, što se dogodilo Hrvatima u odnosu na Srbe, što se dogodilo samoj državi u odnosu na Srbe i njihovo stradanje. Za takvo što prostora, nažalost, ima sve manje kada su u pitanju javne institucije u Hrvatskoj. Ipak, narastaju inicijative kao što su one koje radi SNV u suradnji sa Dokumentom i drugim nevladinim organizacijama i pojedincima u Hrvatskoj čiji je cilj da se uprkos svemu čuje što se zapravo dogodilo.

Da li postoji mogućnost da netko iz SNV-a učestvuje u službenom obilježavanju dvadesetogodišnjice "Oluje"?

Predstavnici SNV-a nisu do sada sudjelovali u obilježavanju "Oluje" u Kninu i siguran sam da to neće biti slučaj ni ove godine.

U kontekstu kulture sjećanja neizbježno je pitanje i uloge Haškog tribunala...

Haški tribunal je krenuo u proces saznavanja istine i pomirenja i u početku je nesumnjivo otvorio prostor da se ratni zločini sankcioniraju. Nažalost, kako se rad Haškog suda privodio kraju, u velikoj mjeri su njegove pojedine presude i nedovoljna posvećenost radu sa pravosuđima u državama na području bivše Jugoslavije umanjile to što je u početnom radu postignuto.

Tokom četvrt vijeka imali ste komunikaciju sa svim vlastima u Hrvatskoj. Postoje li razlike između aktuelne vlade i onih iz prošlosti?

Nije moralno niti je opravdano bilo čime da se prešućuje, negira i omalovažava to ogromno stradanje Srba u Hrvatskoj. Iz toga je naša dužnost, ne samo prema stradalima nego i prema zemlji u kojoj živimo, da učinimo sve da to postane dio društvene politike sjećanja Hrvatske

Gdje ćete vi biti 4. i 5. avgusta ove godine?

Mi u Srpskom nacionalnom vijeću obično 3. ili 4. avgusta u različitim dijelovima Hrvatske čitamo izjavu povodom ratnog stradanja svih građana Hrvatske i egzodusa Srba. Prošle godine bili smo u Dvoru na Uni – jednom od stratišta Srba koji su ginuli u izbjegličkim kolonama. I ove godine ću biti na nekom od takvih mjesta u Hrvatskoj. Nije moralno niti je opravdano bilo čime da se prešućuje, negira i omalovažava to ogromno stradanje Srba u Hrvatskoj. Iz toga je naša dužnost – ne samo prema stradalima nego i prema zemlji u kojoj živimo – da učinimo sve da to postane dio društvene politike sjećanja Hrvatske.

Što se tiče suradnje sa Hrvatskom demokratskom zajednicom, ona je bila potpunija jer nije nailazila na otpor; također, ovoj stranci je bilo i iznimno važno da pokaže demokratsko, promanjinsko i proevropsko lice. Sadašnja vlast nailazi na golemu opoziciju – sjetite se samo otpora postavljanju ćiriličnih ploča i školskim programima. Istovremeno, sadašnja vlada smatra da nema što dokazivati; pojedine stranke u okviru nje misle da su demokratske i promanjinske same po sebi, a pri tome zaboravljaju da nije riječ o njima, nego o cijeloj Hrvatskoj, o ogromnom naslijeđu antimanjinske politike koja ima svoje aktivne nosioce u sadašnjem trenutku. Dakle, ima mnogo posla za napraviti kada je u pitanju stvaranje aktivnije promanjinske politike i atmosfere u Hrvatskoj. Već sam pomenuo neophodnost da se djeluje u okvirima evropskih institucija. S druge strane, još je važnije da se traže i nađu saveznici u samoj Hrvatskoj i da se manjinske zajednice i njihovi predstavnici udružuju u jednu vrstu manjinske fronte protiv ovoga što se događa; to je zapravo već počelo zajedničkim djelovanjem zastupnika manjina u Saboru. I sa treće strane, neophodni su vam dobri politički rezultati na izborima i ako pokažete da iza sebe imate podršku birača, onda je to vrlo moćno sredstvo borbe za manjinska prava, toleranciju i valjan odnos između većine i manjine.

Da li u svemu tome i Republika Srbija može da ima svoju ulogu?

Republika Srbija, nažalost, ponovo prolazi kroz ozbiljne teškoće; ponovo se nalazi u ozbiljnim i geopolitičkim i ekonomskim problemima. Znamo da ne možemo očekivati podršku iz Srbije onoliko koliko bi trebalo, ali gradimo komunikaciju i nastojimo da pojedini resori Vlade Srbije postanu svjesni što i koliko mogu učiniti za Srbe u Hrvatskoj i druge Srbe u regionu. To nije jednostavan posao. Ipak, uzdamo se u to da će ta svijest biti sve razvijenija.

Što vidite kao glavni zadatak Vlade Srbije kada je riječ o Srbima u Hrvatskoj?

Vlada Srbije može pomoći Srbima u Hrvatskoj na sistemski način, posebno kada je riječ o povratku izbjeglica i razvoju povratničkih sredina, a naročito kada je u pitanju očuvanje identiteta, što znači u afirmaciji značajnih identitetskih obilježja – kulturnih, umjetničkih, istorijskih – koji mogu pomoći da Srbi u Hrvatskoj budu otporniji na osporavanje njihovog identiteta i na ozbiljne procese asimilacije kojima su izloženi.

Kakva je budućnost Srba u Hrvatskoj?

Srbi u Hrvatskoj će nastaviti da prolaze ozbiljne teškoće, ali kao što su se znali do sada boriti s njima, tako će to činiti i ubuduće. Ono što nam je posebno važno jeste da nam Srbija pomogne da ojačamo svoje institucije i da razvijemo što je moguće veći stupanj samostalnosti tih institucija. Sa tim i takvim institucijama srpska zajednica će sigurno biti sposobnija da se nosi sa teškoćama na koje nailazi u Hrvatskoj. ¶

FILIP ŠVARM

Prekršaj pravosudne omerte

Ovi vrli ljudi koji o sudiji Vučiniću odlučuju nisu u stanju da demantuju medijske laži, ako one to jesu, a nisu u stanju ni da objave svoju odluku, kakva god da jeste

Što je rekao disciplinski tužilac Borivoje Pap u slučaju sudije Specijalnog suda za borbu protiv organiziranog kriminala Vladimira Vučinića: "Prilikom donošenja odluke o izjavljenoj žalbi neophodno je obratiti posebnu pažnju na činjenicu da će doneta odluka Visokog saveta sudstva u ovom predmetu predstavljati smernice sudijama u vezi budućeg istupanja u sredstvima javnog informisanja u smislu dopuštenog komentarisanja zakonitosti i pravilnosti svog rada i donetih sudskih odluka."

To je vrlo jasno uputstvo svim sudijama (i tužiocima) u Srbiji da ne misle svojom, već naprednjačkom glavom i bit će zaista strašno ukoliko se ispostavi da je Visoki savjet sudstva – što još javno ne znamo – prihvatio takav stav i preinačio odluku prvostepene Disciplinske komisije vss-a da sudija Vučinić nije "kriv" i da ne treba biti razriješen sudijske funkcije, a sudija je više od 20 godina.

Vss se prošle srijede sastao, nakon višemjesečnog bezuspješnog okupljanja, da bi riješio "tu stvar" sudije Vučinića. Njega je Disciplinska komisija vss-a oslobodila optužbe da je napravio teži disciplinski prekršaj komentirajući/objašnjavajući zašto je onomad, kao predsjednik sudskog vijeća Specijalnog suda, optuženom Miloradu Miškoviću vratio pasoš, nakon što je ovaj položio najveću dosad dosuđenu kauciju da bi se branio sa slobode. Na stranu Mišković, na stranu i "njegov" sudija Vučinić, otad se stvar prilično izmijenila: Mišković je ostao bez pasoša u naknadnim epizodama, Vučinić je i to pravno u postupku objasnio, potom je proces otišao drugim tokom zahvaljujući spajanju tog i još jednog drugog postupka, pa je i sudija Vučinić "ispao" iz cijele stvari, a taj objedinjeni postupak koji je krenuo otpočetka je bio prepušten nekom sasvim novom djelitelju pravde.

Vratimo se na početak: Borivoje Pap, disciplinski tužilac i novosadski sudija, tvrdio je da je sudija Vučinić svojim istupima u javnosti povrijedio, laički rečeno, zabranu sudskog komentiranja odluka u konkretnom sudskom postupku.

MIŠKOVIĆ I PROBLEM

Cijela je priča krenula od toga da je sudija optuženom Miškoviću vratio (jednokratno) pasoš. Uslijedila je prava haranga po tabloidima koji su u službi države, službenim glasnicima takoreći. Sudija je tražio zaštitu nadležnih, upozoravao ih, oni su šutjeli i preko istih tih tabloida ga napali da o svojoj odluci o vraćanju pasoša nije obavijestio više od sebe, iako mu to nije zakonska dužnost; naprotiv, on je jedini koji rukovodi krivičnim postupkom. Svašta se tu događalo, napadi na sudiju iz tih i takvih tabloida, njegov pokušaj obrane (samo je procesne stvari pokušavao objasniti novinarima "Politike" i "Informera"), da bi se sve izrodilo u njegovu navodnu zloupotrebu, koja je – kako reče sudija i disciplinski tužilac Pap – uzrokovala veliku štetu pravosuđu, jer zbog toga što je branio svoju odluku, građani više sudovima ne vjeruju.

Badava su bila opravdanja sudije Vučinića da su na njega nadležni, više rangirani, vršili pritisak da izmijeni svoju vlastitu odluku u konkretnom postupku, badava i to što je objašnjavao da ga nadređeni nisu zaštitili, iako im je to bila ustavna obaveza – kao ni pravosuđe na čiji je "rejting" navodno negativno utjecao.

Sudija Apelacionog suda u Beogradu Miodrag Majić, jedan od rijetkih (osim Društva sudija, da ne zaboravimo) koji otvoreno govore o problemima, na svom blogu je tih dana napisao: "Slučaj sudije Vučinića višestruko je interesantan. Vučiniću se ne 'sudi' zbog toga što je primio mito, postupio pod pritiskom vlasti ili tajkuna, obećao uslugu ili zaboravio da uradi presudu nekoliko godina. Sudiji Vučiniću 'sudi se' zato što je prekršio specifičnu 'pravosudnu Omertu'. Sudi mu se zato što je javno izgovorio ono o čemu većina kolega šapuće ili ćuti. Nakon što ga je predsednik suda, prema njegovim rečima 'pritiskao' da promeni odluku i pretio da će ga poniziti pred kolegama, nakon što je portparolka suda ostala nema na prozivke njemu upućene u medijima, nakon što su kolege (u šta sam potpuno siguran iz sopstvenih primera) počele da ga izbegavaju na hodniku i spuštaju slušalicu (dok je u nemilosti) i pre nego što će se bezuspešno obratiti Visokom savetu sudstva, sudija Vučinić se, shvatajući da će mu 'svilen gajtan' biti uručen u mraku i tišini, u očaju, obratio medijima obznanivši sopstvenu golgotu."

Kako god, sudiju Vučinića je Disciplinska komisija vss-a oslobodila odgovornosti: prihvatili su sudije iz te komisije njegove argumente o pritisku na njega u konkretnom krivičnom postupku, očito su obratili pažnju i na to da je cijelu stvar inicirao tadašnji v.d. predsjednik Višeg suda u Beogradu (kojem pripada i tzv. Specijalni sud za borbu protiv organiziranog kriminala) Aleksandar Stepanović, očito su uvažile i Vučinićeve argumente zašto se branio sam i u medijima, kad to nisu htjeli njemu nadređeni.

Visoki savjet sudstva zauzeo je stav, kako proizlazi iz navoda upućenih medija – Tanjuga, u prvom redu, od te agencije je potekla prva vijest o tome da je vss preinačio odluku prvostepene Disciplinske komisije po kojoj je sudija Vučinić "nevin", pa mu sad slijedi najvjerojatnije razrješenje od sudijske funkcije – da je sudija Vučinić počinio težu povredu u svom radu. Objavljeno je to prije desetak dana, do danas nije ni demantirano niti potvrđeno – u tome i jest problem.

OSLOBAĐANJE OD OPTUŽBE, RAZREŠENJE ILI OPOMENA: Sudija Vučinić
Foto: Sahanić

SEDNICA

Bili smo na toj sjednici vss-a te prošle srijede ujutro. Kad su prisutni članovi tog visokog tijela vidjeli da ima i "prisustva javnosti" (OEBS, novinarke "Vremena" i "Politike"), svečano su objavili da je sjednica javna. Potom, iako nije praksa, uslijedilo je detaljno referiranje sudije članice vss-a Mirjane Ivić o slučaju, uz višak ponavljanja već znanih činjenica; kažu upućeni da je to posve neuobičajeno, ali neka.

Sve je bilo prekidano intervencijama predsjednika vss-a, usput i predsjednika Vrhovnog kasacionog suda Dragomira Milojevića, izvjestiteljki slučaja sutkinji Ivić ili da skrati (nešto), ili da se uopće ne bavi punomoćjem koje je sudija Vučinić dao Dragani Boljević, predsjednici Društva sudija Srbije, koje je prvostepena Disciplinska komisija prihvatila i detaljno obrazložila zašto: po zakonima koji za to vrijede u državi Srbiji, naime.

Disciplinskog tužioca, sudije Papa, inače, nije bilo na sjednici, pitanje je da li je i obaviješten po pravilima koja važe. Prijedlog Dragane Boljević da se – s obzirom na to da disciplinski tužilac nije prisutan – ta činjenica smatra odustankom od disciplinske prijave i da se postupak obustavi, nije razmatran na javnom dijelu sjednice. Nakon što su se svi ispričali, naime, javnost je izbačena.

Na stranu, međutim, impresije reporterske i to što je sudija Ivić predmet obrazlagala puno opširnije no što je to inače običaj u tom "visokom" tijelu. Najveći problem u svemu je pitanje kako je to tijelo izabrano i tko sjedi u njemu, a sve to (kao i u slučaju Državnog vijeća tužilaca) osporavaju mnogi. Ovdje sjede sudije koji nisu izabrani od svih sudija, još se nije "oprala" sramota od onog čuvenog "reizbora" sudija i tužilaca, jedne administrativce zamijenili su drugi i sve je i dalje isto i besmisleno (Malović–Selaković, na primjer), jednog šefa nadležnog Odbora za pravosuđe Skupštine Srbije zamijenio je drugi, advokatu u sumnjivom postupku imenovanja istekao je mandat, profesoru izabranom za predstavništvo u tom tijelu baš se i ne dolazi na sjednice, pa je navodno prijevarno "priveden" na ovu posljednju...

I najvažnije: odluke vss-a, kao i odluke najvišeg suda u zemlji, javne su i valjane tek kad budu ekspeditirane iz samog suda. O ovoj odluci obaviješteni smo "nezvanično", pa očekujemo da sudija Vučinić bude ili razriješen ili da mu se – kako neki izvori "Vremena", dakako zaštićeni anonimnošću, kažu – izrekne nekakva opomena. Da zašuti, drugim riječima.

ČASNI LJUDI I NJIHOV LOKOT

Čini se da to i jest poanta cijele stvari. Ovi vrli ljudi koji o sudiji Vučiniću odlučuju nisu u stanju demantirati medijske laži, ako one to jesu, a nisu u stanju niti objaviti svoju odluku, kakva god da jest. Pristaju na svoju ulogu i u uvjetima kad im je jedan od članova (sudija Blagoje Jakšić) onoliko vremena pod suspenzijom (zato što nije radio po nalogu vlasti), kad nemaju advokata u svojim redovima, kad nema jasnog iskaza da ministra pravde u slučaju sudije Vučinića nema zato što je izuzet iz postupka, kad šute o svojoj konačnoj odluci u tom slučaju.

Konačna odluka je, podsjetimo se, da će po disciplinskom tužiocu Papu "donета odluka Visokog saveta sudstva u ovom predmetu predstavljati smernice sudijama u vezi budućeg istupanja u sredstvima javnog informisanja u smislu dopuštenog komentarisanja zakonitosti i pravilnosti svog rada i donetih sudskih odluka." Lokot na usta i na mišljenje, dakle.

Ima još vremena: ovaj tekst odlazi u štampu u utorak kasno uvečer, možda ti časni ljudi iz vss-a opravdaju pridjev "časni". Možda, ako javna odluka bude drugačija od one koju nisu još potvrdili, ali jesu prišapnuli "svojim" kanalima ka javnosti. Možda bismo onda mi građani mogli reći da bar u ovom konkretnom slučaju sudije Vučinića imamo posla sa – časnim ljudima. ¶

TATJANA TAGIROV

Niški ustanak protiv Toplane

"Daljinsko grejanje mora da bude jeftinije od drugih vidova grejanja: zbog toga je i izmišljeno. Međutim, došli smo u situaciju da je skuplje od svih ostalih. Ako je već tako, onda nema razloga da postoji – samo sebe cenom dokida"

Prema legendi u nastajanju i/ili narastanju, trojica predsednika skupština stanara u Nišu održali su savetovanje u obližnjem kafiću sa samo jednom tačkom dnevnog reda: šta sa po njima nerazumnim i neosnovanim poskupljenjem usluga Niške toplane. Nedugo zatim, dok se čestito još nisu dotakli strategije i taktike, pridružilo im se još trideset drugih predsednika, te je savetovanje preraslo u samit. Opet ne prođe mnogo, taman dok su uobličavani zaključci, na platou ispred zgrade okupilo se još nekoliko stotina što predsednika skupština stanara iz različitih delova Niša, što vlasnika individualnih stambenih objekata, što samostalnih stanara: od samita je nastao Pokret.

"Uglavnom je tačno", kaže za "Vreme" dr Đokica Jovanović, redovni profesor Filozofskog fakulteta Beogradskog univerziteta, jedan od trojice članova Inicijativnog odbora. "Doduše, nisam predsednik kućnog saveta, već običan stanar, ali druga dvojica jesu, nije bilo u kafiću nego ovde, kod nas – u komšiluku." Dogovorili su se, kaže, da kao prvi korak pozovu predsednike kućnih saveta okolnih zgrada da se priključe jer ista ih muka mori. "Odazvalo se njih 25. Međutim, kad smo počeli sa čitanjem teksta sa zahtevima Toplani, neko je primetio veliku gužvu ispred zgrade. Ispostavilo se da se okupilo pet stotina ljudi koji su već nekako saznali za sastanak i došli da nas podrže." Kako ta zajednička prostorija namenjena sastancima kućnog saveta nije dovoljno velika da primi toliko ljudi, izašli su napolje. "Pao je mrak i delovalo je malo onako: čitao sam zahteve pri svetlosti mobilnih telefona. Kasnije smo, uz sva moguća saplitanja gradske birokratije, osnovali i 'Udruženje predsednika skupština stanara'."

"VREME": Zaista impresivan odziv za kratko vreme.

ĐOKICA JOVANOVIĆ: Šta da kažem: inače skupo grejanje poskupelo je za dodatnih dvadeset i nešto posto, tako da su ljudima dolazili enormno veliki računi, nekim penzionerima su računi za grejanje ispali veći od penzija, pa su se našli u čudu, ali i uplašili da će im, ako račune ne plate, a ne mogu, doći izvršitelji i zapleniti imovinu, recimo stan čije grejanje ne mogu da plate. Taj strah je pokrenuo ljude. Došli smo do toga da se u Nišu teže prodaju stanovi koji su povezani na daljinsko grejanje, bez obzira na to što se nude po nižim cenama od stanova koji takvo grejanje nemaju. To najbolje pokazuje kako stoje stvari.

Koliko je to "enormno"?

Za stan od 82 kvadrata stigao mi je račun od 11.000 dinara, dvostruko veći nego prošle godine u isto vreme.

Kako se obračunava ko koliko treba da plati?

Niška toplana obračunava grejanje na osnovu izmerenog utroška, ali za celu zgradu, a posle, na neki nama nepoznat način, izračunava za svaki stan posebno: mom komšiji, recimo, koji ima ne malo manji stan od mog, stigao je račun identičan mom. Po svemu sudeći, reč je o veoma čudnom načinu obračuna. Jedan manji broj Nišlija je ugradio "delitelje toplote", ali i njima su stigli enormno uvećani računi, po 20, 30 hiljada dinara. Sa druge strane, nekima su računi manji nego što su bili po starom obračunu, prema grejanoj površini. U Toplani kažu da je verovatno reč o softverskoj grešci.

Na osnovu čega zaključujete da je grejanje skupo?

Svedoci smo da gas od početka godine pojeftinjuje, a naši računi su sve veći i veći, i to preko leta. Kako je to moguće ako je, kako kažu u Toplani, cena gasa čak 75 odsto cene grejanja. Kad smo izašli sa tim argumentom, dobili smo odgovor preko medija da mi to samo izmišljamo. Mislimo i da pored ne baš egzaktno definisanog utroška toplotne energije, Toplana neosnovano naplaćuje i fiksni deo, kao za održavanje instalacije, čak i u slučaju da se sa sistema daljinskog grejanja isključite. Mi mislimo da to nije u skladu sa zakonima, naročito sa Zakonom o zaštiti potrošača. Sad se iz gradskih vlasti, ali tek pošto smo podigli glas, čuje da će taj paušal biti smanjen na četvrtinu sadašnje cene – sa 30 na 8 dinara. Na osnovu toga zaključujemo da se ta cena, da tako kažem, fakultativno određuje, ali i dalje mora da se plati, grejali se – ne grejali, pride i za toplotu koju cevi izrače u negrejanom stanu.

Vrlo kreativno, nema šta.

Mi se pozivamo na Ustav Srbije, na Član 40. u kome piše da je stan neprikosnoven, pa ako je neprikosnoven, onda mi te instalacije možemo da iznesemo iz stana, odnosno da svi koji se isključe sa daljinskog grejanja a ostave instalacije mogu Toplani da naplate tranzit toplote, jer korišćenjem tuđe infrastrukture ostvaruje dobit.

Kreativnost na kreativnost?

Nije nam to bila ideja od početka, ali ako misle da mogu sa nama da se nadgornjavaju besmislenim argumentima, nema problema – možemo i mi. Isto je i sa onim "komšijskim grejanjem" kroz pregradne zidove: ako želite da grejanje isključite, morate da imate pismenu saglasnost komšija. Mi na to kažemo da ko se isključi sa daljinskog grejanja, grejaće se na neki drugi način, time će i on grejati komšiju i račun je poravnat. Saglasnost komšija je takođe besmislen zahtev koji vas onemogućava da suvereno odlučujete o sebi. Štaviše, ustavno je pravo svakog da odluči kolika će da bude temperatura u njegovom stanu:

FoNet

možda neko baš hoće da mu u stanu bude recimo +5, a ako ga komšija "greje", onda komšija čini nasilje nad njim – onemogućava mu slobodno uživanje privatne imovine, pa bi on, ako se baš insistira na besmislu, mogao od komšije da traži odštetu.

Koji su vaši konkretni zahtevi?

Da se cena vrati na nivo od pre aktuelnog snižavanja plata u javnom sektoru i penzija, pa još 10 odsto pride sa prostim obrazloženjem: ako će država da štedi na građanima, onda mora da štedi i na sebi. Tražimo i da se postavi menadžment koji neće da radi po arbitražnim nalozima vladajućih partija, dakle ovaj koji je sad da se smeni, kao i da se većnik u gradskoj skupštini zadužen za energetiku razreši dužnosti.

Proizvodnja i distribucija toplotne energije ipak nešto koštaju i red je da se plati koliko treba.

Naravno da treba da se plati, pitanje je samo koliko zaista koštaju proizvodnja i distribucija, a koliki su drugi, možda neopravdani troškovi koji se nama zaračunavaju. Zbog toga smo tražili, recimo, da nam kažu kolika je plata direktora Toplane, kolika je prosečna zarada, pa kakva je struktura zaposlenih – koliko je radnika u proizvodnji, a koliko ih ima po kancelarijama, u kakvoj su proporciji radničke i kancelarijske plate, kolika su nenaplaćena potraživanja i ko su dužnici, tražili smo na uvid fakture Jugoros gasa, koliko da proverimo onu tvrdnju od 75 odsto... Bez rezultata: neće da kažu, što može samo da znači da nešto kriju. Mi mislimo da ima podosta unutrašnjih rezervi koje nisu dovoljno iskorišćene, ali da neće ili ne smeju u njih da džarnu, pa zbog toga zidaju cene. Monopolisti su, pa računaju – može im se, a nama su računi dvostruko veći nego što su bili u vreme smanjivanja plata i penzija. Neko će reći da su naši zahtevi neekonomični. Možda jesu, ja mislim da nisu, ali ako ste nekome smanjili prihode za deset odsto, gde je logika da cene komunalnih usluga rastu. Nisu plate smanjene samo u "državnom sektoru": niške gazde, poslodavci, iskoristili su ovo smanjivanje plata u javnom sektoru da smanje plate i svojim radnicima jer, kao, štednja! Pad standarda je opšti, a poskupljuje sad i struja, skočili su i porezi na imovinu.

To sa porezom na imovinu je obaška priča.

To je naša slika i prilika: u Sloveniji, kažu, poreza na imovinu uopšte nema, u Hrvatskoj takođe, a u mnogim zemljama Evropske unije, koje porez na imovinu imaju, na stanove u kojima vlasnik ili član uže porodice živi porez se takođe ne plaća, dok je kod nas ukinut čak i popust – poreski kredit na izdržavane članove domaćinstva.

Liči na predložak za osnivanje Udruženja vlasnika kuća/stanova – poreskih obveznika.

Otprilike.

Da se vratimo na grejanje. Pretpostavimo da odgovor bude "ne dolazi u obzir", ili da odgovora i ne bude. Šta onda?

Na skupu održanom prošle nedelje nekoliko hiljada građana je potpisalo zahtev za isključenje sa daljinskog grejanja, ali ne na njihovom formularu koji je za korisnike nepovoljan, nego koji smo mi napravili. Ako to ne bude urodilo plodom, organizovaćemo velike mitinge, pa ako i tu izostane rezultat, ići ćemo na sudske sporove: na pragu smo da oformimo jak advokatski tim koji će nas na sudu zastupati. Budući da je u nekoliko slučajeva sud već presudio u korist građana, ne sumnjamo da će i nadalje biti tako. Onda će se Toplana ugasiti. Terali su zeca, isterali su mečku.

Recimo da iz Toplane kažu "u redu – isključićemo vas". Kako ćete da se grejete iduće zime?

Grejanje na struju je znatno jeftinije od ovog daljinskog. Imamo stručnjaka za grejanje koji je izveo precizne računice za razna grejna tela koja rade na struju. Takođe, moguće je etažno grejanje na pelet. Najisplativije je da se isključe celi objekti, i da se koristi infrastruktura koju imamo i da se ide na pelet: to grejanje je čak 70 odsto jeftinije nego ovo koje sad imamo.

Mislite da svaka zgrada ima svoju centralnu peć koja proizvodi toplotu za sve stanove, kao u "dobra stara vremena"?

Baš tako, samo što bi sad bio kotao na pelet. Ima tu još mogućnosti. Niš, naime, leži na jezeru, to je nedavno ponovo otkriveno. Kažem "ponovo" jer se to i odranije znalo, ali je sad aktuelizovano: ima više novih zgrada koje pomoću toplotnih pumpi koriste geotermalnu energiju. Stručnjaci kažu da je to grejanje još jeftinije, jeftinije nego i na pelet. Daljinsko grejanje mora da bude jeftinije od drugih vidova grejanja: zbog toga je i izmišljeno. Međutim, došli smo u situaciju da je skuplje od svih ostalih. Ako je već tako, onda nema razloga da postoji – samo sebe cenom dokida. ¶

ZORAN MAJDIN

Prvi put bez predsednika

Ne bilo Dodika, drugih predsednika, jerbo imali preča Vidovdan posla, zato bio domaćin Kusturica, redovni Matija, i redovnica Kulturnog kruga koji se zatvara "Politikom", sa Ljilja frizuru gospođa Ljilja urednica

Bi Vidovdan, obeležen i proslavljen po sve širine i daljine, plus dubine i visine, Srbije i srpstva. U Beogradu otkriven spomenik Gavrilu Principu, poklon Republike Srpske, replika, odlivak, postojećeg u Istočnom Sarajevu. Prisutno najviše rukovodstvo. Predsednik svi građani Tomislav svečano rek'o: Gavrilo Princip u Srbiji nije imao spomenik, a ništa nije slučajno, čekalo se da o tome odlučuju ljudi koji žive po njegovim principima slobode, nezavisnosti... Tomislav, koji živi po Njegovim principima, još rek'o šta ima na temu Rezolucije o Srebrenici, da "ne dozvoljavamo vređanje poklanih Srba"... I Dodik se izjavio na temu.

Gospodin Vučić bio u Rumi, gde, sa onaj Martinović do sebe, otvorio nova radna mesta, reformski poručio: Investicije su Vidovdan srpske budućnosti. Toga dana i Šešelj održ'o miting, ponovio da su radikali jedini spas za srpski narod, desilo i da sportisti postignu velike uspehe, i desilo se da se završi rijaliti "Parovi", proglašeni pobednici, javljeno da Maca Diskrecija tek četvrta...

To ne bilo sve, Vidovdan tradicionalno obeležen, proslavljen, i u Andrićgradu, koji u Višegradu. Najavljeno otkrivanje spomenika Nikoli Tesli, najavljen predsednik RS Milorad Dodik, podrazumevalo se prisustvo još tih predsednika.

PROJEKAT BEZ PREMCA

U Višegradu stanje redovno, što će reći nikakvo, u Andrićgradu još redovnije, sama umetnost i lepota življenja. Kasno po podne, glavna kapija Andrićgrada otvorena, pravo na glavnu ulicu Mlade Bosna, trg na kome spomenik Andriću, kroz prolaz još jedan trg, spomenik Njegošu, Crkva Sv. kneza Lazara...

Ima naroda, po kafići i ćevabdžinice, ima naroda i preko toga, ali, ko da nije Vidovdan, nema tije svečanih tribina, VIP sedala, nema, manjak, tog sekuratite i ostalog obezbeđenja. U prolazu prema Njegošu umetnik na sviralu instrumentira Oj Kosovo, Kosovo... tu i slikar koji za 5 KM pravi portret iz profila, ima i portrete Andrića, Đokovića, Tesle... koji skuplji, od 7 do 12 evra...

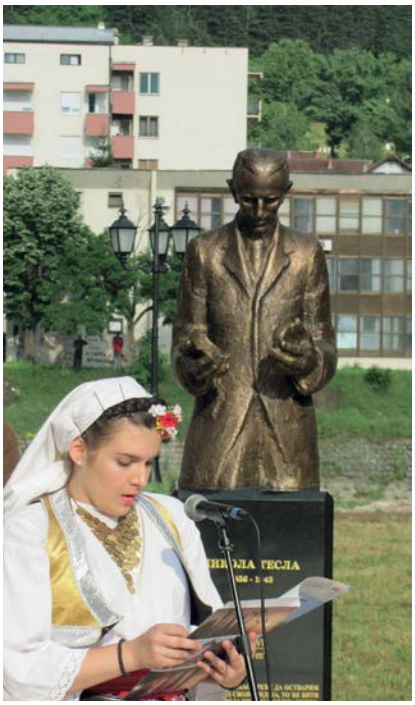
U desnom delu trga, ispred zgrade Hidroelektrane Višegrad, gde tri zastave, pokriven spomenik Tesli. Prostor ograđen sa debelo uže, konopac. U ograđen prostor, prema spomeniku, samostalno, kao stručnjak za sva naša pitanja, stupi gospodin Lazanski. Eto i gospodina Kusturice, svečano obrijan, braon radna dolama zakopčana na jedno dugme, u društvu sa gospodinom akademikom Matijom Bećkovićem, koji beše u svečanom crnom odelu, sa svečani crni šešir u desnoj ruci. Na autorski mig gospodina Kusturice primakoše onaj konopac spomeniku, primače se i pristigli narod.

Nastupiše dve đevojke sa pesmu *Začudi se nebo, zatrese se zemlja, dobro došo Hriste, ljudi radujte se...* Lično savetnik Dodika, pravo do Kusturice, u najvažnije ljude, sprovede urednicu "Politike" gospođu Smajlović, koja beše u svoju tradicionalnu Ljilja frizuru. Gospođu Ljilju lično dočeka gospodin Kusturica. Završi se Dve đevojke pesma, svi dadoše aplauz, samo gospođa Ljilja – sa Ljilja frizuru, narandžastu bluzicu, lake svijetle hlače, veliki prtljag o desno rame, kanda su je Basara i P. Luković stajlingovali – jok, ona na svoj način, sklopljenih ruku, samo dade jedno značajno klimanje glavom.

Javi se voditeljka, Domaćine ovog grada, gospodine Kusturice, časni oci SPC... dobro došli na zajedničko obeležavanje 4. godišnjice početka gradnje Andrićgrada! Najavi KUD Gračanica iz Čikaga, "koji će nas podsetiti na život i rad naučnika Nikole Tesle, koji je veći deo svog života proveo u SAD, baš kao i naši današnji gosti"... Izdrma se folklor, jednom, pa još jednom. Opet bi voditeljka: Okupljeni na Vidovdan, podsetićemo se da je priča o

VIDOVDANSKO OTVARANJE SPOMENIKA: Emir Kusturica, vajar Nikola Janković uz Matiju Bećkovića, andrićgradska džada, spomenik Tesli, otvoren
Foto: D. T.

renesansnom gradu od kamena u Višegradu počela 5. 01. 2011, a zatim je projekat vizionarskom idejom našeg proslavljenog režisera Emira Kusturice, i uz presudnu podršku predsednika RS Milorada Dodika... u Andrićgradu su dočekani patrijarh SPC Irinej, u više navrata rukovodstvo RS i Srbije, najbolji teniser sveta Novak Đoković... renesansni Andrićgrad je pokazao da je projekat bez premca.

Bi pesma *Tamo daleko*, još voditeljke, koja objavi da je i Nikoli Tesli mesto u Andrićgradu, mestu duhovnog i kulturnog pročišćenja srpskog naroda. Objavi i da je spomenik Tesli delo Nikole Jankovića, autora istovetne statue koja 2013. otkrivena u Njujorku. Reče da autor sa nama, pokaza se sitan čovek do Matije. Nastupi akademik Matija: Braćo i sestre, srećan Vidovdan! Dame i gospodo, nemojte u siromaštvu mojih reči suditi o dubini mojih osećanja, rekao je Nikola Tesla, pri dolasku u Beograd, 3. juna 1893. Tim njegovim rečima se obraćam i ja, na Vidovdan 2015, prilikom dolaska Nikole Tesle u Andrićgrad, i otkrivanja njegovog spomenika, delo najvećeg živog srpskog skulptora, akademika Koke Jankovića. To je spomenik koji je podignut i u Njujorku, a sam Tesla je svoj lik utisnuo u celu vasionu... Akademik podsetio i da Tesla napis'o, Srbin sam, što se samo po sebi razume, i još, Ostajem dok dišem vaš, Nikola Tesla!

DA SE UPAMTI

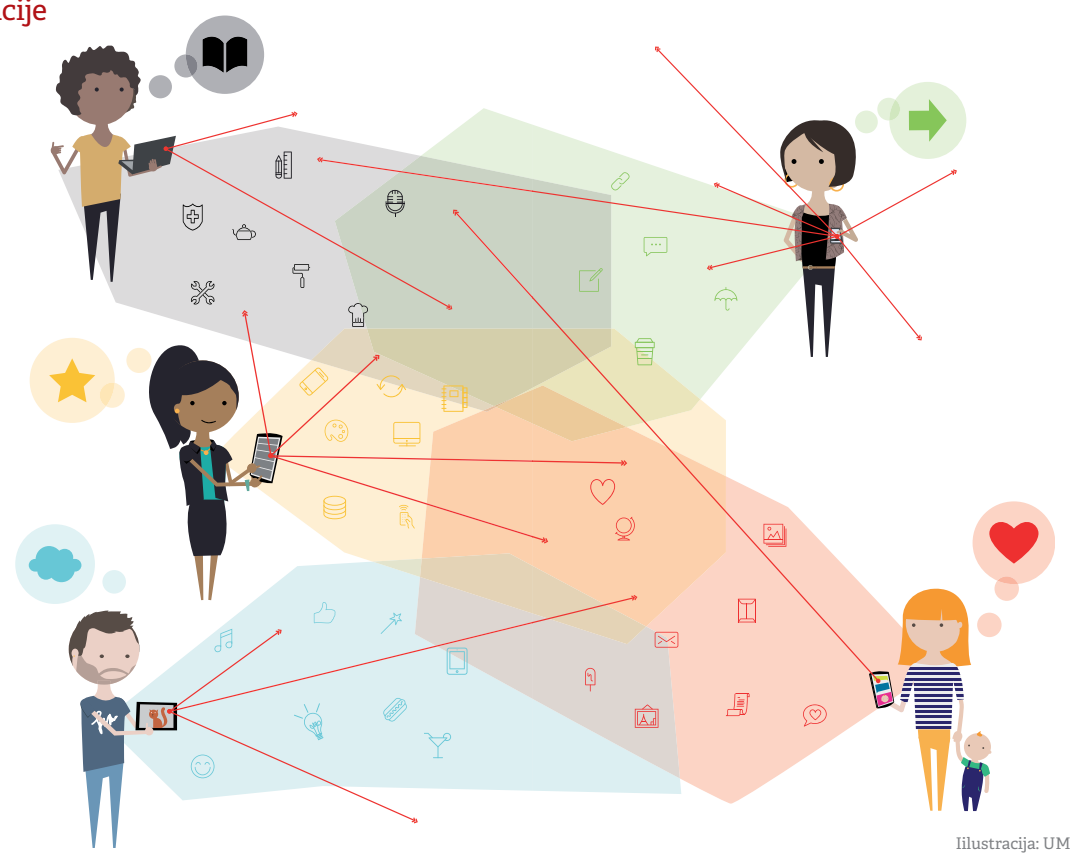
Opet bi voditeljka: A sada pozivamo tvorca i domaćina ovog čarobnog grada, Andrićgrada, profesora Emira Kusturicu! I profesor Kusturica požele srećan Vidovdan. I reče da se nije spremo ko Matija, ali će, kako Predsednika danas nema, reći koju, da se upamti. Andrićgrad je nastao upravo u nameri da jedna mala, ali značajna kultura, nastavi da živi i nađe svoj krov u Andrićgradu, na mestu u Višegradu, gde je Andrić kroz prozor stana, ili kuće, svoje tetke, gledo most, i iz tog pogleda je nasto najznačajniji artefakt u istoriji našeg naroda... Pre samo deset godina pomen Gavrila Principa je izazivao negaciju, svi strahovali da ćemo zaboraviti jednog od naših najvećih junaka. Posle prošlogodišnje proslave Vidovdana u Andrićgradu, 14 izdanja istorijskih svezaka, koje su podsetile ko je uzročnik Prvog svetskog rata, učinili smo, zajedno sa kulturnim krugom koji zatvara list "Politika", da se o Principu i Mladoj Bosni danas priča kao o junacima. Da je Andrićgrad samo tu priču započeo, a nije, bilo bi dovoljno... Andrićgrad u oktobru dobija svoju prvu akademiju, već dve godine radi Andrićev institut, a danas se, usred turbulentnih trenutaka evropske istorije, u Beogradu postavlja spomenik Gavrilu Principu. Budućnost Andrićgrada stoji na individuama, naš narod obiluje talentima, koji će odavde da produže vek našem narodu, i, uz zahvalnost šta je nekad bilo, gleda u budućnost.

Svi dadoše aplauz, gospođi Ljilji se od aplauza načisto pomeriše Ljilja šiške, domaćin Kusturica i redovni akademik Matija, primakoše i autora spomenika, skidoše zastor, otkriše Teslu. Javi se devojka iz Amerike: Visokoprečasni časni oci, poštovani gospodine Kusturica, draga braćo i sestre, Srbi i Srpkinje, pripala mi je čast da vas u ime folklorne grupe Gračanica iz Čikaga, u ime roditelja i dece, pozdravim... Mi svedočimo i ispovedamo Kosovski zavet, koji je jedini put roda našeg. I Američka naša devojka predade zahvalnicu folklornog društva domaćinu Kusturici. Bi pesma *Čuvam ovce kraj zelene jove*... sve najvažnijih ljudi pristupi šampanjcu, lakom razgovoru na velike teme.

Posle pauze bi izložba slika Petra Lubarde u galeriji "Petar Lubarda". Opet domaćin Kusturica i redovni akademik Matija. Prvo aplauz dobi domaćin Kusturica, koji reče da je prva ideja bila da se galerija zove Lubardinim imenom. Nakon aplauza javi se Matija: Ono što je Njegoš u poeziji, to je Petar Lubarda u slikarstvu. Petar, znači kamen, a Lubarda znači top. To je kameni top. Petar Lubarda na svim jezicima sveta podjednako zvuči... Kad u sve to uđe i onaj stručnjak Lazanski, reporter, pre šampanjca, izađe napolje.

Napolju trgovi i bašte Andrićgrada zauzete. Van kamenih zidina, u Višegradu, ne bilo tako. Žena, koja, sa još žena, na stazi uz Drinu, prodaje suvenire sa Andrić mislima da "Ništa nije u mojim mislima bolje i vrednije od mosta", samo reče, Nema, ovde, ništa... Reporter izoda do čuvenog mosta, no na most se ne može, zatvoren prilaz, još traje rekonstrukcija za koju, između ostali, i Turska davno dala pare. I glavna, takoreći jedina, ulica u Višegradu, kao da je zatvorena. Takoreći, nema, ništa. Reporter stiže do mosta na Rzavu, baci pogled na kompleks Andrićgrada, po kome su padali poslednji zraci sunca. Iza kamenih zidova je, sa mrakom, sledio nastavak prazničnog programa, pozorišna predstava *Bela kafa*, u režiji talentovanog Milana Neškovića, koncert Riblje čorbe. Javi se pitanje, šta je ovde film, a šta život? Javi se i replika, samo će život dati odgovor! ¶

DRAGAN TODOROVIĆ

Ilustracija: UM

Wi-Fi potrošači, biznis i mediji

"Era interneta i društvenih mreža učinila je da sada potrošači imaju svoj glas, da utiču na kompanije, komentarišu, menjaju industrije, pravila igre. Ovo je svakome ko se bavi komunikacijama jasno", kaže Katarina Kostić, direktorka razvoja za medijske operacije I&F McCann Grupe

Agencija Universal Media objavila je rezultate najnovijeg istraživanja navika, potreba i ponašanja korisnika društvenih medija i interneta pod nazivom "*Wave 8*: Razumevanje sadržaja". Ovo globalno istraživanje sprovedeno je u 65 zemalja, među kojima su pored Srbije učestvovale i Hrvatska, Bosna i Hercegovina i Makedonija, a podaci su prikupljeni od preko 50.000 aktivnih korisnika interneta (koriste ga svakog ili svakog drugog dana) uzrasta od 16 do 54 godine, što predstavlja reprezentativnu sliku potreba, pogleda i ponašanja preko milijardu korisnika društvenih medija u svetu. *Wave* istraživanja pokazuju da su pet osnovnih ljudskih potreba temelj ponašanja na društvenim mrežama: potreba za učenjem, pripadanjem, maštanjem, ličnim razvojem i priznanjem.

FEJSBUK DOMINANTAN U SRBIJI

Većina korisnika interneta kao svoju najčešću aktivnost na internetu navodi gledanje video-sadržaja, posećivanje različitih sajtova, kao i posećivanje profila svojih prijatelja i uređivanje vlastitih profila. U Srbiji je Fejsbuk i dalje dominantna društvena mreža, a slično je i u drugim zemljama regiona. Češće od jednom dnevno Fejsbuk u Srbiji posećuje 77 odsto *online* populacije. Ovi rezultati su još veći ako se ima u vidu mlađa starosna grupa uzrasta od 16 do 24 godine. Čak 88 odsto njih posećuje Fejsbuk više puta u toku dana. *Wave 8* pokazuje da čak 44 odsto korisnika interneta u Srbiji pre postuju samo svoje slike, nego slike svojih prijatelja. Istraživanje je takođe pokazalo da se na ličnim profilima, pored fotografija, najčešće deli video-sadržaj.

Dok u evropskim zemljama ispitanici društvene medije pre svega cene zbog mogućnosti unapređenja društvenih odnosa, u ostatku sveta ih prvenstveno vide kao sredstvo zabave i opuštanja. Tako npr. konzumenti u Indiji (88 odsto) ili Meksiku (85 odsto) najčešće dele zanimljive sadržaje o proizvodima i uslugama. Sa druge strane to čini samo 60 odsto konzumenata u Velikoj Britaniji, koji se prevashodno vode radoznalošću koja je svojstvena britanskim potrošačima, i najviše vrednuju kad brend govori nešto novo ili neočekivano.

U godini u kojoj je reč "selfie" uvrštena u Oksfordski rečnik, čak 45 odsto ispitanika kaže da deli svoje fotografije na mreži, što je postao najčešće šerovan sadržaj. Čak 43 odsto mladih u Srbiji bi volelo da postane poznato putem interneta ili

društvenih medija i to najčešće čini kroz postovanje svojih fotografija, popularnih selfija, otkriva istraživanje *Wave 8*. Sa druge strane, zanimljivo je da 23 odsto nešto starije populacije, starosti od 30 do 55 godina, želi to isto.

Zabrinutost za privatnost na mreži postepeno raste – pre pet godina, 61 odsto aktivnih internet korisnika bilo je zabrinuto za iznošenje svojih ličnih podataka na mreži. Danas taj strah ima dve trećine ispitanika. Međutim, 58 odsto ispitanika volelo bi da ostane anonimno na mreži, ali paradoksalno čak 47 odsto od onih koji žele da ostanu anonimni, kaže da bi voleli da budu poznati na mreži. Globalno, 20 odsto ljudi misli da je društvena mreža dobro mesto za razvoj biznisa. Tako su društveni mediji postali najbolje mesto da se steknu poslovni kontakti, izgradi karijera, upoznaju novi ljudi.

DIGITALNA GENERACIJA

Katarina Kostić, direktorka razvoja za medijske operacije I&F McCann Grupe, kaže za "Vreme" da medije ne delimo na digitalne i nedigitalne kada se u svakodnevici zabavljamo putem medija, informišemo, ubijamo dosadu, učimo... "Ljudi komuniciraju, zabavljaju se, informišu se, uče gde god i kako god, i te njihove potrebe su ono što je konstanta, što se ne menja, samo se prilagođavamo novim kanalima koje uključujemo u naše živote onako kako mi to želimo i kada želimo. Tzv. digitalna generacija, ima internet u svom DNK kodu."

Prema njenim rečima, društveni mediji i internet su samo jedan od kanala koji nas okružuju, ali koji je postao krucijalan deo naših života u svakom smislu. "Od toga da ću naviti svoj sat na mobilnom telefonu da me probudi, uneti podsetnik u svoj telefon da decu treba odvesti do lekara, informisati se i pronaći nešto što mi je potrebno na internetu, daunlaudovati igricu detetu, a sebi knjigu, platiti račune, videti šta zanimljivo ljudi kače po društvenim mrežama Ali, era interneta i društvenih mreža učinila je da sada potrošači imaju svoj glas, da utiču na kompanije, komentarišu, menjaju industrije, pravila igre. Ovo je svakome ko se bavi komunikacijama jasno, a svaka kompanija koja nudi svoje usluge ili proizvode tržištu na neki način komunicira

Radovan Aleksić, komercijalni direktor za napredne medijske servise Agencije Drive

Konverzacija brendova

Današnji potrošač, kao aktivan učesnik ili, bolje rečeno, kao publika, postao je zasićen porukama, a put do njega postala je prava borba kroz gužvu

Iz ere jednosmerne komunikacije prešli smo u eru dijaloga, i komunikacija sa brendovima pretvorila se u priču o odnosima i emocijama. Nove tehnologije i digitalni svet konačno omogućavaju pravu integraciju brenda i potrošača kroz njihovu konverzaciju.

Kreiranje sadržaja koji budi emociju i pruža doživljaj potrošaču i njegov inovativni plasman, odlučujući su u vreme *multiscreena* i internet komunikacije. Današnji potrošač, kao aktivan učesnik ili, bolje rečeno, kao publika, postao je zasićen porukama, a put do njega postala je prava borba kroz gužvu. Povećan broja kanala komunikacije koji omogućavaju još više bogatijih sadržaja i multifunkcionalne tehnologije uticali su na to da se potrošač okrene sadržajima koji za njega imaju istinsku vrednost.

Neophodno je biti originalan, ponuditi kvalitetan sadržaj i razlikovati se od konkurencije: u tome je snaga *brand contenta*, to jeste drugačija, ali baš dobra reklama. Kvalitetan sadržaj omogućava brendovima da postanu mediji za sebe, a direktorima marketinga pruža mogućnost da učestvuju u kreiranju programa.

Brendovi moraju da povećaju nivo kvaliteta u komunikaciji da bi stvorili doživljaj i sadržaj za koji se potrošači emotivno vezuju i imaju motivaciju da iskustvo, mišljenje i osećaj podele. Treba preći sa "marketinga kupovinom pažnje" na "marketing pridobijanja pažnje", jer preporuka pojedinca danas je postala najjača reklama.

Važno je da brendovi razumeju da je potrošač taj koji treba da ima glavnu ulogu, a da su oni tu sporedni. To je jedini način na koji mogu biti sigurni da će njihov sadržaj biti primamljiv bez osećaja težine komercijalnog pritiska. Brendovi se tada obraćaju jezikom koji nije komercijalan, već informativan, zabavan ili humoristični. Uvodeći potrošača u svoj svet, brend izgrađuje vezu s njim.

Stvaranje brendiranih sadržaja kao sredstva komunikacije je strategija koja postoji već dugi niz godina u Francuskoj. Na TF1 (Télévision Française 1), gde sam i sam radio, posebno odeljenje bavilo se upravo kreiranjem ove vrste sadržaja i inovativnim platformama komunikacije.

Četiri pravila kojih se treba pridržavati za uspešan *brand content*: relevantnost ideje, kvalitet izrade sadržaja, efikasnost medijske distribucije i sposobnost generisanja *earned media*.

Za brend je stvaranje vrednosti od najveće važnosti: osim samog kvaliteta sadržaja, brend treba da se skladno integriše kako bi otklonio barijeru između izdavaštva i reklamiranja. I pored toga što je kvalitetan, sadržaj treba da ostane u službi brenda i da prenese njegov koncept i vrednosti: to je i dalje komunikacija čiji je krajnji cilj povećanje prodaje, obezbeđivanje prepoznatljivosti i poželjnosti brenda.

Postoji više izazova u srcu *brand contenta*, a svi su fokusirani na stvaranje vrednosti. Zato se danas naš zadatak sastoji u tome da se *brand content* sagleda kao integralni deo Paid, Owned i Earned (POE) Media strategije razvoja brenda. Kampanja "American Rom", realizovana u Rumuniji pre nekoliko godina za čokoladu Rom, odličan je primer uspešnog brend contenta. Izuzetna ideja koja je praćena medijskom strategijom, usaglašena sa POE Media strategijom i, najvažnije, nepostojanje kontrasta između reklame i sadržaja.

Autor je bio komercijalni direktor (2007–2013) na TF1 Publicité (Francuska televizija 1) odeljenja koje se bavilo brand contetom, novim tehnologijama oglašavanja i inovativnim platforma komunikacije. Sada radi kao komercijalni direktor za napredne medijske servise agencije Drive.

WAVE 8: Katarina Kostić sa učesnicima panela
Foto: UM

sa onima kojima želi da se obrati." Digitalni mediji su danas podjednako bitan element kampanje kao i svaki drugi, čak vrlo često i najbitniji.

TRENDOVI NA DRUŠTVENIM MREŽAMA

Nikola Đurić, menadžer za društvene medije za Srbiju kompanije Coca-Cola, kaže za "Vreme" da prilikom analiziranja rezultata nekog istraživanja prve stvari na koje obično obrati pažnju jesu sličnosti između različitih ciljnih grupa, jer to govori da je reč o nekom makro trendu. "Prva stvar koju sam primetio u *Wave 8* se tiče samih korisnika, odnosno svesti o njihovom uticaju na društvene mreže, i tu vidimo značajan porast broja ljudi koji smatraju da mogu zarađivati novac na internetu. Ovo je veoma važno i za nas kao kompaniju, jer znači da korisnici razumeju komunikacioni kanal i shvataju da su oni, u stvari, kreatori sadržaja za razlikuju od tradicionalnih medija gde sadržaj samo konzumiraju. Mi smo, sa naše strane, napretku *online* komunikacije doprineli realizacijom regionalnog projekta 'Coca-Cola Bloggers Network Adria', kroz koji već drugu godinu pomažemo blogerima da se komercijalizuju i postanu profesionalci."

Drugi trend mogao bi se nazvati – rađanjem novih uzora, a odnosi se na poverenje koje korisnici društvenih mreža ispoljavaju prema blogerima i vlogerima, ističe Đurić. "Tu takođe vidimo značajan rast u svim ciljnim grupama i jasno je da društvene mreže popunjavaju prostor koji je nastao tabloidizacijom tradicionalnih medija. 'CeWebrities' su ljudi koji su postali poznati zahvaljujući sadržaju koji proizvode za internet i to je upravo ono što ih razlikuje od poznatih ličnosti koje su takođe veoma praćene na društvenim medijima. Za nas su ovi prvi, kreatori sadržaja, važniji, jer su upravo oni u stanju da marketinšku poruku prenesu na način koji je najpogodniji za ovaj kanal komunikacije. Prošle godine smo tviterašima slali limenke koje su stihovima odgovarale na njihove tvitove u okviru naše 'Reci pesmom' kampanje, ove godine angažovali smo modne blogerke kako bismo upoznali potrošače sa asortimanom 'Coca-Cola Pop-Up Radnje'. Siguran sam da će biti sve više ovakvih saradnji između kompanija i kreativnih ljudi."

Treći i četvrti trend odnose se na sam sadržaj, odnosno osobine sadržaja koji ljudi dele u društvenim mrežama. "Nešto što je zabavno za mame istovremeno je veoma dosadno tinejdžerima i obrnuto. Upravo zbog toga razlikuje se sadržaj koji postavljamo na naše digitalne kanale, Instagram i Tviter su za mlađe korisnike društvenih mreža, dok Fejsbuk koristimo za obe ciljne grupe, ali uz precizno ciljanje. Na taj način postižemo da vam prisustvo Coca-Cole na društvenim mrežama deluje drugačije u zavisnosti od toga kojoj ciljnoj grupi pripadate. Četvrti trend odnosi se na sadržaj koji delite sa svojom zajednicom zato što smatrate da će njima biti koristan, u tom smislu najviše radimo sa mamama, kroz partnerstvo sa blogom Minjina-kuhinjica.com", kaže Đurić.

ONLAJN PRISUTNOST

Nikola Jevtić, ekspert za društvene mreže kompanije VIP Mobile, kaže za "Vreme" da rezultati *Wave 8* istraživanja prikazuju trendove razvoja odnosa pojedinca prema sadržaju digitalnog okruženja, koje je već uveliko sastavni deo našeg života i poslovanja.

"Uvidi koje svake godine donose ova istraživanja igraju važnu ulogu u kreiranju strategije poslovanja mnogih kompanija širom sveta, ali i ovde u Srbiji. Informacije o tome kako se ciljne grupe povezuju *online* i kako pojedinac reaguje na povratne informacije na sadržaje koje sam kreira i postavlja na društvene mreže su veoma značajne za prilagođavanje nastupa brendova u digitalnom okruženju, kao i za približavanje kupcima i korisnicima usluga. Više nije dovoljno da brendovi samo budu prisutni na *online* kanalima već da se, u obilju informacija i poruka, istaknu originalnim sadržajem, "ukradu" pažnju pojedinca i podstaknu na akciju", smatra Jevtić. "U Vipu nastojimo da naše *online* aktivnosti, poruke i stil komunikacije u potpunosti prilagodimo publici, kao i da dodamo naš tajni sastojak "Druge priče". Jedna od najzapaženiji naših kampanja #Megagigaultra, nastala je povodom uvođenja u ponudu nove tarife za mlađe od 30 godina. Kampanja je izazvala dosta različitih reakcija na društvenim mrežama zbog smelog, direktnog i iskrenog pristupa ciljnoj grupi kojoj je proizvod i namenjen. Pokazalo se da je mladima ova poruka bila više nego jasna i da su se poistovetili sa stilom komunikacije jedne od naših najsupešnijih kampanja tokom prošle godine." ¶

BILJANA VASIĆ

Srpsko onlajn tržište nerazvijeno

Prema rečima Nikole Đurića, srpsko tržište bi se moglo nazvati nerazvijenim u domenu marketinga na društvenim mrežama, iako se čini da su svi preduslovi već ispunjeni. "Mi već nekoliko godina unazad razvijamo kampanje koje društvene medije, odnosno konverzaciju stavljaju u samo srce kreativne ideje, ali me ohrabruje što to sada viđam i u kampanjama drugih kompanija. U vremenu pametnih telefona čak i običan plakat može biti iskra koja će pokrenuti konverzaciju i podstaći ljude na kreiranje sadržaja. Na kraju dana, 95 odsto sadržaja o našem brendu stvaraju potrošači, mi smo uspeli samo ako ih inspirišemo da stvore sadržaj koji vodi kreativnoj ideji, kao što smo to uradili u prvom delu *#PoljubiRadost* kampanje", smatra Đurić.

Štampa kao luksuz

"Najbolji medijski brendovi imaju senzibilitet i različitost koja ih čini jedinstvenima i stvara lojalnu publiku. Trka za 'klikovima' je mnoge publikacije napravila istovetnim desetinama drugih"

Pre nego što je u martu 2011. postao glavni urednik Digidaya, Brajan Morisi (Brian Morrissay) bio je urednik digitalnog izdanja magazina *Adweek*, gde je pratio digitalnu industriju, razvoj društvenih mreža, tehnologija oglašavanja i unovčavanja strategija za izdavače. Digiday dnevno pokriva najnovija i najvažnija dešavanja u medijima i marketingu, a poznat je i po organizovanju vrhunskih događaja u vezi sa izdavaštvom, brendiranjem i PR-om. Poslovni magazin "Fast Company" je odabrao Digiday kao jednu od 10 najinovativnijih medijskih kompanija na svetu u 2015. godini. Za "Vreme" glavni urednik Digidaya Brajan Morisi govori o trenutnom stanju u PR svetu, o budućnosti štampe i o sveprisutnom trendu po kome je za većinu digitalnih medija mnogo važniji broj ljudi koji je kliknuo mišem na neku vest, od kvaliteta same vesti.

"VREME": U jednom intervjuu od pre sedam godina rekli ste sledeće o PR industriji: "Deluje da je industrija preopterećena pokušajima da kontaktira što veći broj ljudi. Ovo, zajedno sa olakim pritiskanjem dugmeta 'pošalji' i zaduživanjem mlađih saradnika da neprestano prate dalji razvoj (*follow up*), znači da sam ja preplavljen elektronskom poštom, *follow up* elektronskom poštom i telefonskim pozivima koji prate *follow up* elektronsku poštu." Da li su se stvari promenile kada pogledate PR industriju danas?

Brajan Morisi: Mislim da se PR menja. Sve što ljudi iz marketinga sada žele jeste "sadržaj" (*content*). Ovo stavlja neke PR firme u dobru poziciju, ali mnogi još moraju da prilagode svoje ključne nadležnosti. I dalje kod njih preovladava trgovanje pretpostavljenim kontaktom koji imaju sa novinarima. Ono što je smešno jeste da većina novinara, ako ima izbor, ne bi želela da ima kontakt sa ljudima iz PR-a.

Ovde u Srbiji često se kaže da elektronske novine ne mogu da prežive bez dodatne podrške ili bez štampanog izdanja. Kakvo je vaše iskustvo po ovom pitanju, može li onlajn redakcija da preživi samo uz pomoć marketinga i/ili pretplate?

Nebitno je kako se neka publikacija dostavlja. Ono što štampane novine imaju, a digitalne novine nemaju, jesu dva izvora prihoda: oglašavanje i pretplata. Na internetu, sa toliko mnogo sadržaja, originalna strategija bila je da sadržaj bude besplatan, a da sav prihod dolazi od oglasa. Ovo je bila loša procena, jer je na internetu prostor za reklame skoro neograničen. Ovo je otežalo novinama da naprave prelazak na *online* platformu, gde pritisci na cenu znače da je potrebna potpuno drugačija osnova troškova. Najuspešnije publikacije pronalaze nove načine za pravljenje novca: različite modele članstva, organizovanje događaja, oglašavanje, i drugo.

Blisko prethodnom pitanju, kakvo je vaše mišljenje o budućnosti štampe? Da li je neizbežno da štampa nastavi da dalje slabi i nestaje?

Štampa će preživeti, ali kao niša, kao luksuzni proizvod. Jasno je da će ljudi skoro sve informacije konzumirati digitalno. Novine će preživeti najteži udarac, jer štampani magazini još nude superiornije iskustvo od digitalnih magazina. Ali, to se ne može reći za novine.

Vaša kompanija Digiday je izabrana kao jedna od deset najinovativnijih medijskih kompanija na svetu u 2015, po izboru "Fast Companyja". Zašto? Šta je to što Digiday razlikuje od drugih?

Mislim da smo se dobro diferencirali u veoma gusto naseljenom polju. To smo uspeli fokusirajući se isključivo na modernizaciju medija i marketinga, i onoga šta to znači za brendove, agencije i izdavače. Takođe smo pokušali da se razlikujemo u našem poslovnom modelu, dopunjujući prihod od oglašavanja veoma snažnim poslovanjem u organizovanju događaja, portalom koji se bavi karijerama i sadržajnom marketinškom agencijom.

Po vašem mišljenju, koliko uticaja imaju PR agencije na sadržaj koji mediji objavljuju – i štampani i digitalni?

Nisam siguran, jer je on različit u različitim poljima. Mi se ne oslanjamo na to da nam ljudi iz PR-a donose vesti, jer želimo da celokupan naš sadržaj bude različit. Osvežavajuće je kada nije nužno da se učestvuje u toj igri.

Da li primećujete trend objavljivanja sve više "mekih" priča, koje jure za što većim brojem "klikova", na račun promišljenih i komplikovanih priča, koje je neuporedivo teže proizvesti i napisati? Gde će se ovaj trend zaustaviti?

To vodi ka onome što ja zovem viralnom istovetnošću. Ono što je objavljeno testira se tako što se zapitaš: ako uklonim brend i logo, da li će ljudi i dalje prepoznati o kome je reč? Najbolji medijski brendovi imaju senzibilitet i različitost koja ih čini jedinstvenima i stvara lojalnu publiku. Trka za "klikovima" je mnoge publikacije napravila istovetnim desetinama drugih. To je, dugoročno, veoma loša pozicija. ¶

R.V.

Sadržaj možete naći svugde, mi ga pretvaramo u iskustvo

"U doba izobilja sadržaja vrijede malo drugačija ekonomska pravila. Sadržaj postaje onoliko bitan koliko ima značenja, koliko vrijednog iskustva donosi. Sadržaj i iskustvo koje nudi Weekend Media Festival pokriva vjerojatno najuzbudljiviji dio ekonomije danas"

Piše: **Nikola Vrdoljak**

Proizvođačima sadržaja ovih dana ne ide najbolje. Uz nekoliko časnih iznimki, svaki dan možemo pratiti njihove teškoće. Najzvučnije ime je svakako Tejlor Svift, koja je nedavno ušla u rat s Epl mjuzikom, iako je njena karijera trenutno u mnogo boljem stanju od ostalih. U novinarstvu je ekonomsko stanje sve lošije već godinama. Ekonomska logika je jednostavna: sadržaj je postao sve dostupniji, ponuda je značajno porasla, cijena sadržaja je pala. Mnogi koji stvaraju sadržaj često to rade potpuno besplatno. Oni koji od sadržaja žive, dobili su nelojalnu konkurenciju.

Ako je sadržaj kralj, kako često znamo reći, onda je to jako siromašan kralj. Danas vladaju platforme. *Spotify*, *Netflix*, *Google* i *Facebook* samo su neki od mnogih servisa koji posreduju između onih koji konzumiraju i stvaraju sadržaj. I postali su nevjerojatno moćni. Gugl i Fejsbuk su, bar što se marketinga tiče, izdavači kao i svaka medijska kuća. Ali, za razliku od medijskih kuća, oni ne plaćaju sadržaj, a imaju ga u nevjerojatnim količinama, toliko velikim da se cijelo tržište oglašavanja urušilo i teško pogodilo medije. S druge strane, platforme su omogućile nikad preciznije oglašavanje i pristup oglašavanju za sve koji to žele, pa i najmanje tvrtke.

SVE JE NA JUTJUBU, ŠTO ĆE NAM FESTIVAL?

Zaključak je da je sadržaj danas dostupniji nego ikada. Sve što želite možete pronaći na Jutjubu ili Guglu. Ne znate ispeći jaja, odete na Jutjub. Ne znate popraviti prozor, Jutjub. Bomba, Jutjub. Aplikacija, Jutjub. Tvrtka, Jutjub. Država, Jutjub. Isto je i s govorima dobrih predavača. Sve je dostupno. Ako želite, danas se možete educirati bolje nego ikad.

Kad vidimo kako je znanje lako dostupno, pitamo se kako napraviti festival koji počiva na sadržaju? Isto pitanje postavljaju svi proizvođači sadržaja. Glazbenici su masovno prionuli koncertima, jer se CD-ovi više gotovo i ne kupuju, zbog čega su im prihodi značajno pali. Iako su svi i dalje dolazili do svih pjesama preko torenta, na koncerte se i dalje išlo. I to više nego ikada, suprotno očekivanjima.

Što se dogodilo? Veliki broj ljudi koji nikada ne bi kupili CD nekog banda za koji prije nisu čuli, sad su bili spremni poslušati ga, vezali su se uz glazbu i bili su spremni doći na koncert. Dostupnost je dovela do dosega, doseg do povezanosti i tako do dolaska na koncert, iako je koncert nudio istu glazbu kao i slušanje u dnevnoj sobi. Ali, koncert je, kako mnogi kažu, nezaboravno iskustvo. Shvatili smo da u doba izobilja sadržaja vrijede i malo drugačija ekonomska pravila. Sadržaj postaje onoliko bitan koliko ima značenja, koliko mi vrijednog iskustva donosi.

KULISA I *NETWORKING* OBOGAĆENOG SADRŽAJA

Weekend Media Festival kao svoj proizvod nudi iskustvo. Puno iskustvo sastoji se od obogaćenog sadržaja. Dovodimo vrhunske govornike iz svijeta i najbolje domaće paneliste koji raspravljaju teme o temama koje vas zanimaju i o kojima ne možete čuti baš svugdje. Osim na Jutjubu. Ali na Jutjubu ne možete dobiti ono čime obogaćujemo taj sadržaj kako bi postao iskustvo. Povezivanje (networking) s ljudima iz branše iz cijele regije, zabava na nizu partija tijekom festivala, ambijent prekrasnog Rovinja koji daje fantastičnu kulisu te mogućnost da sve teme koje ste čuli odmah prodiskutirate sa samim predavačima i pretvorite u posao.

Sadržaj i iskustvo koje nudimo pokrivaju vjerojatno najuzbudljiviji dio ekonomije danas. Prije nekoliko dana u ovom istom listu Ana Anđelić, koja će također gostovati ove godine u Rovinju, definira taj prostor kao "presjek biznisa, kreativnosti i tehnologije". Naš prijateljski festival iz Montreala s kojim nas je spojio Bane Brkljač, naš dugogodišnji partner, zove to područje C2 (*creativity&commerce*).

London, Njujork, San Francisko i mnogi drugi globalni gradovi pokušavaju taj presjek dovesti kod sebe, zajedno s ljudima koji ga čine, u mnoge nove rastuće kvartove.

Mi taj presjek zovemo *Weekend Media Festival*. ¶

Autor je direktor programa 8. Weekend Media Festivala, partner u digitalnoj agenciji 404.

Još jedan razlog za selfi

Da se ne lažemo, svi posmatramo Fantu kao mlađu, ružniju sestru Coca-Cole. Kad ovaj brend započne kampanju gde su u centru pažnje limenke koje se razlikuju u elementima dizajna, svi pomalo doživimo Coca-Cola *déjà vu*. Setimo se kampanje sa imenima (a kasnije i pesmama) koje smo svi pažljivo birali, hteli to da priznamo ili ne. Međutim, u eri kada društvene mreže bazirane na *photo contentu* poput Instagrama doživljavaju procvat i reč "selfie" dobija kultno značenje, #FantaSelfie ipak nije totalni promašaj.

Ko je tačno ovde ciljna grupa? Tinejdžeri.

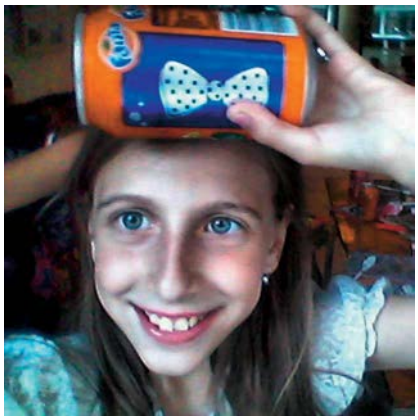

Foto: marija49/Instagram

Kada odredite da vam centralna komunikaciona platforma bude Instagram, onda je jasno da vas zanima da uhvatite mlađu populaciju koja će za vaš brend praviti čuveni "user generated content", što je san svake osobe koja se bavi digital marketingom. Dajte im slatke crteže i zabavne elemente koji se uklapaju u vrednosti koje brend komunicira, ostavite im prostora da budu maštoviti, obećajte im nagrade i BUM! Fanta možda i nije toliko "smor" kao što kaže Mika iz osmog tri. Još ako im stvorite utisak da mogu uz pomoć svojih glasova da izaberu naredni dizajn limenke, eto lajkova i komentara, *reach* raste, a uz njega i prodaja.

Pitanje je vremena kada će se svi zasititi "selfie" trenda u marketingu. Fanta je svakako uhvatila poslednji voz i, koliko mi se čini, planira da se vozi dok kondukter ne kaže dosta.

Kako god pogledamo, ova manje popularna "sestra" uspela je u onome što je zacrtala. Trenutno broji preko 7000 *followera* na Instagramu, što nije uspelo ni Coca-Coli sa sve podrškom Sare Jo i drugih poznatih ličnosti na koje mladi odlično reaguju.

Tri put *ura* za Fantu!

MILADIN STOJADINOVIĆ
stručnjak za digitalne medije, SVA Communication Agency

Neinspirativno, a zarazno

Teško je govoriti o ovoj kampanji u lokalnim okvirima po parametrima njene kreativnosti, budući da je ista adaptirana iz centra svetske fabrike radosti.

Kampanja "Fantaselfie" već svojim imenom garantuje da je reč o advertajzingu za koji svoj IQ ne morate naprezati do nadljudskih granica ne bi li nekako skontali šta je u pitanju. Prosto kao pasulj (ne onaj sa silnim dodacima, kuvanjem, prosipanjem voda i ostalim čarolijama): zadatak je bio iskoristiti naviku samouslikavanja, sveprisutnog dokaza da je EGO u modernoj civilizaciji pojeo i ID ego i SUPER ego za doručak sa hrskavim muslijem prelivenim mlekom sa nula posto mlečne masti, u svrhu promocije novog dizajna pakovanja gorespomenute Fantastične tekućine.

Dizajn je, skromnog sam mišljenja, brutalno za zaborav. Njegova upotrebljivost u svrhu buđenja maštarija ciljne grupe od petnaest do bog-te-pita-koliko, takođe je, budimo iskreni, svedena na nekoliko osnovnih fora, koje se ispucaju u roku od 100 fotografija na Instagramu. Ali, ne lezi vraže: potreba svekolikog instagramatički pismenog, a inače dopola opismenjenog puka da se samoopaljuje mobilnim telefonima, sve je samo ne iscrpljena teritorija.

I eto ti – uspeha! Dakle, kreativno – ne, inspirativno – nemam ni pridev kao odgovor, ali – upotrebljivo. I zarazno. Još kad sevnu milioni u medijske budžete, probaj ga ti sine ili ćerko milenijalistički da ne pukneš jedan selfi svetu u inat, a zauzvrat da dobiješ fenomenalnu promo kapicu nad kojom je kapao čestiti maloletni kineski pregalac čitavih 45 nanosekundi.

O tempora, o mores, rekao bih, da nije istina na svu sreću, da će se i ova, kao i ostalo more sličnih kampanja, sliti niz isti kanal kojim i sama tekućina iz radošću obasjanih predela sveljudske kreativnosti silazi... Kakvi ljudi, takva i reklama, reklo bi se. A ima i boljih.

MILAN PRODANOVIĆ,
pomoćnik kreativnog direktora, Idea Plus

REČNIK MARKETINGA

Copywriter – osoba koja piše oglasne ili promotivne poruke

NEBOJŠA KRIVOKUĆA, KREATIVNI DIREKTOR AGENCIJE *COMMUNIS DDB BEOGRAD*

Definicija tvrdi: "Osoba koja piše oglasne ili promotivne poruke", ali to nije sve. *Copywriter* je umetnik koji primenjuje značenje, zvučnost, aktuelnost reči da bi kreirao kontekst ili priču kojom privlači pažnju na proizvod, uslugu ili pojavu.

Copywriter je primenjeni umetnik i zato što je ta priča "u službi prodaje", ali i zato što priča nije samo njegova ideja – već je rezultat analiza i strategije komunikacije na kojoj je radio veći tim ljudi. *Copywriter* nas rečima zavodi, ali i razvodi od nekih stvari ili navika; rimuje, šapuće, peva... Nekada nađe način kako da nam nešto kaže – i bez reči.

VLADIMIR SIMIĆ, KREATIVNI DIREKTOR AGENCIJE *MY NAME IS LUKA*

Reč kopirajter (*Copywriter*) može da se prevede na srpski jezik, kao tekster ili tekstopisac. Kopirajter je bolja i tačnija reč od obe. Tekster je strana reč kao i kopirajter, a osim nekoliko, uglavnom neuspešnih i upornih izuzetaka, kopirajteri ne pišu tekstove pesama, već oglasne poruke, u agencijskom govoru "kopi". Kopirajter smišlja imena proizvoda, piše scenarije za televizijske i radio spotove, digitalne i analogne aktivacije i promocije. Ovo je naporan posao zato što se, za razliku od ostalih pisaca, kopirajteri tokom čitavog radnog dana i radnog veka kreću kroz različite žanrove, stilove i svetove dok pišu u ime vrlo različitih brendova.

MEDIGROUP
DOM ZDRAVLJA Dr Ristić
LABORATORIJA
01.06. - 30.06.
Narodnih heroja 38
Novi Beograd
Visoka 16
Banovo brdo
dr-ristic.medigroup.rs
011 2693 287

Najbolje od Pšenice
Danubius
Durum
Penne rigate
Gnocchi
Fusilli
Fusilli tricolore
Spaghetti
www.danubius.rs
/DanubiusNoviSad
@DanubiusNoviSad

LJUBOMIR ŽIVKOV

Umetnost mogućeg II

Neverovatno je kako neki seljak može da bude ovoliko glupav. U neravnopravnoj borbi čoveka i stihije, odnosno mene i korova radog da caruje u mojoj rođ. avliji i bašti, posegao sam za što bi Makluan kazao produžetkom čovekovih opštila, nabavio sam tzv. trimer, ali mi je, verovali ili ne, bilo potrebno nekoliko godina prakse (u pravu je Marks!) da motorčić upalim. Upamtio sam proceduru, sveč. čin paljenja, polugica ide u određen položaj da se motor javi, tako to majstori zovu, ja bih rekao da se odazove, nema veze, pa se taj mini menjač pomera u drugu poziciju iz koje se očekuje uspešno puštanje motora u blagosl. pogon.

E, ja sam na tom koraku padao i padao: trgnem naglo konopac iz sve svoje snage, mehanizam se uzvrpolji, ali motor ne proradi, to ja bezuspešno ponavljam doklen mi se junačka desnica ne umori. Tek nedavno, puklo mi je pred očima da ja svu snagu potrošim na prazan hod toga konopca: kanap u samom početku treba petinom snage takoreći tegliti, sve dok ruka ne oseti prvi otpor, tja, moja sila, kakva je da je, trošena je na pogrešnom mestu i u pogrešno vreme! Danas, međutim, ugasim motor ako se trava obmota oko kotura sa plastičnim brkovima, sklonim taj lažni ivanjski venac, i ne skidajući srpski trimer sa srpskog ramena palim motor, kao što majstor u radionici pali ne spuštajući spravu na pod ni na radni sto, priličan je to napredak za mene koji sam Buvar i Pekiše u jednom telu. Da. Dvojica prijatelja su se u predvorju starosti okrenula zemljoradnji i selu, ja sam za razliku od tih gradskih piskarala u selu radio sve (nisam doduše klao svinje, ni živinu, nisam se okušao u striži ovaca, nisam izučio kako se pletu korpe, kako se kuva sapun, kako se podmesi kvasac, kako se štavi koža divljači...), i neshvatljivo mi je u kolikog sam se amatera izrodio za pedeset godina.

Dva debela dana čupao sam korov iznikao između cigala, pojedini primerci neželjene flore dosezahu mi do pasa, eh, da si pravi ljubitelj prirode ne bi ovo bilje, koje mora imati svoje mesto u božanskom poretku, čupao iz korena, ne bi remetio lanac ishrane, ekologicheskoe ravnovesie...

Avaj, trećeg dana neke od biljaka koje sam usled njihove gedžavosti poštedeo iskoristile su lepo vreme i pomanjkanje konkurencije da vidno uznapreduju, jeste priroda sve što nas okružuje, ali okružuje nas i *total*, slavni otrov koji će na poprskanoj površi satrti i zatrti sve oblike života; kupim hemikaliju, uzajmim od zeta špric (prskalica je plastična: nije ni bleda senka šprica za vinograd, u čijoj je konstrukciji blista bakar, kovina koja mi se sviđa više od srebra i zlata), i krenem u kaznenu ekspediciju. Pašće tu i poneki kolateralac, stradaće i mahovina koja služi da otkrijemo gde je sever, ama ne može drukčije: bube, gliste, voleo bih da ovaj špric ima alarm koji bi vas sve razbudio i privoleo da se glavom bez obzira evakuišete što brže i što dalje, ali kad rat počne nema prenemaganja: ako špecija pokisne u naredna dva sata, moj će zamysel će propasti.

I kad ručno plevim dvorište ili baštu ne mogu da se zaustavim, zastanem samo da se osvrnem i da na bojnom polju pogledam već svenule moje neprijatelje, takav sam i sa hemijskim oružjem u ruci: prskam strpljivo pet po pet redova cigala, ne dopuštam da ijedan centimentar ostane suv, au, nisu li i nacisti bili precizni i posvećeni firerovoj ideji da se čovečanstvo pročisti i preporodi u smanjenom doduše obimu, da si samo tako pedantan, tako savestan kad nešto stvaraš, kao što si usredotočen u neprirodnoj selekciji na čije si nedostojno čelo stao.

Publika se nije organizovano usprotivila paorskom dnevniku, kao što ništa ne preduzima ni protiv najnovih novinarskih, da kažemo, žanrova (koje ću jednog lepog dana nauč. obraditi), so, evo i završnog dela

Imao sam, eto, prigovor savesti (građanine! zagadi hemikalijom svoje dvorište, svoje rodno selo i svoju planetu! uzmi na dušu vrste kojima se Darvin divio...), ali sam smogao snage i da ga prevladam, total je prodro u svaku poru moje zapuštene avlije – evo vam, stradate samo zato što vas današnja estetika ne knjiži kao ukrasne biljke, što niste za jelo i što niste za prodaju!

Ratnički nagon budi iskonsko nemilosrđe i gordost, evo vam, iskate da srknete i udahnete još totala, shvatili ste ovo kao napušteno poljopr. gazdinstvo i krasno ste se razbokorili, razularili i takoreći raspomamili, ali se gospodar vratio!

Iskupljenje sam potražio zalivajući predveče dunje prvorotke (poklon mog druga, lekara koji se odao voćarstvu, a koji ih je u mome odsustvu zasadio i sve su se primile ne treba lepše). Obradovao sam i smokve u dnu dvorišta, i staru krušku; zalio sam breskvu iza šupe, krušku sam ručnom testerom kurtalisao njenih suvih grana koje su služile još samo simetriji, da, imam i dud, samorastnik, kao da mi se neko vratio iz poluvekovnog progonstva: sreska vlast se šezdesetih godina bila ostrvila na dudove i jednog proleća tamo gde smo imali krasan drvored ostadoše krateri kao posle izvađenih kutnjaka i umnjaka; dud je donjim granama probio metalnu ogradu i preti da je iskrivi ili sruši (a ja je ofarbao u plavo i belo da mi liči na Grčku), i njemu sam potkresao grane koje su narušile prethodno stanje stvari: rasti uvis, rasti prema utrinama, rasti posle i iznad ograde ako ti je stalo do simetrične krošnje, zid je starosedelac, ti jesi prinova, ali si nadasve pridošlica, uh, osećam se kao Evropska unija. ¶

Neimar iz Srebrenice

Sarajevsko "Oslobođenje" objavilo je 1974. godine članak pod naslovom "Od stolara iz Srebrenice do dekana Visoke škole u Berlinu". U njemu se sumira dotadašnji životni put Selmana Selmanagića, arhitekte rođenog u Srebrenici: diplomirao na Bauhausu, pod paskom Paula Klea, Valtera Gropijusa, Misa van der Roea; tridesetih radio u Istanbulu i Jerusalimu; Drugi svetski rat kao član Komunističke partije Nemačke proveo u Berlinu; posle rata, projektovao najveći stadion u Istočnom Berlinu "Valter Ulbriht". Umro je 1986. godine, a sahranjen je u Srebrenici, gradu u kojem će devet godina kasnije u samo nekoliko dana biti ubijeno 25 njegovih imenjaka

Na reversu novčanice od deset hiljada turskih lira koja je bila u opticaju tokom osamdesetih godina prošlog stoljeća nalazio se lik Mimara Sinana. U njegovoj pozadini stajalo je jedno od najčuvenijih djela njegovih – džamija Selimija. Na novčanici su kao godina rođenja i smrti navedene 1490. i 1588. Oko obe ove godine, međutim, postoje kontroverze. Ona oko godine rođenja je manja. Osim 1490, pominje se i 1489. godina. Uglavnom, prilično je pouzdano utvrđeno da se Sinan rodio u Kajseriju u Anadoliji, kao sin hrišćanskog Grka. Odveden je u janjičare putem *devširme* (kod nas znane i kao *danak u krvi*), pa je primio islam te se istakao hrabrošću u pohodima na Beograd (1521) i Rodos (1522), kako lakonski navodi jedan biograf. Njegova arhitektonska slava začinje se na pohodu sultana Selima I na Vlašku, kad je podigao most preko Dunava: "U vrtoglavo brzom slijedu ostvaruju se, krajem tridesetih godina, daljnja djela majstora koja, većinom, nastaju na nalog Sulejmana Veličanstvenog po svim dijelovima carstva. Navode se samo najveće džamijske građevine: 1539. god. Rokselanina džamija (Hasseki Hurrem); 1548. Prinčevska džamija; 1550–1556. Sulejmanija, 1567–1574. Selimija u Jedrenu, građena na nalog Selima II. To su njegova blistava djela. Uz njih postoji određeni broj malih džamija, palača, škola, mostova, kupatila itd. Pjesnik Musfala Sai, njegov biograf, nabraja: 81 džamiju, 50 malih bogomolja, 55 škola, 7 kur'anskih škola, 17 sirotinjskih kuhinja, 3 bolnice, 7 vodovoda, 8 mostova, 33 palače, 18 konačišta, 3 hambara, 33 kupatila, 19 turbeta (grobnih zgrada), sve zajedno 334 građevine. Tri četvrti stoljeća je Sinan radio svugdje, od Bosne, pa do Meke."

DESET GODINA

Kad je riječ o godini smrti, kontroverza je ozbiljnija. I najbanalnija internetska pretraga pokazaće da se nude dvije godine – 1578. i 1588. Ozbiljni i referentni leksikoni poput "Rječnika arhitekture i pejzažne arhitekture" Džesa Stivensa Kerla (u izdanju Oksfordske univerzitetske štamparije) kao godinu Sinanove smrti navodi "1578 ili 1588". Zabuna je po svoj prilici povezana s neobičnom greškom na Sinanovom nadgrobniku. Mada većina onodobnih dokumenata bilježi njegovu smrt u

Selman Selmanagić (desno) sa prijateljima iz Bauhausa, tridesetih godina XX veka
fotografije: bauhaus-online.de

986. godini po islamskom kalendaru, brojka na samom nišanu je veća. Evo kako o tome piše već navedeni biograf: "U starosti od skoro 90 godina umro je 'osmanski Mikelanđelo', i u dugovječnosti mu sličan, 1578. god. u Carigradu. Iza svojega remek-djela, džamije Sulejmanije, blizu nekadašnje zgrade *šejh-ul-islama*, pokopan je uz jednu malu džamiju (*mesdžid*), također njegovo djelo, školu i vodoskok. *Tarih* (stih u kojem je broj godine) pokazuje, doduše, jasno 986. (po hidžri) kao godinu smrti, pa ipak je Ahmet Refik-bej prihvatio da je u *tarihu* vokal *i*, sa brojčanom vrijednošću 10 ispao, tako da bi se 996 (po hidžri)/1588. god. pokazala kao godina smrti, što se i u brojkama čini da je napisano. Budući da tarih potječe od Mustafe Saija (u. 1595), glasovitog *nahkasa* ('kamenopisca') svoga doba, to je taj nedostatak u najvažnijem stihu u najmanju ruku čudan." U istorijskom smislu, deset godina nije pretjerano dug period, ali to ne važi za jedan ljudski život. A ipak, dok razmišljam o tome je li se Selman Selmanagić boraveći početkom osamdesetih u Istanbulu zagledao u novčanicu od deset hiljada turskih lira, ne mogu da ne mislim kako razlika između 986. i 996. godine po hidžri i nije toliko velika kolika je razlika između 1986. i 1996. godine po julijanskom i gregorijanskom računanju. Selmanagić je umro 1986. godine. Sahranjen je iste godine u svom rodnom gradu, u Srebrenici, mjestu o kome gotovo niko širom svijeta koji je on proputovao uzduž i poprijeko nije znao ništa. Deset godina kasnije sve će da se promijeni.

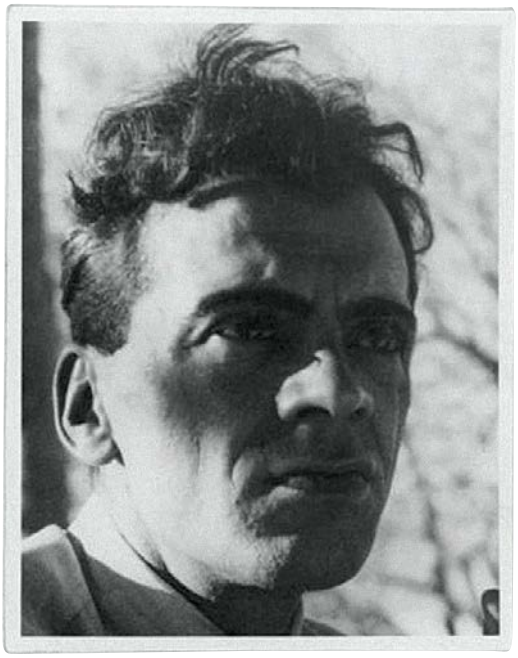
KOPLJE

Ako je početkom osamdesetih u Istanbulu i razmišljao o Mimaru Sinanu, Selmanagić je vjerovatno prije razmišljao o njegovom remek-djelu sedamdesetak kilometara uzvodno od svog zavičaja, o *na Drini ćupriji* ili je eventualno, kao znalac jezika, uživao u bizarnoj koincidenciji. Ime Sinan etimološki, naime, potiče od riječi koja na aramejskom i na staroarapskom označava koplje. U imenu najslavnijeg arhitekte Otomanskog carstva bilo je, dakle, *koplje*. U Otomanskom carstvu se Selman, makar formalno, rodio. Najslavniji arhitekta Trećeg rajha zvao se Albert Šper. Riječ *Šper* (*Speer*) na njemačkom znači – koplje. U imenu najslavnijeg arhitekte Trećeg rajha bilo je, dakle, *koplje*. U Trećem rajhu je Selman proveo »

važan period svog života. Vratimo se, međutim, na početak, u vrijeme Selmanagićevog rođenja. Datum je 25. april, godina je 1905. Mjesto: Srebrenica; zemlja: Bosna i Hercegovina, posljednjih dvadeset sedam godina okupirana od Austro-Ugarske, ali službeno još uvijek pod suverenitetom Otomanskog carstva. Selmanagićev otac Alija bio je visokoobrazovan čovjek, studirao je šerijatsko pravo u Kairu i u Istanbulu (gdje je diplomirao). Usprkos tome, uglavnom se bavio lovom i poljoprivredom. Selman se, kažu, još u ranom djetinjstvu opijao crtanjem. Sa olovkom u ruci na hartiji je iscrtavao stare bosanske kućice s krovom od šindre, *na četiri vode*; kamene ćuprije i drvene mostiće; džamije i crkve; česme i zidane ograde; turbeta i mezare; stolove i stolice; petrolejke i kandelabre; sofre i ibrike; arabeskne stolnjake i marame; ormare, škrinje i sehare; plugove, kočije, grablje i lopate; džezve, fildžane, nakit i grnčariju; cvijeće, grmove i stabla. Ipak, ono što je najviše volio bili su detalji: način na koji se uvija zavjesa u donjem uglu prozora, mrlja od goda na hrastovom stolu, okrnjeni vršak nekog kamena na ogradi mosta, mahovina na zidu, požutjeli vrh drevnog nadgrobnika dopola utonulog u zemlju, niska listića na stabljici ruže.

OSAM OFICIRA S PETROVARADINA

Sa četrnaest godina Selman Selmanagić odlazi u Sarajevo učiti stolarski zanat u Gradskoj zanatskoj školi. Prvi svjetski rat upravo je završio; skraćenicu *k. u. k.* zamijenila je SHS. Odlasku je prethodio Selmanov razgovor sa ocem Alijom. Otac mu govori o važnosti obrazovanja. Nakon mature zakratko je ponovo u Srebrenici. Otac tad pominje Obrtničku školu u Ljubljani. Miljacka i Ljubljanica; Tivoli i Atmejdan; dvojina u jeziku profesora i mujezina; anahrono-patrijarhalna povučena zatvorenost sarajevskih cura i andrićevska ljepota slovenačkih djevojaka[1]; sarajevsko-ljubljanske jezične zavrzlame (*voda* i dvocifreni brojevi) i strani jezici (njemački i francuski); vavilonska raznovrsnost imena školskih drugova (Rade, Franc, Omer, Oskar, Dominik, Vojislav, Moše, Miran, Ljudevit, Primož) i suštinska usamljenost van školske klupe. Školovanje u Ljubljani prekida zbog odsluženja vojnog roka. Vojsku Kraljevine SHS služi 1926. godine na Petrovaradinu. Naredne godine u Ljubljani stiče titulu majstora stolarstva. Slijedi još jedan povratak u Srebrenicu. Tamo mu je svakodnevicu činio težak fizički rad. Možda je baš to – kako se kaže u jednom biografskom članku – presudno uticalo na njega da poželi nešto više. Kolege iz Ljubljane su mu pričali bajke o njemačkim fabrikama namještaja. Ipak, da bi došao do Njemačke mora da uštedi nešto novca. Kad je napokon sakupio stotinu maraka, odlazi na sjever-sjeverozapad.

1929.

1933.

Sa V. Gropijusom

NEZNANAC IZ VOZA

Selman u Njemačku nije pošao *trbuhom za kruhom*, no zato jeste *grlom u jagode*. Njegova želja da se zaposli u nekoj fabrici namještaja bila je tek mutna težnja: nije, naime, imao na umu nijedno konkretno mjesto niti je imao bilo kakav plan kako da do dođe do zaposlenja. Vjerovao je, ipak, da mu njegova diploma i znanje mogu priskrbiti prihvatljivu egzistenciju. Na putu za Njemačku Selman je prvo stigao u Ljubljanu da bi tamo sjeo u voz za Berlin. To putovanje željeznicom bilo je presudno za Selmanov život,

1 „Mlada Slovenka. Snažno telo koje dobro počiva na vitkim nogama. Grudi prave i čvrste. Ramena nešto šira nego što traže inače skladne i pravilne razmere tog tela. Na tim ramenima mala glava neobične ljupkosti i svežine. Prilegla kosa kao kod grčkih statua, a lice, koje se lako zarumeni, sitno i pokretno; na njemu najviše mesta zauzimaju krupne oči i jake usnice dobrih, zdravih usta.
Kad se ta devojka nasmeje, a smeje se često i srdačno, neštedimice, njeno lice postane još sitnije; pojedu ga velike raširene oči i sjajni zubi, utonuli u toplu rumen jezika, nepca i usta.
To je ona lepota što je i velika radost i velika muka; jer čovek ne može oči da odvoji od nje, a u isto vreme snebiva se da je suviše dugo gleda."
Znakovi pored puta

presudno u pozitivnom smislu. U Klagenfurtu je, naime, u voz, u Selmanov kupe ušao neznanac koji je govorio srpskohrvatski. Selman u to vrijeme ne zna ni riječi njemačkog. U svom prtljagu ima novi rječnik uz pomoć kojeg planira da ga uči. Neznanac iz voza za Selmana je bio anđeo dobre prilike. Malo su porazgovarali. Kad je čuo za Selmanove interese nepoznati mu je dao adresu škole Bauhaus i preporučio mu da ode tamo. Neznanac

je izišao prije njemačke granice. Selman nikad nije doznao njegovo ime. Susret je zaista bio sudbinski, Selmanagić dotad uopšte nije bio čuo za Bauhaus. Tadašnji jugoslovenski konzul u Berlinu bio je, srećnim slučajem, poznanik njegovog oca Alije, pa mu je bez problema napisao preporuku, te Selman Selmanagić 1929. godine stiže u Desau, gdje se najprije zapošljava u stolarskoj radionici, a zatim se upisuje na Bauhaus.

STOTA DIPLOMA

Na Bauhausu predaju Kandinski, Paul Kle, Valter Gropijus, Mis van der Roe. Selman će se sprijateljiti s Gropijusom, Kleu će se dopasti njegovi crteži (jednog studenta iz Čehoslovačke, koji je inače odlično crtao, Kle će uputiti da se ugleda na Selmanagića, koji će se do kraja života čuditi da je njegove crteže pohvalio autor slike koja o modernom svijetu govori tačnije nego ijedna, izuzev možda Pikasove *Gernike*[2]), diplomiraće 1932. Dobiva diplomu s potpisom Van der Roea i rednim brojem 100. Njegove kasne dvadesete obilježila je, dakle, paradigmatski kosmopolitska atmosfera Bauhausa, škole s odsjecima za arhitekturu, urbanizam, industrijski, grafički i tekstilni dizajn, za keramiku i staklo, fotografiju, scenografiju, dekoraciju, slikarstvo, grafiku te oblikovanje drveta i metala; škole s vlastitim studentskim avangardnim kazalištem i džez ansamblom, škole u čijem se zvaničnom pismu nisu koristila velika slova, škole u kojoj je studirao cvijet evropske mladeži. Selman će 1930. u Bauhausu postati članom Komunističke partije Njemačke.

RANI RADOVI

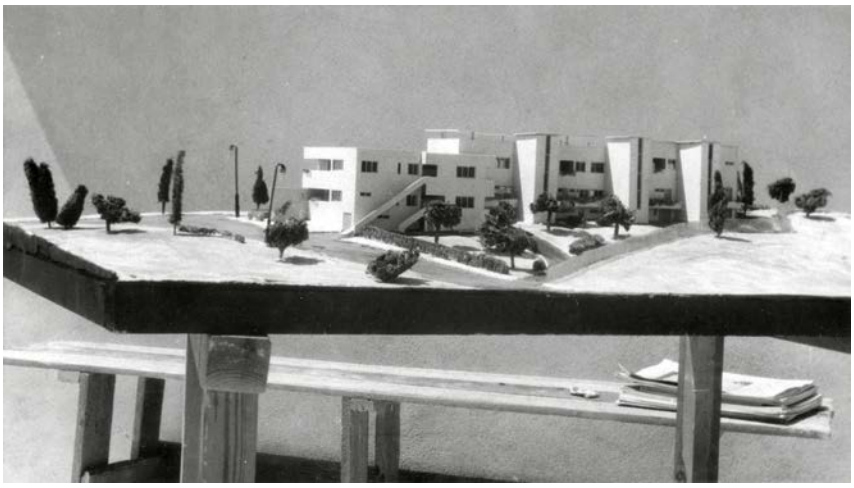
Još kao student Selmanagić je za svog oca podigao porodičnu kuću na njihovom imanju kod Zvornika. Kad se nakon diplome vratio u Jugoslaviju, tražio je posla u Sarajevu, Zagrebu i Beogradu, ali bezuspješno. Ipak, na Konkursu za novu zgradu Državne štamparije Kraljevine Jugoslavije osvojio je četvrto mjesto. Njegov rad je otkupilo Ministarstvo »

2 „Kle ima sliku koja se zovu *Angelus Novus*. Na njoj je prikazan anđeo koji izgleda tako kao da namjerava da se udalji od nečega čime je fasciniran. Oči su mu razrogačene, usta otvorena, a krila raširena. Tako mora izgledati anđeo istorije. Lice je okrenio prošlosti. Ono što mi vidimo kao lanac događaja, on vidi kao jednu jedinu katastrofu što neprekidno gomila ruševine na ruševinama i baca mu ih pred noge. Rado bi se zaustavio, budio mrtve i sastavljao ono što je razbijeno. Ali iz raja duva tako snažna oluja da mu je razapela krila i anđeo ne može više da ih sklopi. Ta oluja ga nezadrživo goni u budućnost, kojoj okreće leđa dok gomila ruševina pred njim raste do neba. Ono što nazivamo napretkom jeste ta oluja."

Valter Benjamin

DELO: Stadion "Valter Ulbriht" u Berlinu, 1950.

Model za blok kuća u Vakufu, 1938.

Serijski nameštaj za dnevnu sobu, 1947-1950. www.baunet-info.com

prosvete, pa je sa zarađenim novcem, a u potrazi za poslom Selmanagić pošao put Istanbula. Aida Abadžić-Hodžić i Antonija Mlikota bilježe: "U tom periodu dosta je putovao. Nakon Turske posjetio je Siriju, Grčku, Jordan, Bugarsku, Palestinu i Egipat. U potrazi za poslom otišao je u Palestinu i radio u gradovima Haifi, Tel Avivu i Jerusalimu, te je kraće vrijeme surađivao u ateljeu uglednog arhitekta i urbanista Riharda Kaufmana." Godinama kasnije Selmanagić će se prisjetiti da ga je Kaufman otpustio "kada je saznao da je musliman, što je bilo protivno tadašnjoj imigracijskoj politici koja je favorizirala zapošljavanje mladih, školovanih židovskih intelektualaca koji su tih godina sve brojnije naseljavali tadašnju Palestinu". Ipak, Selmanagić ostaje u Jerusalimu radeći samostalno sve dok se 1938. godine, preko Italije, ne vrati u Berlin.

FILMSKI RADNIK

Od aprila mjeseca 1939. godine pa sve do završetka Drugog svjetskog rata, Selmanagić radi u UFA studijima kao filmski arhitekta. Kako je neko ko je još od 1930. bio član Komunističke partije Njemačke mogao čitav rat provesti u Berlinu? Ivan Ivanji ponudio je "smjelu pretpostavku" (Sinan Gudžević) odnosno sugestiju da je Selmanagić u to vrijeme bio neka vrsta dvostrukog agenta: "Iako nigde o tome nema nikakvih podataka, nezamislivo je da je na takvo mesto mogao da dođe, a da ga Gestapo nije detaljno proveravao na osnovu upitnika, koje su svi saradnici, pa i pomoćni radnici, morali da ispune. Direktno je postavljeno pitanje rasne i ranije partijske pripadnosti. Samo Gebels je u izuzetnim slučajevima mogao da dozvoli da se neko primi preko reda. Nemoguće je da je Selmanagić mogao da prećuti da je bio ne samo član KP nego i partijski sekretar jedne važne institucije. On je ipak za vreme rata prvo projektovao nove bioskope, a kasnije radio kao filmski scenograf. Za vreme rata film je bio važno propagandno sredstvo Hitlerove imperije. Kraj rata, Berlin oslobađa – odnosno, s nemačkog stanovišta, osvaja – Crvena armija. Šta će se dogoditi sa Selmanagićem, bivšim komunističkim funkcionerom koji je radio za Gebelsovu firmu? Da li će ga osuditi kao izdajnika? Ništa od toga. Naprotiv, slave ga kao velikog antifašističkog borca. Redom dobija sve medalje i odlikovanja koje Nemačka Demokratska Republika može da dodeli svojim najboljim građanima."

BRAK

Prvih poslijeratnih godina u Berlinu, Selman Selmanagić se istakao angažmanom protiv rušenja pojedinih u ratu oštećenih građevina, naročito onih u ruskoj zoni grada, "poput Schinkelove Neue Wache i berlinske katedrale, za koje je Selmanagić uspio uvjeriti ruskog generala Besarina da je riječ o značajnim arhitektonskim djelima". Također, u poslijeratnom Berlinu, tačnije 1949. godine, Selmanagić se oženio studentkinjom arhitekture Emirom Hadžibaučaušević, porijeklom iz Sarajeva. Tih godina Selmanagić učestvuje i u obnovi

U senci tajnih službi

Selman Selmanagić je jedan od junaka romana *Slova od kovanog gvožđa* Ivana Ivanjija. U ovom tekstu autor govori kako se upoznao s životnim putem srebreničkog arhitekte

Piše: **Ivan Ivanji**

Stolarski radnik iz Srebrenice Selman Selmanagić, docnije jedan od velikih nemačkih arhitekata kog su zvali i "Korbizje iz Bosne", upecao se u mrežu mog romana *Slova od kovanog gvožđa*, kada sam lovio drugu krupnu ribu. Naleteo sam na njega kad sam istraživao život Franca Erliha, čoveka koji je smislio i od gvožđa iskovao onaj čuveni natpis iznad kapije koncentracionog logora Buhenvald: "Svakome svoje" (*Jedem das Seine).*

U Vajmaru je 2009. otvorena izložba u čast tog značajnog nemačkog grafičara i arhitekte, proslavljenog borca protiv fašizma. Pozvan sam da otvorim izložbu i počeo da istražujem njegov život, pa sam iznenađeno ustanovio da je kao pripadnik kažnjeničkog bataljona Hitlerove vojske dopao u jugoslovensko ratno zarobljeništvo. Našao sam i autobiografiju koju je Erlih posle povratka u Nemačku napisao za svoju komunističku partiju i konstatovao da laže. Napisao je, naime, da je u zarobljeništvu radio kao arhitekta i da je na temeljima srušene sinagoge u Pančevu izgradio pozorište. E pa nije. Zime 1945/46. – kada je to navodno radio – glavni građevinac, direktor Pokrajinskog zavoda, bio je moj ujak, inženjer Imre Šomlo, a ja kod njega u poseti. Znači, Erlih, moj ujak kao njegov šef i moja malenkost, učenik srednje tehničke škole, istu zimu smo proveli u Pančevu. Potom je Erlih zaista na ruševinama sinagoge, uz dozvolu beogradskog rabina, podigao privremeni magazin za pozorišne kulise. Privremeni magazin za potrebe pozorišta i pozorište nisu baš jedno te isto.

Ponadao sam se da je Erlih možda sarađivao i na izgradnji bivšeg saveznog ministarstva unutrašnjih poslova u ulici Kneza Miloša. Njen stil me pomalo podseća na "staljinističku" arhitekturu iz Moskve ili istočnog Berlina. Nažalost, nije. Kad je izgradnja počela, Erlih se već nalazio u Nemačkoj, jer je kao komunista ranije pušten iz jugoslovenskog ratnog zarobljeništva, ali sve to me je zaintrigiralo. Na krovu ruševine te značajne zgrade posle bombardovanja NATO-a izraslo je, naime, drveće. Ne šalim se, proverite ako ne verujete, lepo se vidi i danas.

ERLIH, VARLIH, SELMANAGIĆ

Održao sam pošten govor o Erlihu u Vajmaru, ali da bih mogao da napišem roman, izmislio sam njegovog druga, Zigfrida Varliha. Erlih – *ehrlich* – na nemačkom znači "pošteno", a ime izmišljenog junaka romana Varlih – *wahrlich* – otprilike "zaista" ili "vaistinu". Varlih kao ratni zarobljenik ostaje u Jugoslaviji, gradi taj objekat, pa stigne i na Goli otok, jer se ne snalazi u vezi sa izjašnjavanjem o Informbirou.

»

određenih dijelova Humboltovog univerziteta. Prema pojedinim svjedočenjima, druži se s istaknutim građanina DDR-a. Jednom prilikom je proveo veče s Bertoltom Brehtom, a svjedoci kažu da su razgovarali o usponu i padu uloge gradova u istoriji čovječanstva. Selman Selmanagić je navodno izgovorio sugestivan i ubjedljiv usmeni esej, a Breht mu je odgovorio stihovima svoje pjesme *O gradovima*[3]. Selmanagić je od 1950. bio profesor na berlinskom Arhitektonskom fakultetu, a jedno je vrijeme bio i dekan Visoke škole za primjenjenu umjetnost.

ZID

Nakon završetka rata, Selman petnaestak godina nije mogao doći u zavičaj. Zid nije bio tek fizička činjenica; postojao je i politički, virtuelni metafizički zid. Ipak, početkom šezdesetih stvari se ponešto mijenjaju i Selman nakon dvadesetak godina dolazi u Jugoslaviju, u Bosnu, u svoju Srebrenicu. Od tad se stalno vraćao. Berlin je bio njegov dom, Srebrenica njegov zavičaj, no živio je po cijelom svijetu. Niska gradova u kojima je Selman radio kao profesor arhitekture razgranata je, dugačka i impresivna: Atina, Moskva, Sarajevo, Kairo, Hamburg, Beograd, Grac, Zagreb, Minhen, Lenjingrad, Ljubljana, Budimpešta i Peking. Ne vrijedi ni pokušati nabrojati gradove u kojima je imao tek poneko gostujuće predavanje. Svakodnevni život Selmanov vrvio je aerodromima, razglednicama, kabinetima, amfiteatrima, sjednicama, ispitima, supervizijama, konsultacijama, komisijama, ceremonijama, seminarima, projektima. Uživao je zato ljeti doći u Srebrenicu, sjediti dugo pod vedrim nebom s prijateljima i uz čašicu. Tako se pri jednom dolasku u Bosnu s početka sedamdesetih susreo s novinarom Džavidom Husićem. Plod njihovog razgovora su dva članka objavljena u "Oslobođenju" 1974. godine. Naslovi su interesantni: "Od stolara iz Srebrenice do dekana Visoke škole u Berlinu" te "Zidao sam *kule u zraku*".

STADION

Selmanagićevo životno djelo bio je berlinski stadion "Valter Ulbriht", poznat i kao Stadion svjetske mladosti. Stadion kapaciteta 70.000 ljudi svečano je otvoren 20. maja 1950. godine. Na ovom stadionu se tradicionalno igralo finale fudbalskog kupa DDR-a, a na njemu je četrnaest puta igrala i fudbalska reprezentacija Istočne Njemačke. Stadion je ipak bio najpoznatiji kao domaći teren Dinama iz Berlina, desetorostrukog prvaka DDR-a.

»

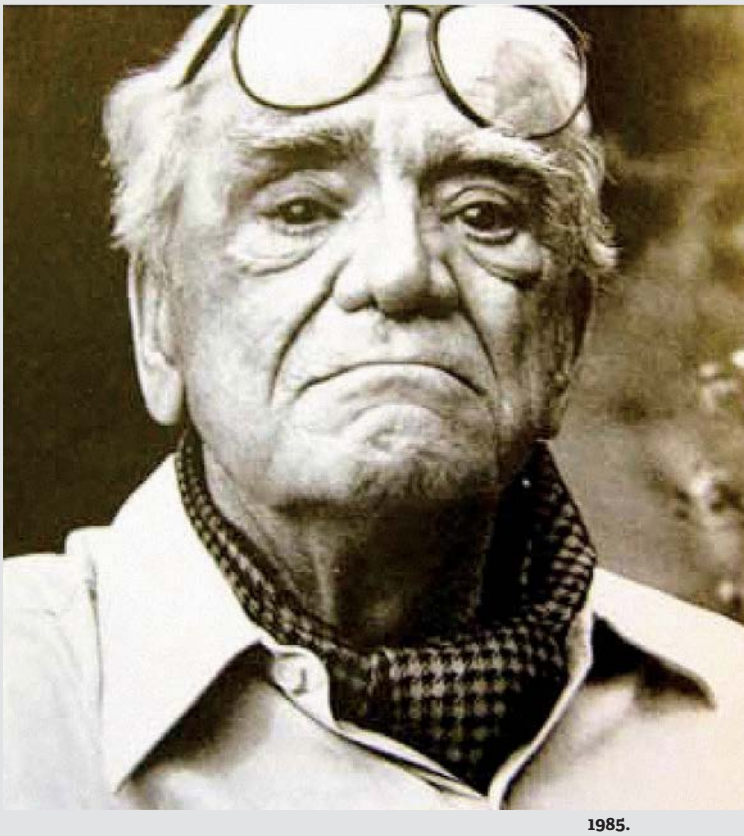
3 *Ispod njih su kanali,*
U njima ništa, iznad njih dim se goni.
Bili smo u njima. Nismo uživali.
Brzo prođosmo. A polako prolaze i oni.

Franc Erlih stvarno, a Zigfrid Varlih u romanu, studiraju na čuvenoj akademiji Bauhaus u gradu Desau. Tu je Selman Selmanagić ne samo studirao, nego je bio sekretar ćelije Komunističke partije Nemačke, po završetku akademije dobio je diplomu sa rednim brojem 100. Bauhaus od svojih studenata nije zahtevao gimnazijsku maturu kao svi ostali arhitektonski fakulteti u Evropi, nego dokazana znanja i spretnost, svaki kandidat morao je da pokaže da nije samo dobar crtač, nego i spretan zanatlija, što je momku, kakav je bio Selmanagić, omogućilo da postane arhitekta, a da nikad nije pohađao srednju školu. Dokumenti dokazuju, dakle, da je Selmanagić pred sam Hitlerov dolazak na vlast bio partijski sekretar Erlihu, a u romanu takođe i Varlihu.

Erliha hapse i sprovode u tek otvoreni logor Buhenvald, Selmanagić je pametniji i na vreme beži iz Nemačke, pa kao arhitekta radi u Jerusalimu, Haifi i Istanbulu.

Bio sam iznenađen da se Selmanagić po izbijanju Drugog svetskog rata vratio u Nemačku i to baš u Berlin. Gestapo je svakako znao da je bio ne samo član komunističke partije, nego i njen funkcioner, a on, dokazano oprezan momak, sigurno je imao neke garancije da mu se ništa neće dogoditi, da ga neće smesta uhapsiti. Naš Selman ne samo da radi prvo u arhitektonskom birou Ajerman *(Eiermann)* nego od 1942. godine kao scenograf u filmskom studiju UFA, koji je pod neposrednom kontrolom samog Gebelsa.

Kraj rata, stižu Rusi, a ne samo da niko ne zamera Selmanagiću što je ratne godine vredno radeći proveo u nacističkom Berlinu, nego ga obasipaju nagradama kao antifašističkog borca, dobija redom sve ordene koje (istočna) Nemačka Demokratska Republika daje zaslužnim ljudima, postaje profesor i gradi brojne monumentalne zgrade, dok Francu Erlihu daju relativno skromne poslove. Sve to su činjenice.

1985.

Ja u svoj roman uplićem ne samo Selmanagića, nego još nekoliko istorijskih ličnosti. Pored Erliha pišem o idejnom tvorcu i prvom rukovodiocu Bauhausa, Valteru Gropijusu, i njegovoj ženi Almi, koja je pre njega bila udata za kompozitora Gustava Malera, a posle njega za pisca svetskog glasa Franca Verfela. U sporednoj ulozi, ali svojim pravim imenom, pojavljuje se prijatelj

Prema nekim navodima, Selmanagić je posljednji put bio na ovom stadionu 19. oktobra 1983. godine, kada je u Istočnom Berlinu, u okviru Kupa šampiona, gostovao beogradski Partizan. Dinamo je pobijedio sa 2:0, a prvi gol je postigao Falko Gec. U revanšu je Partizan pobijedio sa 1:0 (nezaboravnim golom Dževada Prekazija iz slobodnjaka sa preko 30 metara), ali to nije bilo dovoljno za prolaz dalje. U idućem kolu, Dinamo je otišao na Romu i izgubio. Ovaj dvomeč je, međutim, zapamćen po tome da je Falko Gec revanš u Beogradu iskoristio kao priliku da prebjegne na Zapad. Godine 1992, tri godine nakon ujedinjenja Njemačke, Berlin se nada da će dobiti organizaciju Ljetnih olimpijskih igara 2000. godine. Toliko su uvjereni u uspjeh da i prije nego se službeno objavi ko je organizator, ruše stadion "Valter Ulbriht" s namjerom da na tom mjestu naprave veleljepnu arenu. Kad kandidatura propadne, od izgradnje se odustaje i građevinski plac skoro deceniju i po stoji napušten. Godine 2006. tu počinje izgradnja glavnog sjedišta BND-a, njemačke tajne službe. U to je vrijeme, međutim, Selman Selmanagić mrtav već dugih dvadeset godina.

SMRT

Umro je u Istočnom Berlinu sedmog maja 1986. Po vlastitoj želji, sahranjen je u Srebrenici, na groblju Bojna. Ispratilo ga je mnogo ljudi iz zavičaja, mnogo ljudi koji su ga zvali "naš neimar". Na nadgrobniku neimara Selmana stoje dvije brojke, godina rođenja i godina smrti, 1905–1986. Srebrenički kamenopisac Mustafa, makar i manje slavan od svog dalekog turskog imenjaka, nije bio sklon greškama. U deset godina, između 1986. i 1996, Selmanagićev svijet u potpunosti je izbrisan. Najprije je 1989. godine srušen zid koji je dijelio njegov grad na dva dijela, a zatim je nestala Njemačka Demokratska Republika, država čiji je državljanin bio. Godine 1992. srušen je stadion "Valter Ulbriht", njegovo životno djelo, a iste godine u krvi je počeo da se kupa njegov zavičaj i njegova domovina. U julu 1995. godine, svi srebrenički muslimani stariji nego je on bio u vrijeme kad se zaputio u Sarajevo da uči za stolara ubijeni su. Za smrtnu presudu bilo je dovoljno muslimansko ime; recimo Selman: Selman Ademović (1934), Selman Begić (1937), Selman Delić (1952), Selman Delić (1935), Selman Delić (1940), Selman Delić (1941), Selman Gabeljić (1930), Selman Hasanović (1940), Selman Jusupović (1945), Selman Jusupović (1949), Selman Mujanović (1962), Selman Mujanović (1955), Selman Mujanović (1965), Selman Muratović (1962), Selman Muratović (1958), Selman Mustafić (1960), Selman Mustafić (1963), Selman Osmanović (1976), Selman Osmanović (1970), Selman Osmanović (1978),

mojih roditelja, Sava Temer, koji odmah posle rata radi na reparacijama Nemačke u korist Jugoslavije, ali takođe i brojni nacistički funkcioneri, kao gaulajter u Vajmaru Zaukel ili komandant Buhenvalda Koh i njegova žena. Nije, dakle, nimalo nelogično što je lik romana i Selmanagić rodom iz Srebrenice.

SELMANAGIĆ, GOLUBOVIĆ, CICERO

Činjenica je da su se u isto vreme u Istanbulu pred početak Svetskog rata našli Selmanagić, jedan od najvećih sovjetskih obaveštajaca uopšte Mustafa Golubić, rodom iz Stoca, Bosanac baš kao i Selman, a takođe i Elijas Basna, lakej kod britanskog ambasadora, rodom iz Prištine, koji će svetsku slavu steći kao nemački špijun sa pseudonimom Cicero, koga su nacisti plaćali falsifikovanim engleskim funtama. (Na filmu ga je igrao Džejms Mejson.) U mom romanu se njih trojica sreću i, naravno, razgovaraju srpski, ali dokumenata o tome nemam. Iskreno rečeno, nije čak ni verovatno. Ali nemoguće nije.

U romanu o Zigfridu Varlihu Selman Selmanagić je samo epizoda. Pošto je objavljen i na nemačkom i na srpskom jeziku, čekao sam da li će neko od rođaka, potomaka ili poštovalaca Selmana Selmanagića da se javi i protestuje protiv moje insinuacije da je jedino objašnjenje za životni put i uspehe tog genijalnog graditelja da je bio dvostruki špijun, ali da je pretežno radio za sovjetsku službu, a hitlerovsku vukao za nos. Sovjetski Džems Bond iz Srebrenice? U Berlinu i danas postoji arhitektonski biro pod rukovodstvom Selme Selmanagić. Niko nije protestovao.

NOVA CENTRALA BND-A

Da sam znao šta će se oko Selmana još dogoditi, ponešto bih dopisao u romanu. Jedno od najvažnijih zdanja, koje je on projektovao i izgradio, bio je stadion u Berlinu otvoren za svetski susret omladine 1950. godine, nazvan "Stadion Valtera Ulbrihta". Zamišljen za 70.000 gledalaca, posle je renoviran da bi se gledaoci udobnije smestili i bilo više sedišta na račun mesta za stajanje, pa je imao kapacitet za 50.000 gledalaca. Posle ujedinjenja zapadne i istočne Nemačke stadion je srušen, preko jedne decenije teren je ostao prazan, a 2006. godine na tom istom mestu počela je izgradnja nove centrale nemačke obaveštajne službe BND *(Bundesnachrichtendienst)*. Već sam tada negde u šali napisao da Selmanagićev duh lebdi nad tom zgradom, ali nije ostalo na tome.

Početkom marta ove, 2015. godine, do sada nepoznata lica su u već skoro gotovoj zgradi BND-a iz sanitarnih objekata ukrala slavine, u toku noći procurila je voda i nanela veliku štetu, preplavila šahtove, već položene kablove, električnu instalaciju, klimatizaciju... Nimalo nije verovatno da je neko na jednom od najbolje čuvanih gradilišta u Evropi ukrao nekoliko slavina da bi ih preprodao. Očigledno je namera bila da se odloži preseljenje centrale obaveštajne službe iz Pulaha u Bavarskoj u novu zgradu u Berlinu. I čudno je da se počiniteljima ni posle tri meseca nije ušlo u trag, niti je objavljen zvanični stav o mogućim motivima za to delo.

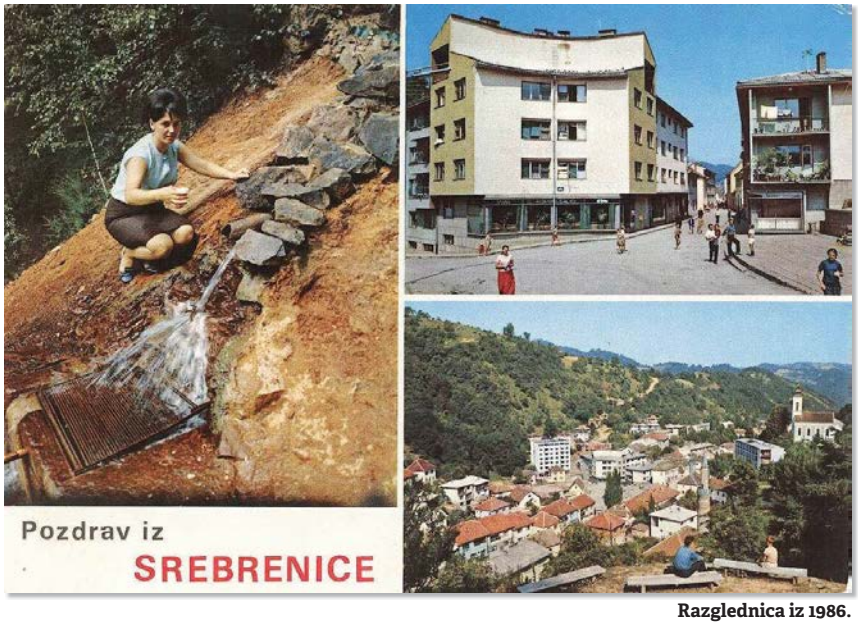
U mom romanu *Slova od kovanog gvožđa* davno umrli Zigrid Varlih i avet iz Buhenvalda, Čovek od pepela iz jedne moje ranije knjige, iznenada se pojavljuju pod lipom izraslom na ruševinama zgrade u Beogradu, u kojoj je nekada bilo i sedište savezne Udbe. U nekom novom izdanju mogao bih da dodam da Selmanov duh pušta vodu i uništava instalacije u zgradurini koju dižu na mestu gde je stajao "njegov stadion". ¶

Selman Osmanović (1974), Selman Ramić (1978), Selman Salihović (1977), Selman Sulejmanović (1976), Selman Sulejmanović (1968).

IME

Ime Selman, iz koga je izvedeno i prezime Selmanagić, potiče iz arapskog, a označava mir i blagoslov. U islamskom svijetu je omiljeno od davnina jer se jedan od Muhamedovih prvih sljedbenika zvao Selman Al-Farsi, odnosno Selman Perzijanac. Selman je najprije bio zoroastrijanac, zatim ga je, u traganju za istinom, privuklo hrišćanstvo, da bi naposljetku prigrlio islam. Selman je bio prvi Perzijanac koji je prihvatio islam, jedini Muhamedu blizak čovjek koji je dobro poznavao judaizam i hrišćanstvo i prvi prevodilac Kur'ana uopšte jer ga je djelomično preveo na perzijski. On je bio taj koji je predložio da se ispred ulaza u Medinu iskopa dubok kanal (hendek) kad su idolopoklonici u petoj godini po hidžri napali ovaj grad s namjerom da unište muslimane. Kad ga je Abu Darda jednaput pozvao da živi u Svetoj zemlji, Selman mu je odgovorio: Nikoga nijedna zemlja ne može da učini svetim, nego samo njegova djela. ¶

MUHAREM BAZDULJ

Razglednica iz 1986.

Pet života jedne žene

"Tolstoj je bio veliki poznavalac muzike, emocije koje je u njemu ona izazivala sigurno nisu bile površne. Muziku je doživljavao kao ljubavni čin. U *Krojcerovoj sonati* je spojio ženu i muziku. Kad Poznjecov, glavni lik novele, ubija svoju ženu, time Tolstoj ućutkuje i muziku koja je u njemu probudila strasti kakve u njemu budi žena"

Velika literatura prevedena na scenski jezik privlači pažnju čitajuće publike, što je bazični adut *Krojcerove sonate*, nove predstave Opere i Teatra "Madlenianum". Sledeći adut je Irina Dečermić, preciznije – činjenica da je ona, pijanistkinja po obrazovanju, adaptirala novelu *Krojcerova sonata* Lava Tolstoja i delove iz *Dnevnika* Sofije Tolstoj i dramatizovala ih, da u predstavi glumi Sofiju Tolstoj i Ženu, da svira na sceni, da je autor kostima, ali i da je predstavu režirao njen suprug Goran Šušljik, a da joj je partner u ulozi Poznjecova Žan-Mark Bar, bivši suprug.

U CV-ju Irine Dečermić piše da je muziku počela da uči u Beogradu a da je postala diplomirana pijanistkinja u Londonu, da je nastupala u vodećim koncertnim salama Madrida, Beča, Buenos Ajresa, Pariza, Londona, učestvovala na mnogim festivalima, redovno snimala za BBC i RFI, da je snimila albume sa muzikom Mocarta, Šostakoviča, Baha i Šumana, da se preselila u Pariz i tamo komponovala muziku za film i pozorište, da je koncertom na "Kolarcu" Mesijanove muzike uključila Beograd u obeležavanje stogodišnjice rođenja ovog francuskog kompozitora, u Ateljeu 212 je igrana predstava *Šuman pesnik zvuka* za koju je ona napisala tekst i u kojoj je glumila Klaru Šuman (Goran Šušljik je režirao i glumio Šumana), i da je na prošlogodišnjem festivalu Dokumentarnog i kratkog filma u Beogradu dobila Zlatnu medalju za kratki igrani film *Poslednja varijacija*.

Krojcerova sonata Irine Dečermić, kao i Tolstojeva, priča je o muškarcu i ženi, braku, ljubomori, slobodi, muzici...

"VREME": Zna se da je Tolstoj zaplakao dok je slušao Betovenovu *Krojcerovu sonatu* na koncertu na svom imanju, i da je posle toga napisao istoimenu novelu. Da li je Sofija Tolstoj u svom dnevniku objasnila šta ga je potreslo?

IRINA DEČERMIĆ: U dnevnicima je samo zabeležen taj trenutak, nema objašnjenja. S obzirom na to da je Tolstoj bio veliki poznavalac muzike, emocije koje je u njemu ona izazivala sigurno nisu bile površne. Muziku je doživljavao kao ljubavni čin. U *Krojcerovoj sonati* je spojio ženu i muziku. Kad Poznjecov, glavni lik novele, ubija svoju ženu, time Tolstoj ućutkuje i muziku koja je u njemu probudila strasti kakve u njemu budi žena. U jednom periodu svog života Tolstoj je želeo da se odrekne muzike, smatrao je da je nezdrava insistirajući na folklornoj muzici koju su pevali mužaci na njihovom imanju. Njegovu suprugu Sofiju je to užasavalo zato što je njoj muzika bila beskrajno važna. S obzirom na to da su njih dvoje stalno vodili ljubav i rat u isto vreme, možda je Tolstoj odlučio da se odrekne ljubavi prema muzici kako bi napakostio Sofiji. Sofija je to doživljavala kao da se on odriče nje.

U *Krojcerovoj sonati* Tolstoj tvrdi da je muzika kriva za zločin.

foto M. Milenković

Tolstoj je morao nekog da okrivi i da Poznjecova oslobodi bola zbog ženine prevare. Ali i po tome se vidi da Tolstoj piše na fascinantan i jedinstven način o muzici. Ako on tvrdi da muzika budi takvu emociju da može da izazove zločin, znači da je on u samoj muzici, u centru njene suštine, znači da on, iako je možda ne razume, oseća muziku. A to, naravno, boli.

Poznjecovljeva supruga, koju on ubija, nema ime. Ona je samo – žena. Međutim, Tolstoj ima lepo mišljenje o ženi kao takvoj. Da li zbog svoje supruge Sofije? Kakva je ona bila?

Tolstoj se divio ženi, i na neki način ju je branio pravdajući njene greške muškim ustrojstvom na koji su žene morale da pristanu. On je na strani žene. A Sofija, ona me je fascinirala. Imam utisak da je živela pet života, bila je ono što mi danas zovemo – moderna žena. Imala je neverovatnu snagu, zamislite biti majka trinaestoro dece, vodila je računa o imanju dok se Tolstoj bavio svojim genijem. Bio je to ozbiljan posao u kome s eona ponekad nije snalazila pa je bilo krađe, štete, gubitaka. Istovremeno bila je Tolstojeva sekretarica, svake večeri je prepisivala njegove škrabotine svojim urednim, lepim krasnopisom. Zamislite da nakon celog dana posla morate da sedite i sređujete tekstove muža koji vas pritom još i kinji. Sofija mu je bila saradnik, zna se da mu je ona savetovala kako treba da izgleda balska haljina Ane Karenjine, sve dok se u njemu nije desio revolucionarni prevrat i dok im u kuću nisu došli Čertkov i ostali navodni njegovi obožavaoci i sledbenici. Sofija se bavila fotografijom u vreme kad je fotografija bila nešto sasvim novo, želela je da uči, da napreduje. Njene fotografije su fantastične, slikala je. Pitam se kad je sve to stizala da uradi. O Sofiji se govorilo da je bila tvrda, nešarmantna, neduhovita. Ja mislim da ona nije imala uslove da bude drugačija, i da se fantastično držala s obzirom na njegovu genijalnost i njegovu narav. Bila je čvrsto zakovana za zemlju dok je on leteo svetom sa svojim idejama. Uostalom, od onog drugog zavisi kako ćete vi da se osećate i koliko ćete biti šarmantni i duhoviti. On je stalno bio u prevrtanjima da li je voli ili mrzi, stalno joj je pretio da će otići i molio za oproštaj. Otišao je tek pred smrt. Njihov ljubavni odnos je bio kompleksan zato što je Tolstoj želeo da se oslobodi strasti koju je ona budila u njemu. On je u njoj video neprijatelja. Bilo ga je stid seksualnosti, o tome govori u *Krojcerovoj sonati*. I hteo je da je se oslobodi. Ispostavilo se da je u pravu, da svet zaista ide u pogrešnom pravcu. Lepota više ne teži samoj sebi, već seksualnosti. A seksualnost je postala mamac. Retko koja mlada osoba danas ne oseća pritisak da mora da izgleda kao hiljadu dolara. Cilj je da se bude poželjan da bi se neko namamio, a ne da se bude lep lepote i uživanja radi. O tome piše Tolstoj.

I vaša predstava, naravno poštujući Tolstojevu novelu, poručuje da je brak poguban po ljubav.

Brak je partnerstvo, vi u braku delite sve, delite život. I kao i u svakom partnerstvu, i u braku ste ravnopravni. Za to se zalaže moderna žena. Moderan muškarac, u svom kodu instinktivno ne prihvata ravnopravnost u partnerstvu. On ima veliki zadatak da redukuje sebe kako bi postao partner modernoj ženi. U braku vi ili postajete žena koja služi svome mužu, ili ste na pijedestalu. Ni jedno ni drugo nije prirodno. Zato je između njih konstantna borba. Tolstoj kaže da žena, umesto da je muškarcu pomagač u kreaciji sveta, ona mu je neprijatelj. I obrnuto.

Betovenovoj *Krojcerovoj sonati*, koju svirate u predstavi, dodali ste tango. Zašto?

Betoven je bio izrazito moderan kompozitor, do njega klasična muzika nije na taj način budila emocije kao što je uspevala da uzburka njegova – kao da ste dobili udarac u grudi. *Krojcerova sonata* daje mogućnost da napravite senzualnu igru kroz muziku. I, iz Betovenovih nota je iskočio tango kao najbolji način da se pokaže senzualnost: muzička tema tako prasne da možete da se zavrtite u neki tango! Zato sam se usudila da u predstavi taj element Betovenove muzike pokažem kao pozorišnu sliku. U predstavi igram tango, odnosno igra ga Poznjecovljeva žena, sa Truhačevskim, sa violinistom, koga igra Sonja Kalajić. Pitaju me zašto ga ne igra muškarac. Pa zato što Tolstoj opisuje Truhačevskog sa ženskim crtama. Tolstoj je toliko bio opsednut ženom da je i u muškarcu video njegov ženski deo. Bila je to prilika da se time poigram.

I pre *Krojcerove sonate* ste se prihvatali poslova za koje nemate diplomu: režirali ste kratki igrani film, napisali tekst za predstavu *Šuman pesnik zvuka*, glumili. Nagrade i pozitivne kritike ukazuju da niste pogrešili. Da li je to istraživanje sopstvenih mogućnosti?

Ja ne mogu da vežbam onoliko koliko napredovanje u pijanističkoj karijeri zahteva, zbog povrede ruke. I, kad se nađete u problemu, kažete: ja ću da nađem drugi način da pričam o muzici. Počela sam da komponujem. Zatim, u Londonu sam studirala u *Guildhall school of Music and Drama*, a i moj otac Stojan Dečermić je bio glumac, pa sam iskoristila taj prirodni dar. Mogu da kažem da mi je gluma nešto potpuno prirodno da se pitam zašto nisam išla u tom pravcu. Moj tata je rekao da nije postao glumac zbog svog oca, koji je prvo bio operski pevač pa glumac, reditelj i upravnik, nego zbog svoje majke, učiteljice. Učitelji su tada učili decu »

pričanjem. Potreba da s nekim podelite emociju, ideju, znanje, to znači biti umetnik: drugima prenositi ono što vi osećate i znate.

Biti pijanista u Srbiji nije jednostavno, zato što nema koncertnih prostora.

U Velikoj Britaniji, gde sam se školovala, nema državnih muzičkih škola. Ovde imate mogućnost da obrazujete svoju decu besplatno. Ali ovde nema daljeg obrazovanja kroz kulturu, nema dovoljno koncerata. "Kolarac" je u finansijskom smislu skoro pred zatvaranjem. Zato što je zadužbina, ne pomažu ga ni država ni grad. Kao da ne može da nađe neko rešenje, da se pomogne beogradskoj tradiciji organizovanja koncerata. U Engleskoj se, na primer, koncerti održavaju unutar cele zemlje, i u crkvama, oni su deo svakodnevice građana. Mi smo mala zemlja, zar ne bismo mogli da umrežimo koncerte, da otvorimo puteve ka muzici? Ostali smo bez jedine muzičke agencije, Jugokoncerta. U našoj zemlji, na koncertima, čak i kad su besplatni, nema dovoljno publike. Moglo bi se reći: situacija je poražavajuća. A koliko imamo talentovane dece, i muzičara. Kakva šteta! Klasična muzika nije samo muzika, ona je kao intimni dnevnik koji kompozitor deli sa vama. Kao ispovest. Takođe, u njoj možete toliko toga da otkrijete o samome sebi. Ona je puna radosti, može da bude jako zabavna, duhovita, smirujuća.

U *Krojcerovoj sonati* igrate sa bivšim suprugom po režiji vašeg sadašnjeg supruga. Da li je to prst u oko predrasudama?

Priznajem da može da deluje neuobičajeno. Ali to je samo zbog granica koje sami sebi zadajemo. Kao stanovnik modernog društva, vi imate prava na lični izbor, imate prava da nastavite da volite nekog iako više niste u kontekstu muža i žene, i imate prava da prenesete svoju ljubav prema bivšem supružniku na sadašnjeg. To je bio jedini put da ostanemo zdrave glave i zdravog srca. Sigurna sam da su i Žan-Mark i Goran sada bogatiji za još jedno prijateljstvo. Živimo ovaj jedan jedini život, i zašto da ga učinimo manje radosnim, ili više bolnim, zbog nekih pravila? Kao što je Debisi rekao – umetnik je taj koji zadaje pravila, ne nameću se pravila umetniku. Pa tako i u samom životu.

Da li je razlog vašeg izbora da Žan-Mark Bar igra Poznjecova marketinški potez?

Mi smo i *Šumana* igrali zajedno u Parizu. Žan-Mark igra samo prve predstave, nakon toga će Poznjecov biti Goran. To znači da razlog našoj saradnji, barem što se tiče nastupa u Beogradu, nije marketing. Kad budemo igrali van Beograda, igraće Žan-Mark, to jest zavisno od mesta gostovanja. Dogovorili smo se o *Krojceru* pre nekoliko leta, na odmoru na kome smo se svi okupili. Na jednoj terasi, razgovarali smo o međusobnim idejama i željama i Žan-Marku se dopala moja ideja o predstavi. I, eto, to vam je sva mudrost. ¶

SONJA ĆIRIĆ

Čari verbal

Među vrhuncima nedavno završenog Bečkog festivala bio je komad o nestajanju pisane kulture *Oproštaj od papira*, ruskog autora Evgenija Griškoveca, i obrada Ibzenovog *Jona Gabrijela Borkmana* u režiji Australijanca Sajmona Stouna

Žanrovska raznolikost i predstave iz dalekih, ali i na Zapadu izolovanih zemalja kao što su Kuba, a odnedavno i Rusija, karakteristika su ovogodišnjeg Bečkog festivala, na kome je prikazano četrdeset predstava iz dvadeset zemalja. Za razliku od prošlogodišnje direktorke drame Fri Lejsen, koja je forsirala interdisciplinarne pozorišne forme s naglaskom na vizuelnim umetnostima (nezadovoljna saradnjom s intendantom Hinterhojzerom, Lejsen je raskinula ugovor), novi direktor drame Štefan Šmitke, poznavalac ruske književnosti, uvrstio je u ovogodišnji program više predstava čija je osnova neko klasično delo. Viđeni su supstancijalno različiti pristupi obradi klasika, među njima Ibzen, Šekspir, Dostojevski, Hašek, Marlo, Gogolj i Čehov. Primetno je slabije prisustvo takozvanog dokumentarnog pozorišta, koje je proteklih godina bilo u ekspanziji. Uočljiv je kontinuitet u stavu da je zadatak pozorišta da tematizuje društvenopolitički relevantne teme, ukazujući na probleme našeg doba.

OSTACI ANALOGNOG SVETA

Evgenij Griškovec je višestruko nagrađivani ruski pozorišni autor srednje generacije, poreklom iz Sibira. Predstava *Oproštaj od papira* je monolog u kojem se Griškovec pokazuje kao univerzalni majstor: on je autor teksta, glumac, režiser i scenograf. Njegova harizma i šarm imaju

nog pozorišta

foto Reinhard Maximilian Werner

ZIMA DOLAZI: Iz predstave *Jon Gabrijel Borkman*

zračenje jednog mađioničara, a njegova priča u kojoj prepliće opšti i lični plan, govor o globalnim pojavama sa sličicama iz biografije, stvara intimnu atmosferu razumevanja s publikom s one strane granica i političkih podela. Važnu ulogu igra humor, oslobođen sarkazma i cinizma, koji zrači simpatijom i razumevanjem za ljudske stvari.

Uvlačenje publike u priču utoliko je zapanjujuće što je komad prevođen konsekutivno: u ćošku bine sedeo je lično Štefan Šmitke, koji bi nakon nekoliko minuta ispričane priče prevodio Griškoveca na nemački. Ovakav postupak po pravilu raščarava pozorišnu magiju. Zato je standardni postupak na Bečkom festivalu titlovani prevod u gornjem delu bine, a ređe simultano prevođenje preko slušalica. U ovoj predstavi, pak, naizmenični govor autora i prevodioca ništa nije oduzeo postignutoj dramskoj tenziji, iako je predstava trajala više od dva sata, pa bi se moglo reći da je već to svojevrsna senzacija.

Griškovec tematizuje nestajanje "papira", koji je za njega simbol pisane kulture u doba sve veće premoći elektronskih medija. Kružeći oko teme, on govori o vremenima kada su pisci pisali mastilom, priseća se primanja telegrama, odlazaka na poštu, iznajmljivanja knjiga u biblioteci. Pripovedajući, Griškovec stoji pored stola na kome leže knjige, crteži, lična kutija s pismima i ceduljama, pisaća mašina s početka prošlog veka, ali i laptop. U pozadini se vidi nekoliko vrata, koje on po potrebi otvara, da bi nam se ukazala brezova šuma, poštanski sandučići, biblioteka.

USPON BEZNAČAJNOSTI

Autor nije usmeren na lament nad prošlim vremenima koja su bila bolja, nego na dočaravanje šta sve stoji iza nestajanja pisane kulture, naime čitav jedan svet običaja, emocija i situacija, štaviše, jedan način doživljavanja sveta i odnošenja prema njemu. Govoreći o pismima, on pominje da je deo detinjstva proveo kod bake. U majčinim kratkim pismima uvek je stajalo da su ona i otac dobro i da je sve u redu, ali je Griškovec po majčinom rukopisu, po njegovoj većoj ili manjoj pravilnosti, po manje ili više zakošenim slovima, naslućivao kako je zapravo njegovoj majci. Govoreći kako je pisma dugo držao u rukama i mirisao ih, on aludira na čulnost "papira", odnosno pisane kulture, koja učestvuje u doživljaju pročitanog. Osobenost autorovog postupka je da iz lično obojene minijature prelazi na opšti plan, pa pripoveda šta se sve može naučiti iz manuskripta pisaca, iz precrtavanja i dodavanja. Nakon skiciranja ličnog i opšteg u dimenziji prošlosti, Griškovec povlači luk prema sadašnjosti i budućnosti. Danas malo ko piše rukom, kaže autor, i malo ko ima izgrađen rukopis, a jednom će pisanje rukom biti svedeno na potpis. Već danas ljudi upoznaju rukopis voljenog bića tek na dan venčanja, pri potpisivanju dokumenta (ovu tvrdnju je publika propratila smehom).

Griškovec je pisma nekada znao da iščekuje. Danas se ljuti ako nakon petnaest minuta ne dobije odgovor na poruku poslatu mobilnim telefonom. Njegova pisaća mašina još uvek odlično radi, uz to je i lepa, a svoj laptop on krišom, noću, već nakon tri godine mora da baci na đubre. Knjige iz biblioteke sa zabeleškama na marginama bile su mu povod za osećanje sveopšte simpatije sa svetom. Danas ljudi skinu trideset knjiga sa interneta i nijednu ne pročitaju do kraja, a zaboravljaju ih čim zatvore laptop. Nešto što primimo preko "papira" ostaje dublje u sećanju.

U celini gledano, autor progovara o tome da živimo u doba jeftinog, brzog, nereflektovanog, plitkog. Takve su i knjige koje danas nastaju, naznačuje Griškovec. Nakon što je pokazao malu beležnicu koju je pre pet godina dobio na poklon da bi u nju zapisivao važne misli, Griškovec pokazuje da je ona još uvek prazna; svaki put kad je hteo da zabeleži nešto u nju, zapitao bi se da li je ta misao dovoljno značajna za tako lepu beležnicu, pa bi od zapisivanja odustajao. Što navodi na pomisao da bi bilo bolje kada bi današnji pisci bar delimično pisali bez kompjutera, jer bismo onda možda imali manje bezvrednih knjiga. Griškovec završava skepsom u pogledu toga kakva je sudbina ljudskog u svetu u kome neće biti knjiga na papiru i čovek neće imati svoj rukopis. Što ne treba da nas navede na pomisao da Griškovec piše samo penkalom, on je čak redovni bloger (odnovremenno.com).

IBZEN, NAŠ SAVREMENIK

Australijski režiser Sajmon Stoun nova je kometa na evropskom režijskom nebu. Njegova obrada Ibzenove *Divlje patke* u izvođenju pozorišta iz Melburna oduševila je kritiku i publiku 2013. na Bečkom festivalu. Stoun je dešavanje prebacio u naše vreme i značajno preradio tekst. Glumci su bili odvojeni od »

publike staklenim zidovima, ali je način na koji je obrađena tema samoubistva mlade devojke izazvala emotivni potres koji je nakon paljenja svetla u sali bio i vidljiv, budući da su mnogi u publici brisali suze. Nakon predstave smo pitali Sajmona Stouna, režisera čije lice sa zračećim očima podseća na Hristove renesansne portrete, odakle mu sa samo 28 godina takvo suptilno poznavanje ljudske psihologije. On je odgovorio da je ta sposobnost možda u vezi s tim što je živeo u različitim zemljama (Švajcarska, Britanija, Australija), što je upoznao različite karaktere i naravi, i što je doživeo relativnost običaja i pogleda na svet.

Fascinaciju Ibzenom obrazlaže Stoun talentom ovog pisca da osmisli karaktere i konfliktne situacije sa snagom kakvu on ne nalazi u savremenim komadima. Što se tiče izbora *Borkmana*, ovaj komad se proteklih godina često postavljao zbog jasnih paralela sa savremenim trenutkom: Borkman je direktor banke koji je ilegalnim transakcijama proneverio novac ulagača, kao i sopstveno bogatstvo. Posle sedam godina u zatvoru, Borkman već osam godina živi kao pustinjak u kući, primajući jedino posete bliskog prijatelja i (u tajnosti) njegove ćerke Fride.

Stoun u *Borkmanu* demonstrira osobenosti svog pozorišnog stila: on od klasika preuzima radnju i karaktere, i osavremenjuje tekst, menjajući ga upravo toliko da supstanca polazišne drame ostane sačuvana. Dok dekonstrukcionistički usmereni režiseri poput Franka Kastorfa iz klasičnog dela odstranjuju emotivni naboj, stvarajući ironijsku distancu prema tekstu i publici, Sajmon Stoun, upravo obrnuto, želi da u gledaocu pokrene maštu i emocije, da ga dovede do svojevrsnog egzistencijalnog potresa. Stoun se ne odriče humora – *Borkman* obiluje njime – ali vodi računa da likovi ne deluju karikaturalno, niti da celina postane farsa. Balansiranje između ozbiljnog pristupa unutrašnjim previranjima junaka i njihove ironizacije jeste ono najteže: poput šetnje po oštrici noža, jedno "previše" ili "premalo" bi kod manje veštog režisera lako moglo dovesti do "povrede" tragične supstance i ispraznog parodiranja čovekove situacije.

VIŠE I MANJE OD ŽIVOTA

Borkmanova žena Gunhild živi izolovano od muža u prizemlju kuće i mrzi ga zbog socijalnog pada, priželjkujući čak njegovu smrt. I dok je pre sto godina čovek mogao da se nada da će porodična "sramota" jednom biti zaboravljena, Gunhild očajava jer u internetu sve zauvek stoji, pa guglovanje njihovog imena odmah donosi izveštaje o sudskom procesu. Još jedna tekovina interneta je podsticanje izolacije, Gunhild naime kupuje i čita *online*, a s psihoterapeutom i savetnicom za zdravu ishranu komunicira preko skajpa. Ona je predstavljena kao alkoholičarka koja živi za to da sin student postane nešto veliko, najbolje političar čije će intenzivno internetsko prisustvo oprati njihovo ime.

Neko bi mogao primetiti da je Stounovo osavremenjivanje teksta samo spoljašnje prirode. Tu i leži jedna od poenti: kada pogledamo u srž, u čovekovu sklonost da drugom nanosi povrede, da je usmeren isključivo na svoje želje i potrebe, da ljubav žrtvuje zbog karijere, da odbija suočavanje s porodičnim lažima, onda se može reći da se od 1897, kad je komad izveden, pa do danas, malo toga promenilo. U tom smislu je Stoun rekao u nedavnom intervjuu da mi i danas imamo Kleopatru i Hamleta, samo ih treba prepoznati.

Aluzije na savremene političke događaje su kod Stouna nenametljive. Borkmana posećuje mladolika Frida, koja s njim oprobava dokle može da ide, dok on živi od pogleda na nju. Na pitanje šta je radio u zatvoru, Borkman uzvraća da je učio ruski; potom joj nešto šapuće na ruskom, a kada se ona požali da značenje ne može proveriti, on joj rečeno ispisuje po mišici. Kasnije će Borkman poveriti njenom ocu da se oseća kao Napoleon, ali u kasnijoj fazi, na šta mu ovaj uzvraća da je problem u tome što se uvek najpre pojavi Napoleon, a posle Rusi. Po analogiji sa Napoleonovim višestrukim uskrsavanjem nakon poraza, i Borkman sprema trijumfalni povratak. Njegova filozofija glasi "novac treba praviti, a ne zarađivati", što bi svi hteli, ali samo nekolicina za to ima talenat. Kad mu prijatelj kaže da moraju imati ideale inače odmah mogu da se upucaju, Borkman vadi pištolj. Kasnije se pokazuje da je prijatelj makar delimično u pravu: svako u trouglu koji čine Borkman, njegova žena i njena sestra Ela ima neki san, neku tajnu misao vodilju koja ga održava u životu – Gunhild bi da sin opere sramotu, Borkman bi da sa sinom "pravi" novac, a Ela bi da joj sestrić bude uteha u poslednjim danima života.

DOLAZI ZIMA

Jedna od najupečatljivijih scena u komadu je razgovor između Borkmana i Ele, u kome se, tipično ibzenovski, otkriva greška iz prošlosti na kojoj počivaju laži u sadašnjosti. Borkman će otkriti Eli da ju je voleo "više nego svoj život", iako se oženio njenom sestrom. Ispostaviće se da ju je Borkman prepustio takmacu da bi ga ovaj postavio na mesto direktora banke. Kada se Ela za njega ipak nije udala, ovaj je to pripisao Borkmanu, odbivši da mu pomogne da zataškaju posledice njegovih finansijskih špekulacija. Bitno je da Borkman uopšte ne oseća krivicu što je ulagače doveo do propasti. Oni koji su ga strpali u zatvor, kaže Borkman, sede sada na njegovom mestu, razlika nije u moralnoj superiornosti već u tome što su drugi imali više sreće.

Na sceni sve vreme pada sneg, naznačujući da je temperatura između ljudi hladna. Briljantni glumci Burgteatra (predstava je koprodukcija s Bečkim festivalom) podižu se iz snega, upadaju u njega, traže u njemu rekvizite – flašu džina, televizor s katodnom cevi, telefon. U velikom finalu sin kaže da hoće "život", i zato odlazi s devojkom na putovanje u Južnu Ameriku, čime raspršuje majčine, očeve i tetkine iluzije o boljem životu uz njegovo učešće. Naznačeno je da će sin ponoviti očevu ljubavnu konstelaciju, budući da uz bogatašicu u zrelom dobu, koja finansira putovanje, putuje i Frida. Stoun sina nije predstavio kao nadu u novu generaciju koja bi mogla prekinuti ledeno doba među ljudima. Isuviše je upečatljiva Borkmanova opomena: zašto u Latinskoj Americi tražiti "život" kada je on ovde – "život" su majka alkoholičarka i tetka koja umire od raka, to je istina s kojom se treba suočiti. Ali čovek uvek beži od istine, sugeriše nam Stoun, a postojanje nekog "života" koji bi čovek hteo, neznano kakvog i gde, to je možda ona iluzija koja ga održava u životu. ¶

KATARINA ROHRINGER VEŠOVIĆ

DRAGAN ILIĆ

Vodopad i Palma

Betaphoto

Mnogi građani Srbije godišnji odmor smatraju svojevrsnim azilom od domaće politike i političara. Ako odete na more, bilo da je u pitanju Crna Gora, Grčka, Turska, Hrvatska ili neka još dalja destinacija, nećete gledati vesti i baviti se dnevnopolitičkim temama. Možda je stvar i mrvicu ozbiljnija jer ćete, marksistički rečeno, uteći iz Carstva nužnosti (rada i eksploatacije) u Carstvo slobode. Ima li boljeg simbola slobode od razgaćenih turista na peščanoj plaži, makar im domaćini papreno naplaćivali ležaljke i suncobrane?

Naše letovanje je oaza u pustinji svakodnevice. Naše letovanje je planirano mesecima, rezervisano još zimus i otplaćivaćemo ga do sledeće godine.

Ono će nam dati energiju za nastavak rada, ono će nas regenerisati i pripremiti za novi ciklus tranzicionog stresa. Letovanju se pridaju isceliteljske moći i naši građani ga, čini mi se, sve češće praktikuju kao hodočašće.

Protekle nedelje šampioni turizma su Jagodina i predsednik skupštine ovog grada Dragan Marković Palma. On je pokrio i domaću i stranu turističku ponudu

Kada je zapucalo u Kumanovu, na televiziji sam slušao analize o pozadini terorističkih akcija, ali suštinsko pitanje je glasilo: može li se ove godine kroz Makedoniju do Grčke na more? Alternativni pravac kroz Bugarsku delovao je kao traganje za novim Putem svile, svaka čast braći Bugarima i tečnom naftnom gasu na pumpama, što bi rekli Alvirovići.

Kada na Poljudu na terenu osvane kukasti krst, ovdašnji turisti vataju brošure za Grčku ili Tursku. Što se Crne Gore tiče, paradoksalno će zvučati, pošto očekujete neočekivano, nema iznenađenja. Politički odnosi su stabilno nepromenjivi, tako da vas može iznenaditi samo poneki račun ekstra kategorije.

Kada je Grčka došla u ćorsokak sa pregovorima oko duga, panika je nastala oko količine keša koju turisti moraju da sakriju/prenesu/troše da bi sebi obezbedili letovanje iz snova.

Kada su teroristi napali turiste u Tunisu, ili Egiptu, naši ljudi su se poslednji evakuisali. Naša vlada jeste obezbedila avion za evakuaciju, ali je sledeća grupa turista uredno odletela u Tunis. Neke agencije su čak odobrile popust od 5%, a hrabri putnici će biti nagrađeni – tortom! Ne odustaje naš čovek od odmora pa to ti je.

Ipak, protekle nedelje šampioni turizma ipak su Jagodina i predsednik skupštine ovog grada Dragan Marković Palma. On je pokrio i domaću i stranu turističku ponudu, sudeći po programu njegove televizije Palma plus. Za domaće goste, prema vestima, nudi se Akva-park, po prošlogodišnjim cenama, a gotovo je sigurno da će vas kad se spustite niz tobogan startovati novinarka za izjavu o Parku, Jagodini i Palmi. Hit sezone su veštački vodopad i fontana čiju viziju je, pogađate, imao Palma, a vredni jagodinski majstori su taj san ostvarili. Svetlo, muzika, voda – čista psihoterapija. Ispred vodopada su tezge sa starim zanatima, a očekuje se 700.000 turista ove godine. Predsednik skupštine otvorio je vodopad, a pevala Neda Ukraden. Sledi kik-boks turnir u Končarevu povodom seoske slave Sv. Jovana, kada će Palmini tigrovi ukrstiti rukavice sa najboljim kik-bokserima Portugala, a pevaće Haris Džinović. U ovom delu je Palma potpuno u duhu preporuke premijera Vučića o letovanju u Srbiji.

Ipak, neće Palma za sve da pita Beograd. Odnedavno je u najsrpskijem letovalištu u Grčkoj, u mestu Paralija, otvorio kancelariju svoje stranke. Na promenadi, tik do mora, piše Jedinstvena Srbija, Domaćinski, ispred Palma držao govor našim turistima. Unutra neprekidno dežuraju partijski aktivisti i ugledni funkcioneri, naravno u smenama. Palma je opet prvi shvatio da političar ne sme da dozvoli biračima da predahnu ni na moru. Kud oni, tu i on, u gužvu, u narod i pod suncobran i u more. Osim partijske promocije, kancelarija Jedinstvene Srbije (na zidu velike fotografije nasmejanog Palme i nasmejanog Dačića) služi kao servis našim građanima. Svakog dana na televiziji sam gledao barem po jedan primer neophodnosti ove paralelne diplomatske institucije. Jednoj gospođi je sevalo u kolenu, posedela u kancelariji, ali odveli je doktoru i odvezli partijskim autom do hotela. Sutradan su pomogli da se nađe automehaničar i opravi kvar jednom zemljaku, spasli čoveka. Moj favorit je opet jedna gospođa, udarila je sunčanica, noge otkazale, pa je uz pomoć kancelarije vratili kolima do njenog sela pored Kragujevca. Ono jest, propade letovanje, ali ostao je pozitivan utisak vezan za Palmu i njegovu kancelariju.

Pitao sam se da li je ova očinska briga u sukobu sa idejom slobode tokom letnjeg odmora. Ovaj politički Veliki brat brine o vama i vaš odmor postaje u sve većoj meri organizovana ekskurzija. Palma je u svom populizmu odavno primenio zaboravljeni recept organizovanog odmora iz doba socijalizma. Čekam samo otvaranje jagodinskih odmarališta i raspored smena, kao nekada.

Kada se sve uzme u obzir, u Jagodini se ponavlja priča o dobrovoljnom odricanju od slobode na račun izvesnosti. U tome je Palma nadmašio Premijera, koji bolji život najavljuje tek za nekoliko godina.

Pa, leto je pred nama, odlučite sami, izbori su u toku... ¶

Mađarski zid

Premijer Viktor Orban zloupotrebljava migrantsko pitanje u unutrašnjopolitičke svrhe. Karakteristično je pitanje u jednoj anketi: "Da li se slažete sa Vladom Mađarske da umesto imigranata podršku zaslužuju mađarske porodice i deca koja će se roditi?" U tom svetlu treba posmatrati i izgradnju ograde na granici sa Srbijom

Za "Vreme" iz Budimpešte

Svaki tekst o današnjoj Mađarskoj trebalo bi da počne rečenicom: sve što se ovde dešava je posledica neumorne strategije Viktora Orbana da ostane na vlasti. Ostalo su sitnice: kao, na primer, sveevropski problem sa izbeglicama/imigrantima, terorizam ili dužnička kriza. U ostvarivanju te namere o dugovečnosti vladavine pojavljuje se kolateralna šteta u vidu "oslobodilačke borbe" protiv Brisela, ili otvorenog divljenja Vladimiru Putinu i još nekolicini istočnih diktatora, ili pogoršanja bilateralnih odnosa sa susedima.

Šta najviše može da ugrozi opstanak "večnog premijera" Mađarske? To nikako nije levica za koju se više čak ne može reći da je razjedinjena, već da jedva daje znakove života. Komunikacijsku bitku sa desnim blokom (Fides, Jobik) levica ne može da izgubi jer nema snagu ni da je započne. Nema nikakvog odgovora na sve intenzivnije anticivilizacijske ispade premijera, koji gradi stadione i čije je okruženje (i porodično) sve bogatije i sve se bahatije ponaša. Zlatni roleks i tašne "luj viton" postali su statusni simbol nove klase.

Dnevnik državne televizije postao je neiscrpan inventar uspeha i dostignuća vlade. I širenja mržnje, u poslednje vreme

POGLED U BEZNAĐE: Migranti u Mađarskoj
Foto: FoNet/AP

prema migrantima. Efekti ove besomučne propagande već se pokazuju: ekstremni fudbalski navijači (koji su 2006. zapalili zgradu državne televizije) sakupljaju se na graničnom pojasu prema Srbiji da požele "dobrodošlicu" nehrišćanskim imigrantima. A vlast kao da jedva čeka da neko od ovih nesretnika izazove neki incident. Recimo da napadne "napaćeni i goloruki narod".

Orbana ugrožavaju Gabor Vona i njegov Jobik, neofašistička stranka, s kojom ni Lepenov Nacionalni front neće da ima posla. Ali je sve popularnija među Mađarima, jer nudi jednostavne odgovore na složena pitanja. U istoriji više puta doživljeno, uvek sa tragičnim krajem. Orbana ne brine tragičan kraj, nego da li Vona može da ga pobedi na izborima 2018. godine. Zato ga treba preteći sa desne strane. Bez obzira na to što tamo više nema prostora. A to mogu da urade samo mađioničari komunikacijskih nauka.

ORBANOVI SPIN DOKTORI

I stigli smo do dva bitna lika: jedan je Amerikanac, spin doktor, najpoznatiji ekspert za negativne političke kampanje, Artur Finkelstajn. Asistirao je u kampanjama, između ostalih, Ričarda Niksona i Ronalda Regana. Kažu da je njegova zasluga što je za vreme predsedničkog pohoda najpoznatijeg američkog glumca predsednika izraz liberal postao psovka. Njegov mađarski šegrt je Arpad Habonj, čovek bez određenog zanimanja, zvanično nezaposlen, ali nezvanično možda jedini čovek kome mađarski premijer veruje.

Tandem Finkelstajn–Habonj bukvalno svako jutro tematizuje mađarsko javno mnjenje. Recimo: izmišljaju ključne medijske reči i plasiraju ih putem ministarstva vlade (nije greška, i toga ima u Mađarskoj), koje ih prosleđuje medijima pod kontrolom vlade. Ovog vikenda tako je stigla direktiva u javne (državne) servise (MTVA) da izraz "izbeglica" više ne sme da se koristi, već isključivo "ekonomski imigrant" – znači stranac koji hoće poštenim Mađarima da uzme hlebac.

RAT PROTIV PRIVREDNIH MIGRANATA

Orbanova vlada (a naročito već pomenuti savetnici) shvatili su da slučaj Šarli Ebdo u Parizu (teroristički napad na redakciju satiričnog lista) može da se iskoristi za kampanju u kojoj bi se dokazalo da je došao kraj multietničke Evrope, da je multikulturalizam doživeo krah. Pridošlice sa Bliskog istoka, iz Afrike i Azije se, prema tome, neće prilagođavati hrišćanskoj Evropi, a bez hrišćanstva – proklamuje mađarska desnica (Fides, Jobik) – nema Evrope.

Kao kec na deset su došli Albanci sa Kosova, koji su trbuhom za kruhom prvo »

Sumorni bilans "arapskog proleća"

"Da li stvarno misle da mogu da nas zaustave?! Neka nas vrate sto puta, mi ćemo pokušavati dok ne prođemo!", priča Sirijac Omar reporteru "Vremena" na ulici u Kanjiži. Omar tek što je sa četvoricom drugova vraćen iz Mađarske u Srbiju. "Ponižavaju nas svuda, ponašaju se prema nama kao prema psima. U stvari, ne kao prema psima, ovde u Evropi štite životinje, mi smo kao insekti koje svako može da gazi. A mi nemamo gde da se vratimo, naša zemlja više ne postoji!"

Početak građanskog rata u Siriji 2011. po svetskim medijima propratile su euforične najave dolaska arapskog proleća i u ovu zemlju, koje će okončati diktaturu Bašara el Asada i doneti demokratiju i slobodu, kao što se već desilo u Tunisu, Egiptu, Libiji, Jemenu... Posle četiri i po godine, isti mediji pišu da je dosadašnji bilans sirijskog proleća preko 200.000 poginulih i više od polovine od oko 24 miliona stanovnika Sirije u izbeglištvu.

Činilo se da je bar Tunis, prva lasta pomenutog proleća, izbegao muke ratova i krvavih obračuna u kojima su skončale poletne najave demokratskih revolucija u ostalim arapskim državama. Onda su u terorističkom napadu na Narodni muzej u glavnom gradu Tunisu, pre tri meseca, ubijene 22 osobe; u petak, 26. juna, naoružani napadači su na plaži hotela u gradu Susu ubili 39 ljudi.

Islamska država preuzela je odgovornost za taj napad, kao i za masakr koji se desio istog dana u Kuvajtu, kada se bombaš samoubica usred molitve razneo u šiitskoj džamiji i usmrtio 24 ljudi. Ima tvrdnji i da je napad u Lionu, tog petka, 27. juna, gde je jednom čoveku odsečena glava u blizini pogona za proizvodnju industrijskog plina koji je napadnut, takođe deo plana širenja terora koji sprovodi Islamska država. Reklo bi se, ipak, da se moć monstruma koji je ponikao u Iraku, a narastao do sadašnjih razmera tek kada su mu snagu dali džihadisti koji su otišli da se bore u Siriji, dosta precenjuje. Sefdin Rezgui, terorista iz Tunisa, bio je član radikalne grupe Islamska mladost; grupa iz Saudijske Arabije koja sebe naziva Nadžd pokrajina saopštila je da je napad na "šiitske nevernike" u Kuvajtu izveo njen član. Obe organizacije postojale su i pre pojave Islamske države, ali su ime trenutno najpoznatije globalne terorističke organizacije, koja je na tom mestu potisnula doskora neprikosnovenu Al kaidu, samo preuzele.

Zajedničko u delovanju ove dve organizacije, baš kao i kod njihovih istomišljenika u Libiji, Jemenu, Iraku... jeste da su u haosu koji je nastao rušenjem dugogodišnjeg poretka u mnogim arapskim državama shvatile da arapsko proleće nije bilo put za uspostavljanje slobode i demokratije, već otvaranje Pandorine kutije zla posle koga im je sve dozvoljeno. U odrešene ruke su im mnoge zapadne države i njihovi arapski saveznici poput Saudijske Arabije stavili oružje, zbog sopstvenih interesa, a rezultat je vidljiv. Milioni običnih ljudi, poput Omara, nemaju drugi izbor nego da goli život spasavaju hrleći ka Evropi. Neki drugi, poput Tunišanina Sefdina Rezguia, studenta vazduhoplovstva, koji je nekada voleo brejk dens, fudbal i pušio marihuanu, život su predali u ruke trgovcima ljudskim dušama, a oni su im kao rešenje svih problema dali oružje i poslali ih da ubijaju ljude.

MOMIR TURUDIĆ

MIRKO RUDIĆ

preplavili sever Srbije, a potom i jug Mađarske. U njihovom slučaju izraz "ekonomski imigrant" je možda i opravdan, ali medijska hajka protiv njih je prećutala da nijednom od tih nesrećnika nije palo na pamet da ostane u zemlji, gde ima oko četiri miliona ljudi ispod praga siromaštva i koju je u poslednjih nekoliko godina napustilo oko 600.000 mladih i obrazovanih ljudi. Oni sada sa raznoraznim diplomama peru sudove ili rade kao portiri i konobari u Londonu, Berlinu i Beču. Ti ljudi nisu miljenici vlasti, na prošlogodišnjim izborima učinjeno je sve da ne glasaju, dok je Mađarima u susednim zemljama omogućeno sve da bi što masovnije izrazili zahvalnost Orbanovoj vladi za dobijanje mađarskog državljanstva.

NACIONALNA KONSULTACIJA I NACIONALNI PLAKATI

Kosovski Albanci su došli i otišli, u Mađarskoj ostali nisu, ali su dali povoda za još jaču kampanju protiv imigranata. Vlada je raspisala nacionalnu konsultaciju i poslala anketne listiće na osam miliona adresa. Dvanaest pitanja, postavljenih glasačima odnosi se na propalu politiku EU u vezi sa imigrantima i traži se njihova podrška za oštriji nastup prema pridošlicama. Možda poslednje pitanje najslikovitije izražava intelektualni nivo i emotivnu zrelost sastavljača: "Da li se slažete sa Vladom Mađarske da umesto imigranata podršku zaslužuju mađarske porodice i deca koja će se roditi?" I ovo nije šala, nego smrtno ozbiljno štivo.

Ogromna većina Mađara međutim zadržala je smisao za humor ili je naprosto lenja, jer zvanično ni do sada nije objavljen rezultat nacionalne ankete, tj. koliko ljudi je i kako odgovorilo na pitanja. Kažu da ima jedva nekoliko stotina hiljada onih (od osam miliona) koji su poslali poštom ispunjenu anketu.

Ali kampanja se ovde nije zaustavila, a novi povod su bili Sirijci, Avganistanci, Iračani, koji su se u sve većem broju pojavili na granici sa Srbijom. Sa geslom "novac ništa ne znači kada je reč o odbrani nacije", novih nekoliko milijardi forinti je potrošeno na plakate na velikim panoima duž puteva, na ulicama gradova i na svim vidljivim tačkama, tamo "gde se brani nacija". Glavna poruka je: "Ako stigneš u Mađarsku, poštuj naše zakone", ili "Ako stigneš u Mađarsku, nemoj uzeti posao Mađarima". I sve to na razumljivom mađarskom jeziku da Sirijcu i Iračaninu namerniku zastane dah čim ih pročita.

Da ipak ima nade pokazuje akcija malene "Stranke psa sa dva repa" tokom koje su tražili dobrovoljnu donaciju za kontrabilborde i umesto predviđenih 6000 evra sakupili više od 30.000. Najtipičniji natpisi na ovim bilbordima glase: "Dragi migranti, izvinite zbog našeg premijera" ili "Gospodine Orban, ne otimajte nam poslove".

U međuvremenu, migrantska kriza zaista je počela da trese Evropu. Ali kada su Orbanovi ljudi započeli svoj opštenarodni rat protiv nehrišćanskih dođoša, problem skoro da i nije postojao. U Mađarskoj od svih pridošlica godišnje ostane samo njih nekoliko stotina. Čim steknu status izbeglica, oni dobijaju oko 300 evra mesečno za preživljavanje i za učenje mađarskog jezika (rok dve godine). Ova dotacija se s vremenom smanjivala i na kraju druge godine ne iznosi više od 80 evra.

I zato je teško razumeti zašto Orbanova vlada nije ništa učinila (ili možda jeste, ali ne znamo) da Mađarska stekne status zemlje na izbegličkom frontu, koji bi značio sto puta veću novčanu pomoć od EU. Ali Orban neće da vidi uređene logore, prihvatilišta sa ljudima druge kulture. I on računa, ne bez osnova, na slična osećanja i uverenja Mađara, među kojima su ksenofobija i rasizam u opasnom porastu. Prema svim anketama, onih koji gaje neprijateljska osećanja prema strancima ima više od 50 posto. Dobro ilustruje osnovanost ovih uverenja i nedavno istraživanje javnog mnjenja, gde su se među nabrojanim ciljanim nacijama nalazili i "Pirezi", nacija, naravno, izmišljena, ali je i ona prošla gadno: više od polovine ispitanika gajilo je negativna osećanja prema nepostojećim "Pirezima".

I na kraju, stiglo se i do zida/ograde na mađarsko-srpskoj granici. I to je deo pokerskog blefa: kako će Evropa da odgovori? Od toga zavisi dinamika građevinskih aktivnosti od Bezdana do rumunske granice. A možda i šire. A Evropa je, kao svaki put dosad, odgovorila mlako, ne shvatajući da se virus "zid" širi neverovatnom brzinom. ¶

GABOR BODIŠ

PLANOVI NA OBALI NEVE: Ekonomski forum "ostatka sveta"
Foto: Fonet/AP

Za "Vreme" iz Sankt Peterburga

Aleksis Cipras, premijer o kome poslednjih nedelja i meseci bruje evropska i svetska štampa, gostujući prošle nedelje na glavnoj plenarnoj sednici Sanktpeterburškog međunarodnog ekonomskog foruma rekao je da se verovatno mnogi pitaju zašto u tom trenutku nije u Briselu sa ostatkom grčkog pregovaračkog tima i zašto neposredno ne učestvuje u tamošnjim pregovorima. Prema njegovim rečima, jedan od razloga je i to što se u svim izazovima sa kojima se Grčka suočava mora imati na umu i činjenica da se centri ekonomskog razvoja u svetu pomeraju i da je za svaku zemlju važno da proveri sve mogućnosti i pronađe za sebe šansu za uspeh.

Iako ovakve rečenice verovatno nisu prijale ušima njegovih evropskih partnera, ovo nije ništa novo, i na sastancima i bezbrojnim diskusijama na samom forumu slične izjave mogle su se čuti i od najvećih kritičara Grčke, samih Nemaca.

Ko s kim i protiv koga

Rusija oseća posledice pada cene nafte i sankcija, ali daleko manje nego što se Zapad nadao. Moskva se prilagođava novim okolnostima i okreće alternativnim tržištima, pre svega u zemljama BRIKS-a, pri čemu uloga države u privredi jača. Neohladnoratovska politika prerasta u hladnoratovsku ekonomiju, a kraj ovog trenda se ne nazire

Na diskusiji posvećenoj novoj Evroazijskoj ekonomskoj uniji, koja je zvanično proglašena 1. januara ove godine, Rajner Hartman i Ekhard Kordes, nemački privrednici od kojih je prvi zauzimao visoke pozicije u nemačkim energetskim kompanijama (pre svega u E.ON-u sa sedištem u Diseldorfu), a drugi u nemačkim gigantima kao što su Rajnmetal, Dojče Bank, Dajmler-Benc i Metro AG, su na opasku američkog predstavnika Danijela Rasela da je on vrlo zadovoljan što uprkos lošim političkim odnosima Moskve i Vašingtona obim trgovine između SAD i Rusije raste, gotovo uglas objavili da njih takav razvoj događaja ljuti, jer evropske kompanije istovremeno beleže gubitke i smanjenje obima trgovine. Slične stavove je izložio i Hajnc Herman Tile, nemački preduzetnik i multimilijarder, vlasnik udela u nekoliko krupnih nemačkih koncerna. Prema njegovim rečima, krajnje je vreme da se sankcije Rusiji ukinu, jer je već sasvim jasno da znatno pogađaju evropsku privredu. Nemačka je u protekle dve godine izgubila polovinu svog izvoza u Rusiju, ne računajući gubitke pravnih lica u Rusiji koja su u vlasništvu nemačkih kompanija, a koji su takođe vrlo značajni.

SEVERNI TOK 2 I TURSKI TOK

Istovremeno, druge zemlje su imale male ili neznatne gubitke jer su i ranije relativno malo sarađivale sa Rusijom. Kao primer Tile navodi Italiju, čiji je izvoz pao samo oko deset odsto. Posledice po različite zemlje unutar EU su potpuno različite i one nemaju u tom smislu zajedničke interese. Nije ostalo neprimećeno ni da su izlaganje Tilea i navedene opaske dočekane sa osmesima odobravanja od strane bivšeg nemačkog kancelara Gerharda Šredera i direktora najveće ruske banke "Sberbank" Hermana Grefa, koji su sedeli u prvom redu. Nije tajna da mnogi na Zapadu smatraju da su sankcije promašaj i da nisu ni približno ispunile svrhu zbog koje su uvedene.

Međutim, slično nemačkim povicima na Amerikance i njihovu trgovinu sa Rusijom, političari i lideri južnijih evropskih zemalja (posebno onih sa prostora jugoistočne Evrope) imali su gotovo jednake razloge za ljutnju na Nemce kada je na Forumu gorepomenuti E.ON zajedno sa Rojal Dač Šelom i austrijskim OMW-om potpisao memorandum o izgradnji novog cevovoda Severni tok 2, kojim će ispod Baltika do nemačke obale stići novih 55 milijardi kubnih metara gasa godišnje. Rok za završetak ovog projekta je kraj 2019. godine, a prema rečima direktora Gaspproma Alekseja Milera, za početak radova nije potrebno odobrenje Evropske komisije. Skoro istovremeno sa Nemcima, i grčki ministar energetike Panajotis Lafazanis je sa ruskim kolegom Aleksandrom Novakom potpisao ugovor o produžetku Turskog toka na grčku teritoriju, »

koji će prema planovima prenositi oko 47 milijardi kubnih metara gasa prema drugim evropskim zemljama. Obe strane će imati jednake udele u projektu, Rusi će snositi sve troškove izgradnje, a Grčka će svoj udeo u troškovima platiti naknadno.

SPORAZUM RUSIJE I SAUDIJSKE ARABIJE

Osim Evropljana, koji su na Forumu i u pregovorima sa Rusijom jedni druge zaobilazili, u Sankt Peterburgu su prisustvovali i visoki gosti iz Saudijske Arabije, Kine i ostalih zemalja BRIKS-a. Saudijsku delegaciju je predvodio princ Muhamed bin Salman al Saud, sin kralja koji je trenutno i šef kraljevskog dvora, i predsednik Saveta za ekonomski razvoj i ministar odbrane Saudijske Arabije. U zapadnim medijima smatraju da je naklonjen Zapadu i Americi, ali mu spočitavaju da je zagovornik čvrste ruke u obračunu sa pobunjenicima u Jemenu. Na Forumu je prisustvovao da bi se pozabavio ekonomskim i razvojnim pitanjima odnosa sa Rusijom, što je za rezultat imalo potpisivanje šest sporazuma, među kojima su sporazumi o izgradnji i modernizaciji saudijskih železnica, metroa, saradnji u oblasti svemirskog istraživanja i atomske energije. Saudijska Arabija trenutno nema nuklearne elektrane, ali planira da u narednih dvadeset godina izgradi čak 16 elektrana u vrednosti od preko 80 milijardi dolara. Osim potpisivanja sporazuma, princ Muhamed je Vladimiru Putinu preneo i poziv kralja Salmana da poseti Saudijsku Arabiju. Putin je poziv prihvatio i uzvratio pozivom kralju Salmanu da poseti Rusiju, koji je takođe odmah prihvaćen. Rusija i Saudijska Arabija se zbog suprotnih pozicija o Siriji, Iranu i ostalim regionalnim pitanjima, kao i o konkurenciji koju jedna drugoj predstavljaju na naftnom tržištu smatraju velikim rivalima.

NOVA RAZVOJNA BANKA VS. MMF I SVETSKA BANKA

Zapažen nastup u delu programa koji se ticao samih zemalja BRIKS-a imao je izvršni potpredsednik MMF-a, Paulo Nogueira Batista iz Brazila, koji je najavio da će sledeće nedelje, na Samitu BRIKS-a u ruskom gradu Ufa (8–10. jul 2015), biti i definitivno uspostavljena Nova razvojna banka (New Developement Bank) sa osnivačkim kapitalom od oko 100 milijardi dolara, kao pandan Svetskoj banci, i Dogovor o kontingentnim rezervama (Contingent Reserve Arrangement), kao pandan MMF-u. Prema njegovim rečima, tu će biti održan i prvi sastanak guvernera centralnih banaka koje ulaze u sastav Nove razvojne banke, a pošto je i on sam delegiran od strane Brazila na mesto potpredsednika nove institucije, i on će se simbolično preseliti iz Vašingtona u Šangaj.

Osnivači i menadžment novih institucija smatraju da njihov rad nije uperen ni protiv koga i kažu da planiraju saradnju sa postojećim institucijama (MMF, Svetska banka), ali ukazuju i da je njihovo osnivanje odraz nezadovoljstva zemalja BRIKS-a položajem u postojećim svetskim finansijskim institucijama, u kojima se njihova rastuća ekonomska snaga i uticaj ne uvažavaju na odgovarajući način, već je sva kontrola u rukama Zapada. Osnivanjem nove banke, smatraju oni, i formalno je još više učvršćena saradnja pet zemalja a njihovi odnosi su podignuti na jedan sasvim novi nivo.

AZIJSKA INFRASTRUKTURNA INVESTICIONA BANKA

Istovremeno, Kina je iz sličnih pobuda u oktobru prošle godine pokrenula osnivanje Azijske infrastrukturne investicione banke (Asian Infrastructure Investment Bank) kao konkurenta Azijskoj razvojnoj banci (Asian Development Bank) nad kojom kontrolu imaju Evropska unija, Japan i SAD. Privlačnoj sili ovog novog azijskog ekonomskog prostora, prepunog brzorastućih srednjih i velikih kompanija od kojih je većina i dalje gotovo nepoznata prosečnom zapadnom uhu, kao i sve veće količine raspoloživog novca za investiranje i ogromnog broja dobrih infrastrukturnih projekata, teško mogu da odole čak i najbliži američki saveznici, kao na primer Velika Britanija i Australija. U martu ove godine je zvanično pristupanje Britanije AIIB-u iznenadilo ne samo SAD već i samu Kinu.

OKLEVANJE RUSIJE NA KINESKOM TRŽIŠTU

Nasuprot tome, čini se da ruski biznismeni potpuno prenebregavaju ova

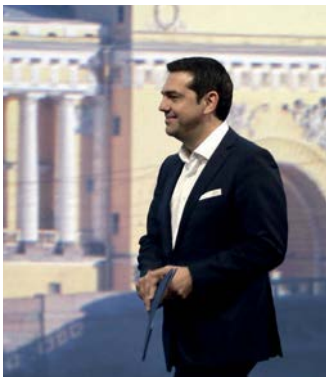

dešavanja u njihovom neposrednom komšiluku. Odavno je nesporno da je Kina industrijska supersila, međutim ruski biznismeni kao da ne vide da je zahvaljujući ogromnom prilivu novčanih sredstava od izvoza i velikim inostranim investicijama, sledeći korak na ekonomskom putu Kine njeno prerastanje i u finansijsku supersilu. Na glavnoj plenarnoj sesiji Peterburškog foruma, sedeći na bini odmah pokraj Putina, direktor Hung Lung Propertis grupe iz Hong Konga Roni Čen zapitao je prisutne da pogledaju oko sebe i kažu koliko Kineza vide u sali. "Osećam se vrlo usamljeno ovde", rekao je on.

Prema njegovim rečima, Kina i Rusija ekonomski gledano mogu imati savršene partnerske odnose. Rusija poseduje ogromno, skoro neiscrpno bogatstvo resursa, a rastuća kineska privreda ne samo što ima ogromne potrebe za resursima nego poseduje i ogroman kapital kojim može da plati te resurse ili da uloži u njihov razvoj. Obraćajući se Putinu, Roni Čen je rekao da iako vođstvo Rusije u svom okretanju ka Aziji odlično strateški razmišlja, nije siguran da je ruski biznis još uvek spreman da iskoristi šansu kineskog tržišta. "Imam utisak da je za Ruse Azija nešto što je lepo imati kao mogućnost, ali da još nisu spremni da ekonomski uskoče u nju. Želim, gospodine predsedniče, da vaši biznis lideri, kojih je ovde puna sala, u budućnosti budu spremniji da iskoriste te mogućnosti", rekao je Roni Čen.

U produžetku svog izlaganja pozvao je ruske kompanije da izlistaju svoje akcije na berzi u Hong Kongu, pomenuvši da se ona nedavno povezala sa berzama u Šangaju i Šenzenu. Kombinovana tržišna kapitalizacija ovih berzi sada je druga na svetu, odmah iza Njujorške. Osim toga, dok na Zapadu srednja klasa gubi ekonomsku moć i polako nestaje, u Kini je već godinama vidljiv sasvim suprotan

UGOVARANJE POSLOVA: Sastali se Rus, Arapin, Kinez i Grk...
Foto: Fonet/AP

trend – rast srednje klase i uvećanje njenog raspoloživog dohotka. Ovaj sloj stanovništva je željan uvozne robe koja je simbol statusa i ekskluzivnosti, kao i putovanja u inostranstvo. Teorijski, ovo je velika šansa za inostrana preduzeća i organizacije, ali su do sada zapadne kompanije daleko bolje koristile ove mogućnosti od ruskih, odnosno ruske su bile daleko pasivnije.

Pošto se ni u biznisu i ekonomiji akteri ne ponašaju uvek savršeno racionalno, neke od razloga za oklevanje ruskog biznisa da "uskoči na azijsko tržište" možda su psihološki i leže i u kulturnoj barijeri koja postoji između Kine i Rusije. Prosečan ruski biznismen čiji je ekonomski uspon počeo devedesetih pre želi da mu kompanija trguje sa Nemačkom ili učestvuje na Londonskoj berzi nego na onoj u Šenzenu, i radije bi da bude deo finansijskog establišmenta londonskog Sitija nego onog u Kini.

Iako je direktor "Sberbanke", Rus nemačkog porekla Herman Gref, na otvaranju Foruma pomenuo, citirajući direktora Samsunga, da uspešan menadžer mora svake godine da menja sve osim žene i dece, čini se da ruski privatni biznis uglavnom još nije spreman da učini tu suštinsku promenu i u većoj meri se okrene ka Aziji, već čeka dobru volju Zapada i ukidanje sankcija. Suprotno tome, ruske državne kompanije i organizacije uveliko prate državnu politiku i tesno sarađuju sa azijskim partnerima. Osvrnuvši se na taj podatak, Putin je izjavio da se slaže da rusko-kineska saradnja mora da se ispuni "praktičnim sadržajem i radom", ne samo na nivou velikih kompanija već i na nivou malih i srednjih preduzeća, kako bi se stvorilo "živo tkivo saradnje u svim oblastima". Dugoročno gledano, pozicija između dva svetska ekonomska težišta, azijskog i evro-američkog, može dati solidnu šansu za razvoj, ali isto tako može usled pasivnosti učiniti i da Rusija ostane periferno područje i za jednu i za drugu stranu, tek običan izvor resursa.

RUSKA EKONOMIJA POD SANKCIJAMA ZAPADA

Vidljivo je da, makar u spoljnoj ekonomskoj politici, Rusija u poslednje vreme beleži relativne uspehe bilo samostalno, bilo pod kišobranom BRIKS-a, te da je politička i ekonomska "izolacija" Rusije tokom prošle godine dala rezultate koji su bili slabiji od onih koje je Zapad očekivao. Ipak, na početku 2015. godine ekonomske prilike u Rusiji nisu baš sjajne. Bruto društveni proizvod još od početka 2013. beleži slab rast, a prema poslednjim prognozama i faktičkom stanju, tokom 2015. se očekuje ne sasvim beznačajan pad. Ruske rezerve u stranoj valuti su se posle početnog brzog pada sa oko 480 milijardi dolara na oko 360 milijardi poslednjih meseci stabilizovale na tom iznosu.

I situacija sa kursom rublje je slična – krajem prošle godine rublja je gotovo spektakularno oslabila za nepuna tri meseca – više nego dvostruko. Od vrednosti od oko 36 rubalja za dolar krajem septembra, rublja je pala do oko 74 rublje za dolar sredinom decembra. Tih dana je među stanovništvom zavladala opšta panika, kada su široki slojevi stanovništva pojurili da potroše što više novca u strahu od njegovog obezvređivanja. Prodavnice tehničke robe su zbog navale skoro ispražnjene pre nego što su prodavci uspeli da podignu cene, u skladu sa novim kursom rublje.

Zahvaljujući ruskim kontrasankcijama na prehrambene proizvode, pojedine police u maloprodajnim objektima počele su da ostaju bez uvozne robe. Tih dana ruski mediji su izveštavali da su za nagli pad vrednosti rublje najzaslužniji državni naftni giganti, jer su naglo počeli da pretvaraju svoje ogromne rubaljske rezerve u dolare i evre. Navodno su se i neki strani investitori uplašili gubitaka i prodali svoje manjinske udele u državnim naftnim gigantima ispod cene, tako da je država relativno jeftino povećala svoj udeo. Gubitke je većinom podnelo stanovništvo, pošto mu je skoro preko noći kupovna moć znatno pala.

Pad standarda stanovništva ipak nije dovoljan da umanji popularnost vođstva, pošto je prema novim istraživanjima podrška Putinu čak dostigla nove rekorde. Prosečan Rus, uz relativno visoku zaposlenost, male poreske zahvate i niske cene komunalija i goriva, u poređenju sa slovenskom braćom na Balkanu i dalje živi osetno bolje.

Tokom 2015. godine, rublja je delimično povratila vrednost i stabilizovala se poslednjih meseci na iznosu od oko 50–55 rubalja za dolar. Ono što upada u oči ako se pogleda grafikon kretanja cene nafte i cene rublje u odnosu na dolar od početka 2014. do danas jeste da je njihov odnos uz manja odstupanja skoro potpuno inverzan.

Drugim rečima, ako je početkom prošle godine Rusija pri ceni od 100 dolara za barel i kursu od 36 rubalja za dolar dobijala oko 3600 rubalja za barel, sličan iznos u rubljama dobija i danas (3360 rub/barel) kada je cena nafte oko 60 dolara, a kurs rublje oko 56 za dolar. Ovo je za posledicu imalo smanjenje gubitaka naftnih giganata usled pada cene nafte, jer većinu svojih proizvodnih troškova oni plaćaju u rubljama. Time je, prema mišljenju nekih analitičara, država štiteći svoju imovinu teret sankcija i pada cena nafte prenela na stanovništvo, pritom ojačavši svoj položaj.

Zanimljivo je da su se u mnogim diskusijama na Peterburškom forumu jačanje države i preterana regulacija putem administrativnih zabrana i kontrasankcija pominjali kao jedna od dugoročno glavnih opasnosti po ruski biznis. Pojedinci se pribojavaju da povratak političkih odnosa sličnih hladnoratovskim ne dovede i do uređenja ekonomije koje je bliže hladnoratovskom. A takav razvoj događaja u Rusiji Zapad verovatno i priželjkuje. ¶

BOJAN PANTIĆ

Portret savremenika: Marina Maljković

KOŠARKA KAO ŽIVOT

Selektorka našeg šampionskog državnog tima odavno je izašla iz senke slavnog oca Božidara Maljkovića i postala brend za sebe, ali se svesno odmiče u stranu i posle svakog uspeha, pa i ovog najvećeg, istura u prvi plan igračice

I žene su došle na svoje. Posle subotnjeg jutra 20. juna i finalne utakmice između Srbije i Brazila na svetskom prvenstvu za mlade fudbalere na Novom Zelandu, kad su muškarci masovno plakali a žene uglavnom spavale, usledio je poslednji vikend u ovom mesecu. Finale Evropskog prvenstva u košarci za dame, Budimpešta, Srbija i Francuska. I muško i žensko napeto je pratilo događaje na parketu u prestonici našeg severnog suseda. Završilo se kao u bajci: devojke su postale senzacionalne prvakinje Evrope i svojim iskrenim radovanjem ispisale košarkašku istoriju ove zemlje. Jedina koja je u trenucima slavlja bila ozbiljna jeste njihova selektorka Marina Maljković.

NA USIJANOJ TRENERSKOJ STOLICI

Ume ona da sakrije svoje emocije, ali u njoj sve kuva, vri. Pripada onoj retkoj sorti ljudi koji ne dozvoljavaju da iz njih pokulja ni sreća ni tuga. To je verovatno dobro za košarkaškog trenera koji sve vreme sedi na stolici čija je voltaža ravna zloglasnoj električnoj. Pre nekoliko godina, kada sam razgovarao sa njom, Marina je objasnila taj svoj stav: "Kako da se smejem kad mi je u glavi strategija, kako će ko da odigra, na koji način se suprotstaviti protivniku. Previše je briga da bi se našlo vremena za osmeh."

Njen otac Božidar Maljković bio je četiri puta klupski šampion Evrope. Marina se u 34. godini prvi put okitila titulom najbolje na Kontinentu, ali u reprezentativnoj konkurenciji. I pored Božinog imena i reputacije, on nije iza sebe ostavio utabanu stazu kojom će krenuti njegova ćerka. U tinejdžerskom uzrastu je maštala da postane novinarka, ali to je bila valjda jedina ideja u njenom životu na kojoj nije istrajala, na svu sreću. Negde u "malom mozgu" ostali su joj dugi i česti razgovori koje su u njenoj kući vodili Boža i njegov veliki prijatelj Bogdan Tanjević, takođe proslavljeni trener. Već sa 16 godina postala je "assistant coach" u jednom malom pariskom klubu, u kome je tada i igrala i bila najbolji strelac.

Dve godine kasnije, 1999, Božidar Maljković je bio trener u španskoj Unikahi. Počelo je bombardovanje Jugoslavije, ko se zatekao u inostranstvu zahvaljivao je bogu što je daleko od bombi, a ko je mogao da nekako zbriše odavde – nije oklevao. Jednog prolećnog dana te 1999. godine Marina je šokirala tatu Božu i mamu Gocu rečima: "Odoh ja za Beograd!" Roditelji su verovali da je otišla da upiše psihologiju, a ona je tajno upisala – trenersku školu. Kasnije se sećala tih godina: "Taj period života nikada neću zaboraviti. Imala sam veliko društvo. Prvo smo se nekoliko meseci redovno viđali i družili kod mene u stanu, a onda smo sledeće godine neprekidno izlazili. Tada sam zatvarala splavove, kafane, diskoteke. Uopšte mi nije krivo zbog takvog načina života, na vreme sam se istutnjala. Uživala sam, kao što i sada uživam, pre svega u tamburašima. Dešavalo se nekad da ih satima držim za stolom, čašćavam, pevam sa njima."

Veruje li neko da je zaista tako tulumarila ona plavokosa devojka na klupi srpske reprezentacije kojoj nijedan mišić na licu ne zaigra u trenucima kad sestre Dabović ili Sonja Petrović ispisuju istoriju? A živa je istina, jer kod Marine nema ničeg polovičnog. Sve radi punim srcem, puno radno vreme. "U pitanju su posvećenost i spremnost da 24 sata dnevno budeš na raspolaganju. Drugačije se ne može. Imam sreću da me igračice prate, i to je dobro. Pre mnogo godina, kad sam započinjala trenerski staž u klubu Ušće, jedan naš poznati trener sa zaprepašćenjem je prepričavao kako me igračice slušaju. Suština je da kao trener u svim segmentima poznaješ košarku više od košarkaški najpismenije igračice. Kada si takav, onda i tim oponaša tvoj rad", objasnila mi je kad smo razgovarali pre tri godine.

Počela je, gde bi drugo nego tamo gde i njen otac, u novobeogradskom Ušću. Ekipa je preskakala kategorije iz sezone u sezonu, čak je šest meseci radila i sa muškim timom, a onda su usledili veći izazovi: Hemofarm, Partizan, mlađe kategorije reprezentacije Srbije pa A selekcija, poslednje dve godine i francuski Lion. Iza nje ostaju rezultati: šest titula prvaka Srbije – sa Hemofarmom (dve) i Partizanom, plus četiri kupa, regionalna liga, dobar rezultat u evro-kupu... Pa onda polufinale na EP u Francuskoj, četvrtfinale na SP u Turskoj, Lion u evro-kupu... I kao

Foto: Fonet/Sasa Colic

kruna svega zlatna medalja na Evropskom prvenstvu u Mađarskoj. U finalu je pobeđena Francuska, zemlja koja ima više ženskih košarkaških klubova nego Srbija registrovanih košarkašica!

EKIPA KAO PORODICA

Ničeg od svega toga ne bi bilo da se Marina Maljković nije prema svojim devojkama od početka postavila kao druga mama. Mada tek nekoliko godina starija od njih, spremno je podmetala i jedan i drugi obraz primajući udarce umesto njih. Znala je da po celu noć telefonom smiruje jednu koju je ostavio dečko ili drugu kojoj se otac vratio kući pijan i maltretirao majku. A šta tek reći za njene diplomatske veštine kojima je ubedila Sonju Petrović da posle šest godina ponovo obuče dres reprezentacije Srbije? Ili za način na koji je prihvatila naturalizovanu Amerikanku Danijelu Pejdž i prilagodila je ostatku reprezentacije. Čak toliko da je Danijela naučila ceo tekst himne "Bože pravde" i pevala je glasnije nego ijedna druga devojka!

Kad god se slavilo, a ovih dana se slavi najviše, Maljkovićeva bi se pomerala u stranu i u prvi plan isturala igračice. Samo onaj ko bi joj prišao vrlo, vrlo blizu, primetio bi da joj ponekad zacakli oko, mada uvek spremno sakrije suzu. Muški se suzdržava, a kakva je žena od stila vidi se po pažljivo biranim firmiranim kompletima koje nosi na utakmicama. Uvek majica sa interesantnim motivom (u finalu u Budimpešti to je bio tigar), elegantan kostim i frizura "na juriš", ali vidi se da se o svakom pramenu i te kako vodilo računa.

"Živeti pored mene, bez obzira na to da li su u pitanju kumovi, ljubav, prijatelji, veoma je teško upravo zbog moje posvećenosti košarci. Uvek me obraduju sitni gestovi pažnje, iskrenost, a najviše me povredi ljudska izdaja. Smatram da je ljubav međusobno davanje, znate po onom principu, dam ti dušu, uzmem ti dušu. Verujem da večna ljubav postoji, i srećna sam što vreme provodim sa kvalitetnim osobama. U mom emotivnom životu ne postoji situacija zbog koje bih žalila", rekla je u jednom intervjuu Marina Maljković, dodavši da joj je najveća životna želja da se ostvari kao majka. "Čim to odlučim, za mene će taj događaj biti najvažniji na svetu, kao što je to sada slučaj sa reprezentacijom Srbije. Kada su mama Gordana i tata Boža u pitanju, njima je najvažnije moje zdravlje, jer su primetili da je količina problema sa kojima se susrećem kao trener prevelika, i teško ju je izdržati. Uživaju kad vide osmeh na mom licu, to im je dovoljno da budu srećni", kaže trener evropskih šampiona.

Na svako pitanje o košarci spremno odgovara: "To je moj život. Nikada je ne ostavljam, čak ni kada sam na odmoru. To je moja filozofija, uvek morate da budete posvećeni tome i ja tu osećam zadovoljstvo. To je u meni."

Godinama su je zvali "Božina ćerka". Sad se situacija obrnula, pa njega nazivaju "Marininim tatom". Igračice je smatraju mamom, a ona kaže da u reprezentaciji ima dvanaest sestara, ne samo Milicu i Anu Dabović. Baš lepa porodica. ¶

ALEKSANDAR OSTOJIĆ

U Tajlandu

Prošle su neke godine, ali se jasno sećam jedne večeri kad sam sedeo pored televizora i pokušavao da shvatim šta se to događa gledajući Dnevnik 2 Radio-televizije Beograd. Bila je 1988. i na vlasti se upravo zacementirao Slobodan Milošević, pa je i promena u izveštavanju i rečniku koji se za to upotrebljava u informativnim emisijama, postala upadljiva. Teško je bilo pročitati između redova o čemu se tu radi i koje su namere onih na vlasti, kao što smo do tad mogli u uobičajenim Dnevnicima pod kontrolom SKJ, kakvih smo se nagledali. Naravno, posle smo shvatili da između redova zapravo tu više nije bilo ničeg – sve je postalo prilično brutalno jasno i javno pokazano.

flickr.com

No, te večeri se usred spoljnopolitičkog pregleda zbivanja kog je zbrzano iščitavala jedna sasvim nova i nikad ranije viđena voditeljka, pojavio događaj kog je ona smestila "na Tajland". Smejao sam se sam u sobi, nemajući kome da kažem kakvu je glupost upravo izrekla. Bio sam sam u kući i nisam imao sa kim da podelim nelagodu zbog tuđe sramote koju nije bilo moguće tačno ni opisati – jer do tad smo svi uvek govorili samo na jedan, ispravan način: "u Tajlandu". Nikakav drugi oblik nije se mogao čuti u javnosti. Pomislih: ova početnica je pomešala državu Tajland i ostrvo Tajvan. Jasno se sećam kako sam za ovakav skandal, do tad nečuven na vrlo kontrolisanoj televiziji, bio stoprocentno siguran da će završiti otpuštanjem osobe koja je u tako neviđenoj gluposti učestvovala, te da će ova mračna epizoda biti predmet sprdnje o kojoj će se još pričati, koliko sutra.

Sutradan sam bio prilično iznenađen kad sam shvatio da ceo apsurdni incident niko i ne pominje, da nikog nije briga, te kao da se možda niko i ne seća kako se pravilno kaže – mada je sasvim jasno da je Tajland kontinentalna zemlja i da se nikako ne može ići „na njega". Uskoro sam potpuno zaboravio na incident sa potpuno nepismenom osobom koju je neko nepromišljeno pustio na televiziju.

Međutim, već do 1991. shvatio sam da u retkim pominjanjima ove azijske države svi oko mene počinju da govore kako se nešto desilo "na Tajlandu". Prvih godina sam se još i ljutio, a onda sam počeo da shvatam kako me niko ne razume, kao i da, eto, nikog nije nešto posebno briga. Sa druge strane, ja sam bio sve više uveren da je u pitanju neka povelika zavera u čiju logiku ne uspevam da proniknem.

Ne bi bilo prvi put da se nisam slagao sa okolinom. Na kraju krajeva, bili su to oni isti ljudi koji nisu mogli da se sete kako nekad nije bilo viceva o plavušama kao glupačama. Istorijska činjenica: oni su se u našim krajevima pojavili tek sredinom osamdesetih. Pre toga su se ženske osobe plave kose u vicevima pominjale isključivo na temu njihove navodne seksualne slobode, ali nikad – ponavljam, jer vam neće biti dovoljno jednom da čujete – nikad nisam čuo vic na temu gluposti plavuša pre 1985. I tada sam se veoma iznenadio i nisam shvatao vezu, niti zašto bi neko toliko vređao ceo jedan deo ženskog roda. I tad sam bio uveren da će se već neko pobuniti, a naročito plavuše.

Ništa se nije desilo, i do 1991. plavuše su počele same da pričaju viceve o plavušama.

Možda je sredinom osamdesetih biti glup zapravo postalo sjajno?

U paklenom međuvremenu, prošle su godine i ljudi odavde počeli su polako da putuju "na Tajland", da se odmore. I dalje sam u raznim društvima ponavljao svoju staru anegdotu o TV voditeljki što je prva pogrešno proglasila tu zemlje za ostrvo na našoj televiziji, anegdotu koja nikom više nije bila jasna, iznosio geografske dokaze o tome da se u stvari putuje "u Tajland", ali me je opšti tok nepismene stvarnosti uvek demantovao. Kako i da kažeš da je neko otputovao "u Tajland", a da se ne osetiš potpuno glupavo, jer svi oko tebe govore "na Tajland"? Pogrešan jezik brisao je realnost pred sobom – svaka vrsta uništitelja prvo nas napada iz jezika.

Ipak, stvari nisu baš tako jednostavne i očaju se nikad ne treba predavati. Pre neki mesec sam otvorio dnevne novine "Blic", koje, po prirodi stvari, prate osobe koje idu "na Tajland" da se odmore – i sa iznenađenjem otkrio neobičnu anomaliju: u jednom tekstu stoji da je estradna zvezda otputovala "u Tajland". Sa zadržanim dahom sam i sutradan primetio istu stvar, i kontinuitet koji se bojažljivo sprovodio, ne uvek i ne precizno, ali je trend postao očigledan – iz broja u broj, od Nove godine, u "Blicu" je zavladala drugačija jezička praksa. Bar u tim novinama, svi odjednom idu "u Tajland".

Da li će pogrešan jezik ipak prevladati i promeniti stvarnost, na štetu stvarnosti, ili ćemo se izvući? Da li ćemo ikada shvatiti da se idući "na Tajland" ne stiže nigde, jer takvo mesto ne postoji? Možda zato ne uspevamo da izađemo iz ovakve Srbije?

A možda se neki samo plaše da konačno otkriju kako plavuše nikad nisu bile glupe? ¶

DRAGAN AMBROZIĆ

BIZsmartPAKETI

SBBSOLUTIONS

ZA NOVE KORISNIKE
3 MESECA PO 1 DIN

+ BESPLATNA REGISTRACIJA .CO.RS DOMENA

net. tel. cloud & host.

Powered by EUnet HOSTING

KOMPLETNO REŠENJE ZA VAŠ BIZNIS

www.sbbsolutions.rs
www.eunethosting.com

Kontakt centar: **19966 i 011 3010500**

Akcijska ponuda važi za sve nove poslovne korisnike i traje do 31.08.2015. uz minimalnu ugovornu obavezu od 24 meseca. Korisnik dobija besplatno .co.rs domen, 100 minuta (200 min za Biz Smart Pro) za pozive ka fiksnim brojevima u Srbiji i međunarodnim pozivima ka Zoni 1, 0 din/min unutar SBB mreže i 0 din/min za pozive u okviru United Group mreže u Srbiji, Bosni i Hercegovini, Hrvatskoj i Sloveniji.

Neoplanta Delikates

NA VOJVOĐANSKI NAČIN

Kada radite natenane, sve je moguće.
Ukus zavisi od sastojaka. Od pripreme. Od začina. I od dimljenja.
Kada se šunke i filei dime na bukovom drvetu, dobijaju poseban ukus.
Pun, bogat, mirisan, koji ćete pamtiti i kom ćete se vraćati.
Baš na bukovini ih dimimo mi u Neoplanti. Polako. Postupno. Lagano. Po vojvođanski.

Neoplanta Delikatesi.
Spremljeni natenane da uživate natenane.

VREME

Copyright © NP Vreme, Beograd

Upotreba materijala iz ovog fajla u bilo koje svrhe osim za
ličnu arhivu dozvoljena je samo uz pisano odobrenje NP Vreme

PDF IZDANJE RAZVILI: Saša Marković i Ivan Hrašovec

OBRADA: Marjana Hrašovec